

ГЕОРГИ А. МАНОЛОВ

ВЛАСТ И ПРИВИЛЕГИИ В ПОЛИТИЧЕСКАТА ИСТОРИЯ

(XXX В. ПР.Н.Е. – XXI В. Н.Е.)

ТОМ I

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ
ВЪПРОСИ**

ИЗДАТЕЛСКИ КОМПЛЕКС
ВУСУ

Георги А. Манолов

ВЛАСТ И ПРИВИЛЕГИИ
В ПОЛИТИЧЕСКАТА ИСТОРИЯ
(XXX В. ПР.Н.Е. – XXI В. Н.Е.)

Том първи

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ВЪПРОСИ

Том втори

АНТИЧНОСТ, СРЕДНОВЕКОВИЕ, СЪВРЕМЕННОСТ

Том трети

ПРИВИЛЕГИИТЕ НА ВЛАСТТА В БЪЛГАРИЯ

(ОТ 1878 Г. ДО СЕГА)

Професор ГЕОРГИ Л. МАНОЛОВ
доктор на политическите науки

ВЛАСТ
И
ПРИВИЛЕГИИ

В ПОЛИТИЧЕСКАТА ИСТОРИЯ
(XXX в. пр.н.е. – XXI в. н.е.)

ТОМ ПЪРВИ
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ВЪПРОСИ

Пловдив, 2022

© All rights reserved.

© Всички права запазени.

Нито една част от тази публикация не може да бъде възпроизведена, съхранявана в база данни или разпространявана под каквато и да е форма и с каквито и да са средства – електронни, механични, фотокопирни, звукозаписни или други, без изричното писмено съгласие на притежателя на авторските права.

Научен редактор:

акад. Димитър В. Димитров

Рецензенти:

проф. д.и.н. Трендафил Митев

проф. д.ю.н. Димитър Радев

© проф. Георги Любенов Манолов, доктор на политическите науки, автор, 2022

© Власт и привилегии в политическата история (XXX в. пр.н.е. – XXI в. н.е.). Том първи. Теоретико-методологически въпроси, 2022

© Издателски комплекс ВУСИ, 2022

© Prof. Georgi Lyubenov Manolov, DPS, author, 2022

© Power and privileges in political history (XXX century B.C. – XXI century A.D.). Volume One. Theoretical and methodological issues, 2022

© HSSE Publishing Complex, 2022

ISBN 978-619-7343-55-7

Докато хората не започнат да бъдат управлявани от светци, тези, които участват в управлението, ще извличат изгоди от него.

*Реймон Арон
(„Демокрация и тоталитаризъм“,
София: Аргес, 1993, с. 78)*

БЛАГОДАРНОСТИ

Винаги съм изпитвал истинско удовлетворение, когато е трябвало да изразя своите искрени благопожелания към хората, които са били съпричастни към написването на настоящата монография. Това на първо място са мои колеги, чиито ценни идеи и препоръки в отделни направления намериха подобаващо място в труда. Затова съм длъжен да посоча тези от тях, които в най-голяма степен ми оказаха необходимата научнотеоретична помощ и съдействие, а именно: *акад. Димитър В. Димитров, акад. Георги Марков, чл.-кор. проф. Стоян Михайлов, проф. Трендафил Митев, проф. Димитър Радев, проф. Тодор Галунов, проф. Георги Найденов, проф. Нина Дюлгерова, проф. Митко Димитров, доц. Блага Благоева, доц. Йордан Бакалов, д-р Иван Винаров и др.* Всички те със своята богата ерудиция и великолепно теоретична подготовка действително спомогнаха да се ориентирам по-детайлно и професионално в джунглата, наречена „привилегии на властта“.

Поднасям горещи благодарности на великолепия професионален екип на Издателски комплекс ВУСИ – Пловдив, в лицето на *Олга Манолова – управител, Камелия Алексиева – директор, и Мариана Еленова – дизайнер*, без чиито компетентни усилия този труд нямаше да има това блестящо полиграфическо, художествено и граматическо оформление.

Няма да пропусна да подчертая своята признателност към *Антония Шехова-Василева и Елена Арнаудова-Перчева*, които като работни пчелички „жужаха“ в интернет пространството и безупречно се справяха с възложените им преводи и намирането на документи и материали, свързани с разработката на това изследване.

Специално искам да благодаря на известния български фотограф *Веселин Боришев*, който беше така любезен и отзивчив да даде съгласие да ползваме част от неговите снимки в настоящия труд.

Особено признателен съм на моите прекрасни студенти, които живо се интересуваха от материята за привилегиите и дадоха редица позитивни препоръки и предложения относно тематиката и написването на тази монография.

Благодаря Ви от сърце и душа!

проф. д.п.н. Георги Л. Манолов

ТРИТОМНИК
ВЛАСТ И ПРИВИЛЕГИИ В ПОЛИТИЧЕСКАТА ИСТОРИЯ
(XXX В. ПР.Н.Е. – XXI В. Н.Е.)

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	
ПРИВИЛЕГИИТЕ НА ВЛАСТТА –	
ВЕЧНИЯТ ПРОБЛЕМ НА ЦИВИЛИЗАЦИЯТА	15
ТОМ ПЪРВИ	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ВЪПРОСИ	
УВОД.....	61
Глава първа	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ВЪПРОСИ	74
1. Понятията „политическа власт“, „политическа класа“,	
„политически елит“	75
2. Равенството, правата и привилегиите в политиката.....	107
3. Политическата олигархия и привилегиите	121
Глава втора	
ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРИВИЛЕГИИ КАТО ФЕНОМЕН	140
1. Същност на политическите привилегии.....	140
2. Класификация на политическите привилегии.....	159
3. Всеобщото изборително право –	
равенство или привилегия	165
TABLE OF CONTENTS of Volume One	175

TABLE OF CONTENTS of Three-volume book176

ПРЕДГОВОР на английски език.....181

ТОМ ВТОРИ
АНТИЧНОСТ, СРЕДНОВЕКОВИЕ, СЪВРЕМЕННОСТ

УВОД..... 9

Глава първа

ДОКЛАСИЧЕСКИТЕ АНТИЧНИ ПРИВИЛЕГИИ

(XXX – VII В. ПР.Н.Е.)10

1. Родовата власт и привилегиите 11
2. Властовите привилегии в Месопотамия,
Шумер и Акад, Вавилон и Асирия..... 21
3. Привилегиите на фараоните в Египет 35
4. Еволюцията на привилегиите в Персия, Китай и Индия..... 51

Глава втора

АНТИЧНИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ ПРИВИЛЕГИИ

(VIII В. ПР.Н.Е. – III В. Н.Е.).....75

1. Политическите привилегии в Антична Гърция 75
 - 1.1. Политическите режими в Древна Гърция..... 75
 - 1.2. Привилегиите на елинската полисна демокрация 98
2. Древният Рим: политически институции
и привилегии 111
 - 2.1. Царската институция и привилегиите 111
 - 2.2. Римската република: привилегиите на знатните 123
 - 2.3. Императорските привилегии в Римската империя..... 138

Глава трета

СРЕДНОВЕКОВНИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ

ПРИВИЛЕГИИ (V – XVIII В.).....201

1. Развитие на привилегиите през Ранното
средновековие (V – XI в.) 204

1.1. Привилегированите елити във Византийската империя.....	206
1.2. Привилегиите в източните теокрации и халифатите.....	255
1.3. Отоновите привилегии	263
2. Привилегиите през класическата средновековна епоха (XI – XVI в.)	266
2.1. Светската власт, папството и привилегиите	270
2.2. Привилегиите в Османската империя.....	278
2.3. Султанският харем – привилегия на османските самодръжци	310
3. Мащаби и упадък на средновековните феодални привилегии (XVII – XVIII в.).....	320
3.1. Феодалните политически привилегии в Европа – Испания, Италия (градовете републики), Англия и др.	332
3.2. Политическите привилегии в абсолютистка Франция	352

Глава четвърта

СЪВРЕМЕННИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ ПРИВИЛЕГИИ

(ОТ XIX В. ДО 50-ТЕ ГОДИНИ НА XX В.).....	415
1. Състояние и обхват на привилегиите през XIX и началото на XX в.	416
1.1. Великата френска революция (1789 – 1799 г.) и крахът на феодалните привилегии.....	416
1.2. Възраждането на привилегиите през XIX в. Цензовите привилегии	427
1.3. Парижката комуна и привилегиите.....	440
2. Тоталитарните политически привилегии през XX в.	450
2.1. Властта при тоталитаризма	450
2.2. Привилегиите на номенклатурната класа в бившия СССР	459
2.3. Привилегиите на нацисткия елит в хитлеристка Германия	503

Глава пета

ДЕМОКРАЦИЯТА И ПРИВИЛЕГИИТЕ В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ

(ОТ 50-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ В. ДО ДНЕС) 532

1. Демокрацията като система на управление 532
 - 1.1. Теоретични основи на демокрацията 533
 - 1.2. Дефиниране, етапи и характеристики 542
2. Демокрацията и легитимността на привилегиите 553
 - 2.1. Политико-юридически аспекти 554
 - 2.2. Привилегиите на политиките в Западния свят 555
3. Кризата на демокрацията и привилегиите 594
 - 3.1. Кризата, олигархиите и привилегиите 594
 - 3.2. Антикризисни мерки
и ограничаване на привилегиите 621

TABLE OF CONTENTS of Volume Two626

ТОМ ТРЕТИ

ПРИВИЛЕГИИТЕ НА ВЛАСТТА В БЪЛГАРИЯ

(ОТ 1878 Г. ДО СЕГА)

УВОД 7

Глава първа

„ЦАРСКИТЕ“ ПРИВИЛЕГИИ

В СЛЕДОСВОБОЖДЕНСКА БЪЛГАРИЯ (1878 – 1946 Г.) 9

1. Привилегиите на монарха 13
2. Парламентарните привилегии 23
3. Изпълнителната власт и привилегиите 33

Глава втора

НОМЕНКЛАТУРНИТЕ „СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ“

ПРИВИЛЕГИИ (1947 – 1989 Г.)52

1. Генезис на привилегиите при „социализма“ 60
2. Привилегиите на активните борци
против фашизма и капитализма (АБПФК) 63

3. Привилегиите на висшата политическа номенклатура	74
4. Привилегиите на първия партиен и държавен ръководител	98

Глава трета

ДЕМОКРАТИЧНИТЕ ПРИВИЛЕГИИ

НА ПОЛИТИЧЕСКИЯ ЕЛИТ (ОТ 1989 Г. ДО СЕГА).....120

1. Законодателна власт (парламент)	125
2. Изпълнителна власт (правителство).....	151
3. Съдебна власт (съд, прокуратура и др.)	160
4. Други институционални привилегии.....	168

Общо заключение

БЪДЕЩЕТО НА ПРИВИЛЕГИИТЕ	201
---------------------------------------	------------

БИБЛИОГРАФИЯ	211
---------------------------	------------

ИЗТОЧНИЦИ НА СНИМКОВИЯ МАТЕРИАЛ.....	233
---	------------

TABLE OF CONTENTS of Volume Three	234
--	------------

Предговор

ПРИВИЛЕГИИТЕ НА ВЛАСТТА – ВЕЧНИЯТ ПРОБЛЕМ НА ЦИВИЛИЗАЦИЯТА

Анализът на актуалните теми на текущия политически процес е сред най-важните задачи, с които трябва да се справят представителите на политическата наука днес. Особено в държави като България, чийто народ понесе (и все още носи) на плещите си всички възможни несгоди, свързани с борбата за демокрация. Защото този велик преход в нашия случай беше опорочен от една „основна мечта“ на новопоявилия се елит – разграбване на националното богатство! Животът доказва, че в такава обстановка учените невинаги могат да кажат навреме и прекалено ясно точно кои проблеми в реалността действително са актуални за дневния ред на нацията, кои са „по-актуални“, а в края на краищата и кои са „най-актуални“. И като резултат те да се превърнат в неизменен ангажимент за политическия анализ. Понеже трубадурите на Новото време непрестанно прикриват грозните истини на съвременността чрез своите изяви на телевизионния екран и по страниците на печатните издания. Независимо от това дали се използват данните на социологията, или се обобщава фактология, свързана с конкретна управленска дейност. По този начин целенасочените интерпретации на фактите не позволяват в общественото пространство да се изнасят навреме истините, които засягат основната маса от българския народ, поради което се получава „информационно затъмнение“. То обаче не позволява и на политическия анализ винаги и навреме да реагира с разумни предложения за отстраняване на това, което противоречи на цивилизованото обществено развитие. Като следствие повече от три десетилетия в България реално възникват и битуват „два типа политическа наука“. Едната – в два свои основни подварианта – „ляв“ и „десен“, играе ролята на прислужник по отношение на властта. Тази академична прослойка приглася охотно на всички правителства, от което печели солидни

финансови дивиденди, доколкото „притежава“ и резервирано медийно време.

Има обаче и немалка втора категория български учени, работещи в тази област на хуманитаристиката, които не само продължават, а и по същество обогатяват най-добрите традиции на общественото познание в нашата страна. Това са хора с национално отговорно политическо мислене, които анализират демократичната обществена реалност обективно въпреки трудностите от информационен характер. Те носят ясното съзнание за своята отговорност: винаги навреме да се казва истината за обществото и държавата, за да не се допусне вечно буксуване на едно място с прословутите наши „нерешими проблеми“!? Тези български учени изпълняват достойно своя дълг, защото вярват, че обективният и народополезен анализ на най-злободневната тематика в демократичното общество е една от най-преките пътеки за отстраняване на неговите препятствия по пътя на градивната еволюция. Но за да изпълняват тази високохуманна и народополезна мисия, от тях се изисква немалко лично мъжество. Само при наличието на това качество в характера на човека професионалният анализатор може да застане в цял ръст пред своя народ и да изнесе на показ онова, което с всички основания може и трябва да се отнесе към „недостойните тайни“ на прехвалената „представителна демокрация“ в нейния български вариант.

Професор д.п.н. Георги Манолов е сред водещите представители на втората основна група в кадровата структура на съвременната българска наука за политиката! Със своята академична кариера той създаде и наложи трайно в общественото пространство образа на решителния и последователен поборник за разкриването и обяснението на онова, което е наистина ново и актуално като знание за гражданите на младото и трудно раждащо се демократично обществено устройство в България. Но не с празни думи, а с дела, реализирани последователно в дузина фундаментални научни изследвания, публикувани през последния четвърт век. Преди около двадесет години той най-неочаквано предложи проект за голяма докторска дисертация на тема „Политическият пазар“. Слухът за предприетата от него нетрадиционна инициатива

тогава раздвижи псевдокритикарите в политологическата общност. Какво е това ново знание, което се появява на хоризонта? Действително ли и в политиката може да се говори за съществуването на „пазарни отношения“? Доказуема ли е подобна теза? Такива бяха въпросите, които се чува в общественото пространство по онова време? Когато обаче през 2008 г. авторът издаде своя труд като монография в два тома, стана пределно ясно (вече въз основа на богатата фактология и убедителната аргументация на текста), че и в политиката действително може да се говори за особен вид пазарен тип наддаване (но не за размяна на материални блага, а на важни политически ценности) и че в този процес съществува конкуренция (но не между производителите на стока, а между партиите, които разработват своите различни политически програми). С тях те защитават основните ценности на онези граждани, които ги следват в актуалния политически процес. И, разбира се, логичното се случи: критикарите млъкнаха, а доктрината за „политическия пазар“, формулирана от Георги Манолов, се наложи като фундаментално научно постижение, без което днес не е възможно да се анализира ставащото на обществената сцена.

След това колегата Манолов публикува поредица нови монографични трудове, посветени на сложната тематика, свързана със същността и спецификите на политическия елит, изследваща явлението политически имидж, предизборните кампании, прехода към демокрация, тоталитарните политически модели и др. С тези нови инициативи, реализирани от него, стана ясно, че смелият му подход към най-актуалната научноизследователска тематика не е случаен инцидент. В случая ставаше дума за веруюто на учен, който схваща своята мисия като мислител, призван да казва навреме и максимално подробно важните истини на своя народ. И най-вече за онова, което е свързано най-тясно с националното настояще и бъдеще. В резултат на реализираната мащабна изследователска програма Георги Манолов натрупа и колосален опит, и собствен информационен ресурс, формира си и своя специфична дълбочина на погледа при осмислянето на важните политически проблеми. Всичко това му осигури и знания, и убеждения, а и самочувствие да се захване с изключително злободневната тема за **политическите привилегии**. И то при положение, че

досега тя се отбягваше видимо от колегиалната политологическа общност в България.

Да, от тази тематика до неотдавна се странеше по ред обективни причини! На първо място, ако съсредоточиш усилията си върху нея, много е важно да решиш кой период от развитието на света (а и на българското общество) е добре да изследваш. Има ли смисъл изобщо да се занимаваш с привилегиите в отминалите епохи. Дали твоят труд ще се посрещне добре, ако насочиш вниманието си към привилегиите на своето време. Тревога буди и мисленето дали можеш да обясниш националната специфика около тази тематика, ако се абстрахираш от нейните световни проявления. За да изследваш привилегиите извън България обаче, коя обществена действителност е най-добре да опознаеш цялостно? По простата причина, че тя е оказвала най-силно влияние върху картината, сложила се на националния политически терен? По-нататък, има ли, или няма връзки между привилегиите в две различни обществено-икономически формации, съществуващи паралелно или следващи близко една след друга. Какви са последиците от привилегиите в древността, Средновековието и Новото време за съдбата на народите и държавите по принцип. Всичко това е фундаментална научна проблематика, чийто отговор единствено позволява да направиш прогноза във връзка с онова, което ще се случи с обществото, робуващо и днес на синдрома за неизбежността на привилегиите за хората около властта.

Тези и редица други допълнителни въпроси дистанцираха досега българските учени от областта на политическата наука от голямата и изключително важна тема за политическите привилегии. Нейната сложност, трудоемкостта ѝ, както и несигурността на очаквания резултат респектираха изследователите. И някак си логично с нея се захвана именно професор Георги Манолов, който беше натрупал вече огромен опит в преодоляването на „трудните височини“ на политическия терен. При това той реши да проучи и обясни частнонаучната проблематика не „на парче“ – само за България или за определена обществено-икономическа формация. **В стилистиката на своята решителна предприемчивост в науката той пристъпи към изследването на привилегиите, свързани с политиката и властта въобще! От дълбока древност до наши дни**

**както в световен мащаб, така и в „българския случай“! Ангажи-
мент, който няма близък аналог като творческо начинание на
български политолог в предходните няколко десетилетия.**

Подходът на автора обаче именно защото е творчески преце-
дент създаде единствената възможност да се изгради цялостна и
напълно завършена картина за ролята, мястото и последиците от
създаването и използването на привилегиите в политическата кул-
тура на човечеството. Така че днес ние вече имаме в ръцете си на-
учен резултат, който хвърля максимално силна светлина върху тази
сложна за разбиране политическа материя. Защото нейната дели-
катност не е никак случайна. Тя произтича от сложността на диле-
мата, че, от една страна, за да има ефективно управление на дър-
жавата, хората, които са ангажирани с властта, действително
трябва да бъдат осигурени достатъчно в материално отношение.
Защото се предполага, че те се отказват доброволно от „собстве-
ния си бизнес“, за да са „слуги на своя народ“. Това изискване е
аксиома в държавническото мислене! От друга страна обаче, от ре-
шаваща важност е и другата страна на дилемата: в какви размери,
т.е. докъде трябва да се простират по-особените права на хората
във властта. Така че сред тях да не се заражда политическият пара-
зитизъм, при който позициите в управлението вече се използват
напълно съзнателно като лесен път за личностно обогатяване. Така
че избягването на подобна опасност също е фундаментално пра-
вило на държавническото мислене. Тези две дилеми – веднъж, как
да се осигури властовият елит материално в достатъчна степен, за
да е ефективна неговата управленска дейност, и втори път, как да
се избегне възможността за злоупотреба с получените от властта
права – се оказва обаче, че са вечният и неразрешим проблем в
еволюцията на човешката цивилизация. Неговата последователна
реализация в политическата история е проучил и ни поднася днес
като систематизирано научно знание професор Георги Манолов в
своята последна монография **„Власт и привилегии в политичес-
ката история (XXX в. пр.н.е. – XXI в. н.е.)“**.

Всеобхватният предмет на предприетото мащабно научно
изследване е наложил да се извърши продължителна и нелека
работа от страна на автора, за да събере той достатъчно емпири-
чен материал, без който трудът му не би бил пълноценен. Поради

това професор Манолов е работил дълго и упорито, за да си осигури необходимия световен първоизточников документален и информационен ресурс. Въз основа на него днес ние имаме пред себе си разгърнатата картина на привилегиите в световната политическа история. От само себе си се разбира обаче, че натрупването на колосалната фактология в един-единствен том би създадо някакво прекалено обемно книжно тяло. В практиката то трудно ще се обхваща от читателите като информационен масив за възприемане и осмисляне. Поради това авторът основателно е разделил своето изложение в три относително самостоятелни, но логично свързани тома.

В първия са изяснени основните теоретико-методологически въпроси, без които трудно могат да се разберат и обяснят появата, съществуването и еволюцията на привилегиите. Напълно резонно като главни двигатели за възникването и налагането на тази реалност в човешката цивилизация са определени политиката, властта и политическите елити. Политиката е тази разновидност на човешкото мислене, чрез която е осъзната необходимостта, дефинирани са ползите и са посочени направленията за прилагане на привилегиите с оглед на организацията и функционирането на човешкия колектив. Властта се явява прекият инструмент, чрез който привилегиите биват реализирани като конкретни материални придобивки и духовни продукти в тяхното огромно разнообразие около властимащите. До степен, която покрива луксозното ежедневие на овластените, гарантира техните огромни икономически възможности и значителните им предимства в областта на духовния живот. А политическите елити са разгледани от автора на труда основателно като „вечния печеливш“. Независимо от характера на обществения строй именно тази прослойка е реалният фактор, който регламентира обемите на конкретните привилегии; осигурява необходимия материален ресурс за тяхното съществуване; осъществява и контрола над институциите, гарантиращи неприкосновеността на привилегираното потребление на материални и духовни блага.

На тази основа професор Манолов прави първата и единствена засега цялостна научна класификация на политическите привилегии. Те са групирани в единадесет водещи направления. Като

главни делителни признаци са възприети особеностите на историческата епоха, формата на държавното управление, равнището на легитимност и мястото във властовата йерархия на съответните потребители на привилегии. В допълнение са отчетени и начинът на придобиване и използване, както и степента на публичност и равнището на легитимност на привилегиите. В края на първия том логично е поставен основният теоретичен въпрос, от който се интересуват демократичните общества във връзка с привилегиите: Всеобщото изборително право, което се смята за „светая светих“ на съвременните представителнодемократични обществени системи, ще ликвидира ли най-сетне (т.е. може ли да се пребори със) нежелателните измерения на много привилегии в обществото? Колкото и тревожно да звучи, теоретичният отговор на този въпрос е, че засега не може да се даде категоричен положителен отговор! Защото след изборите следва овластяването на избраните. Тогава те получават „имунитет“, който им позволява веднага да посегнат към привилегиите, защитени от всевъзможни конституционни или законови текстове. Така привилегиите до ден днешен се оказват вечният неунищожим демиург, съпътстващ цивилизацията. Той само перманентно променя формите си, но неизменно възкръсва и се възпроизвежда във все по-нови и нови форми. Така, благодарение на умелото прилагане на теоретико-проблемния анализ, професор Манолов е положил солиден научен фундамент, за да премине вече във втория том на изследването си и към детайлното изясняване на конкретиката, свързана с привилегиите в човешката политическа цивилизация.

Във втория том преобладава съчетаването на историко-хронологическата последователност в изложението на фактите, съпроводено с тяхното аналитичното обобщение. По този начин се открояват конкретиката на условията и формите, в които се проявяват и „вечните“, и „конкретните“ привилегии, през различните епохи от развитието на човешката цивилизация. Тъй като авторът е поел ангажимент да изследва цялостно историята на този политически феномен, той основателно тръгва от реалностите в древните **родови общества**. Съвършено правилно като първотворци и ползватели на по-особени права там са посочени основоположниците на отделните родове и родовете старейшини. Те стъпват

върху обичаите и традициите, с помощта на които организират и ръководят сбора от все още равни по своите материални възможности хора. Тук е осъзната всеобщата полза от правото на сина да наследява семейното имущество; необходимостта най-възрастните и опитни мъже да имат решаващ глас при създаването на надеждни оръжия и оръдия на труда, както и да направляват протичането на различни ритуали с духовно и подчертано възпитателно предназначение. На тази основа се появяват онези по-особени права, които според мен могат да се определят най-общо като „правомощия“ на споменатия родов елит. Благодарение на тях ранните човешки общества си изграждат организационен имунитет, който им позволява да оцеляват. Вътре в тях на базата на натрупвания се опит и умения е осигурено възходящо развитие на средствата за производство и духовните ценности. Вследствие на това постепенно започва да се появява дори и излишък на материални блага, необходими за оцеляването на родовете. Правомощията на ръководителите в рода обаче се реализират все още от хора, които живеят сред ръководените; техният личен стандарт не се различава драстично от този на обикновения човек; дейността на правоимащите обективно е полезна за всички, защото гарантира икономическата и духовната еволюция на човешкия род.

В същото време обаче постепенно настъпва и онова усложняване на логиката, по която върви човешкото развитие (в това е основният парадокс на историята), при което стартира и втората историческа епоха, през която „правомощията“ започват да се превръщат в „привилегии“. Вече с коренно различна същност и роля в развитието на обществото. В хода на родовата еволюция възниква възможността първите хора в йерархията да започнат да присвояват появилия се икономически излишък. На тази основа постепенно стартира социална диференциация в човешкото общество. Възникват вътрешнообществената конфликтност и политиката, свързана със стремежа за надмощие от страна на една обществена реалност спрямо съседните. В последна сметка в завързалите се войни един бива победен, а друг е победител. Ражда се и робството като начин на живот и битие за повечето хора. Цялата тази усложнена действителност налага създаването вече на качес-

твено нови инструменти, за да се гарантира възникналата несъществуваща дотогава и несравнимо по-сложна и трудна за управление обществена реалност.

Така се появява древната държавна организация. В нея възниква постоянен властови елит. Той разполага с друг тип власт, която не се използва вече само в ползата на цялото общество. Начело на най-древните държави застават личности, които успяват да наложат своята власт над новите процеси в обществото и някои от които се превръщат в безконтролни царе. Те се обграждат с овластени хора, а за тяхното послушание и контрол в интерес на централната фигура във властта – монарха, се налагат и фаворизиращите политически привилегии. Това е основната хранителна среда, благодарение на която стартират най-древните професии, платени от държавния бюджет. Първо на тези, които анализират, осмислят и обясняват същността на новите обществените реалности. Те ще положат основите на политиката. А след това и на онези, които се заемат с претворяването на политическите идеи в управленска реалност – всевъзможните представители на държавната администрация.

За илюстрация на историческата картина професор Манолов е проучил и систематизирал новия тип привилегии, които възникват в древните държави Месопотамия, Шумер и Акад, Вавилон, Египет, Древна Персия, Китай и Индия. Разнообразието на всички привилегии, които откриваме там, е изложена в текста на труда, с който читателят ще има удоволствието да се запознае. Поради това тук няма да изброяваме всичко онова, което е свързано с новия начин на живот за политическия елит в древните абсолютни монархии. Ще отбележим само това, което наистина е ново, защото то не е съществувало в предишните родови общества. На първо място, авторът правилно сочи факта, че привилегиите в древните държави вече са свързани с появата на коренно различен стандарт за живот и възможности за дейност на онези, които са начело на държавата, в сравнение с народа. Властта им позволява те да разгърнат за пръв път нова дейност, която според нас условно може да се определи като „**привилегийно политическо творчество**“. В неговия ход са създадени условията за ползване на материални блага от овластените в мащаби, каквито

нито са мислими, нито са били възможни за постигане от обикновените хора в държавата. За да се гарантира трайността на този нов тип привилегии, стартира първата законова регламентация на новите придобивки, с които разполагат хората от върховната държавна власт. Тук като класически пример са приведени Законите на Хамурапи. След тяхната поява посягането към позициите на привилегированите вече се тълкува като опит за незаконно узурпиране на властта от страна на онези, които опонират на имащите привилегията да се разпореждат с всичко в държавата. **Следователно привилегиите вече се третират като „изключително право“ – като монопол, който не подлежи на обсъждане и принадлежи само на овластения управник.** Целта му е една – да се гарантира вечно първенство на политиците в държавата. Следователно привилегиата вече е благо, което не е полезно за целия народ – както е при онова, което създават „правомощията“ в родовото общество. Привилегиите са предимство само и единство за възникналия нов политически елит. Поради това той живее в различни условия (в дворци) за разлика от примитивната материална база, в която преминава житейският път на обикновения човек в древните неограничени монархии. Вече не е еднаква и храната, и облеклото, и развлеченията на привилегированите във властта и на народа. В резултат на което по обективен път се поражда онова, което по-късно ще се нарече „политическа класа“. Тя има вече различни и подчертано користни интереси. Въз основа на тях стартира и неукротимата жажда за власт като лесен път към богатствата.

Известно е, че по ред обективни причини източните общества още в древността се отличават с голяма раждаемост, държавите там се населяват и от прекалено многолюдни народности. За да се контролират те пък, в Китай се появяват първите политически учения, чиито автори се опитват да обяснят възможната ефективност на връзката между властта и народа. Налице вече е и опит да се изяснят и конкретните специфични качества, които са необходими на управляващия, за да оцелее неговата власт при новите условия, и то така, че да се прилагат ефективно правомощията. По този повод Шан Ян обаче посочва и силовите методи, чрез които

може и трябва да се защитават привилегиите на овластените. Например в Древна Индия колосалната човешка маса е разделена на 4 различни касти. Две от тях имат монополно право да притежават власт, респективно и произтичащите от нея привилегии. А масата от народа в двете останали касти е призвана да служи само като създател на икономическите блага в държавата. В Египет на фараоните царят е обявен даже за земен бог, който не може да бъде съден от никого в държавата. Поради неограничеността на неговата власт икономическите и духовните привилегии там достигат такива мащаби, че покриват дори задгробния живот на владетелите. Той е трябвало „да продължи“ до безкрай в построените с робски труд безпрецедентни по своите мащаби каменни пирамиди, издигнати около течението на р. Нил. Изводът от анализа на цялата тази колосална фактология е един: в резултат на новите процеси, протекли вече в границите на древните държави от региона на Близкия и Далечния изток, привилегиите създават две диаметрално противоположни политически реалности в човешкото общество: едната се олицетворява от вечния привилегирован управляващ елит, а втората е представена неизменно от обезправените огромни народни маси, които са поставени в безконтролна зависимост (и то във всички древни държави). Това е и основният обективен резултат от появата, налагането и еволюцията на „привилегийното политическо творчество“ в цивилизоващото се, но класово антагонистично човешко общество.

Картината, свързана с привилегиите в древногръцкия свят, е очертана от професор Манолов като, условно казано, **трета фаза** в цялостната еволюция на политическите привилегии. Съвсем условно може да се каже, че за пръв път там е налице известна „корекция“, свързана с господството на древноизточния тип, напълно безконтролни политически привилегии на елитите. Основната причина за тази промяна е свързана с обстоятелството, че животът на хората в Елада се различава съществено от реалностите, които съществуват в източните деспотии. Най-напред човешкият контингент, който трябва да се организира и управлява в южните зони на Балканския полуостров, е значително по-малък от етническите реалности на Изтока – примерно в Индия и Китай. Поради това и държавата при гърците – градът държава, полисът, е в значително по-

малки измерения. Защитата на крепостните стени в Атина или Спарта например в ситуация на външна заплаха е много „по-лека“ задача за разрешаване, отколкото, ако трябва да се отбраняват границите на една огромна, широкоплощна империя като Древен Китай, да речем. На Балканите са по-различни и климатичните сезони, както и условията за производство на материални блага в сравнение с обществата в Египет или Двуречието на Мала Азия примерно. Тези особености позволяват вече в древногръцкото общество да възникнат и да се реализират успешно няколко различни държавно-политически системи. Съответно професор Манолов е изяснил и конкретизирал обемите на привилегиите, които са били възможни и са използвани при аристократическия, олигархическия и тираническия режим. В Древна Елада обаче вече е налице и една друга много важна особеност: **поради наличието на спомнатата конкретика гърците откриват и успяват за пръв път да приложат като функционираща реалност и политическата демокрация.** В резултат на това многообразие от режими политическите привилегии няма как да не отбележат видимо разнообразие, изразено в ново „привилегийно творчество“.

За да очертае неговите реални измерения и насоките, свързани с конкретното приложение на привилегиите, авторът на настоящата монография се доверява на най-добре информираните хора в древността – основателите на политическата наука Платон и Аристотел. Освен че са първите класически теоретици на политиката, държавността и демокрацията, те са и преки свидетели на привилегийната реалност в Древна Елада. Тиранията е описана от тях като власт на безконтролен диктатор, спечелил властта си с демагогия, но след това наложил ѝ неограничени права по отношение на привилегиите. Аристокрацията е характеризирана с това, че за членове на върховния управителен орган на Атина – Съвета, се избират пожизнено представители само на богатите слоеве. А демокрацията е определена като власт на народа. В резултат на това висшите управници в гръцките полиси също получават високи възнаграждения от хазната за своята дейност; ползват се и с парични добавки за храна; освободени са от военна служба; дори тяхно право е да седят на предните редици в Народното събрание, и

даже в театъра и пр. От тази информация професор Манолов с основание прави извода, че и в древногръцките политически системи привилегиите на властимащите не губят своето значение. Видимо обаче те придобиват по-различна форма на приложение. На лице е и изборна власт с възможности периодично нейният състав да се променя лично. Така че, както констатира авторът на настоящата монография, в Древна Гърция като цяло е „по-малка ширината в разположението на привилегиите“ около властта поради наличието и на демократичния политически режим. Новост са и материалните помощи, отпускани и за бедните граждани, раздават се дори „пари за зрелища“, за да може и обикновеният грък да присъства редовно на театралните представления. По времето на Солон даже са забранени пищните частни сватбени тържества на елита. Но като цяло промените в привилегиите по посока на обикновения народ нито са постоянна тенденция, нито се прилагат едновременно при всички режими и във всички гръцки полиси. Казано в обобщен смисъл, поради спецификата на елинското общество привилегиите търпят известни промени, но като цяло не изчезват, защото властта в държавата се нуждае от тях – независимо от нейните особености.

Като четвърта условна фаза в цялостната еволюция на това, което определихме като „привилегийно политическо творчество“, професор Георги Манолов е очертал ситуацията в Древния Рим. **Дори може да се каже нещо още по-конкретно: там авторът открива първата безспорна кулминация, при която привилегиите отбелязват своята безпрецедентна еволюция, до възможния максимум на абсурдите.** Тази тенденция е особено видима през епохата на Римската империя – от I до V в. сл.н.е. Тогава за пръв път една държава се разпростира трайно на три континента – Европа, Африка и Азия. Тя е олицетворение за „цивилизация свят“ на епохата! Извън нейните граници няма подобно политическо творение, което да заплашва бъдещето на римското световно господство. Същевременно обаче империята е държава, населена с множество насилствено завладени народи, като гърци, араби, траки, даки, илири, гали, саксонци и пр. Следователно външните врагове не са проблем, но вътрешната нестабилност е вечен извор на страхове за централната фигура във властта

– императора. Затова съществува и могъщата имперска армия. Именно там са корените и на причините, и на аргументите, с които се гради безконтролното величие на римските императори. По време на тяхното управление (почти без изключение) привилегиите отбелязват само и единствено тенденция към разрастване, усложняване и увеличаване на негативния ефект – и за авторитета на властта, и за бъдещето на самата държава.

Условията, при които действа римският император, му позволяват той да се изявява като едноличен господар на властта, неподлежащ на санкции от страна на законите (за него те не важат!); той е контролор на хазната, но за по-голяма сигурност на действията си създава и разполага и със своя отделна хазна, приходите за която се заделят от държавното съкровище, естествено; за пръв път възниква императорският култ, който е материализиран с безброй възвеличаващи го статуи, издигнати по площадите в Рим и из провинциите; императорът е най-големият търговец на роби в държавата; той е източник и автор на корупцията, защото лично назначава алчни личности на важни държавни постове, за да може след тяхното явно компрометиране да ги отстрани и присвои натрупаните от спекулантите богатства; императорът мисли постоянно какви нови данъци да създаде за осигуряването на все по-нови и нови приходи; семейството на държавния глава получава храна от държавата; самият император организира възможно най-разточителните пиршества, каквито историята на човечеството не познава и дотогава, и след това (неслучайно Нерон дори се провиква: **„Само когато разточителствам, чувствам, че съм император!“**); по време на пиршествата в двореца гостите най-напред консумират до преяждане, полегнали на специални легла, а след това пият до насита прочути вина. Менюто е безпрецедентно в съдържанието си до степен на скандалност: **„дробчета от риба, мозъчета от фазани, езици от фламинго, мляко от мъжки моруни“!**? Често се налага обаче императорът и неговите гости и да повръщат погълнатото, поради което са създадени и специални балсами за облекчаване на тази отвратителна „облекчителна процедура“; в императорския дворец цари безпрецедентен разкош, като често там се организират и оргии с публичен секс – дори при участието и на невръстни деца?!, и т.н., и т.н.

Няма как подобна действителност, обрисувана изключително подробно от професор Манолов, да не се оцени като видима кулминация в цялостната дотогавашна еволюция на привилегиите за хората начело на властта в древните държави. **Тук вече привилегиите прерастват в най-отвратителната политическа картина, която е наблюдавана някога изобщо около хората във властта. Тя не може да се определи по друг начин, освен като „политически разврат“.** Абсурдността на онова, което върши римската олигархия в сферата на привилегиите, е основата за възникването на онази политическа „псевдокултура“, която ще започне да изтощава ресурсите на всесилната някога империя. За да се стигне до ситуацията, при която да стане възможно един „варварски народ“ без своя държава – вестготите, в средата на V-то столетие да нанесат съкрушителния удар върху властта на Рим. Така историята на политическите привилегии дава възможност на автора на настоящата монография да направи още един фундаментален извод за обективните последици от тяхното безконтролно използване. **Няма друг, пострашен вътрешен враг за настоящето и бъдещето на всяка държава, дори и за най-силната в дадено време, от безконтролните привилегии за хората около властта. Те със сигурност вещаят крах за народа, който е позволил привилегиите да изсмучат жизнените сили на съответния етнос, за да стане той жертва на външните врагове за държавата.**

Крахът на Римската империя, естествено, е свързан и с дълбоката и непредотвратима криза в робовладелската социално-икономическа и политическа система. На фона на царуващото беззаконие и произвол в областта на властта робският труд с течение на вековете става непроизводителен. И в центъра на империята, и в нейните провинции. Появата на поредица „нови народи“ в Южна Европа, които заемат доминиращи позиции в бившите римски владения, – вестготите, славяните, а по късно и българите, е свързана с възникването и на новия тип държавност. Основното при нея е липсата на роби и робска експлоатация, които са заменени с преобладаването на свободни политически, но икономически закрепостени селяни. Те се превръщат в новия основен производителен фактор в сферата на икономиката. Въз основа на преживяната цялостна колосална трансформация европейските общества преминават във

фазата на феодализма. Тази историческа епоха е свързана с оформянето на трайните народности на континента, които разполагат вече със свой общ език, единна религия и културни традиции. И ето, съвсем естествено възниква и логичният въпрос: Какво става с привилегиите на хората около властта през тази, очевидно „обновена“, но не и по-малко сложна обществена реалност, която съществува и търпи свое автономно саморазвитие между VI и XVIII в.?

Отговорът на този въпрос професор Георги Манолов търси в самостоятелната глава трета на втория том в изследването си. За основа на своето изложение той е възприел действителността, съществувала във Византия, във феодалните монархии на Западна Европа и Османската империя. А своеобразен нов връх в еволюцията на феодалния тип политически привилегии авторът основателно търси в реалностите, съществували в абсолютистка феодална Франция, при царуването на Краля Слънце – Луи XIV. Фактите доказват, че действителността, свързана с привилегиите във Византия, не е тъждествена на онзи политически разврат и безконтролен разгул, който съществува в Римската империя. Причините за това са и от обективно, но и от субективно естество. Византия не е тъждествена на Римската империя нито по площ, нито по икономически възможности, нито като държава монополист в областта на световното господство. Тя е принудена да се „свие“ в границите на Южните Балкани, Мала Азия и малки части от Северна Африка. На юг от нея обаче възниква мощният Арабски халифат, а на северната граница се издигат и могъщата българска държава, по-късно Сърбия и Руската империя. Това са все нови реалности, които оказват влияние върху възможностите за изяви на онези, които пребивават в зоните на централната политическа власт в новата столица на държавата – Константинопол. **А от субективните причини трябва да се отчетат ролята и значението на нововъзникналата християнска църковна организация. Тя проповядва значително по-хуманна идейна доктрина, свързана с братството между хората, необходимостта те да се взаимоподпомагат, като се дава и прошка на сгрешилия.** Така изкрystalизира онази нова политическа и културна реалност, която се превръща в източник на основания и аргументи, за да продължи съществуването на системата

от макар и частично редуцирани привилегии, поне що се отнася до безсмисления разгул на римските императори.

Въз основа на огромна по обема си фактология професор Георги Манолов е доказал, че доколкото и Византия все пак е една от основните „Велики сили“ на феодалната епоха, нейният държавен глава – императорът, запазва изключителните си привилегии да е главнокомандващ на армията, както и правото да е върховен съдия в държавата. За да си осигури надеждно политическо обкръжение, императорът съхранява древното право да дарява имоти на висшите представители на администрацията; живее в блестящ дворец, обслужван от огромна армия дворцови служители и слуги; въвежда и раздава 18 титли на висшите администратори; всяка от тези привилегии се откупува от наградения и носи съответните нови блага за него; в резултат висшите администратори – особено сенаторите, са освободени от военна служба и някои други повинности; след навършването на определена възраст представителите на близкото императорско обкръжение получават високи доживотни пенсии. Привилегии обаче започват за пръв път да получават и представителите на източноправославната църква. Във Византия се налага известният принцип на „цезаропапизма“. Според него върховният представител и притежател на властта в държавата е императорът, а патриархът е духовният глава на народа, който е подчинен на владетеля. Доколкото църквата във Византия се превръща в главната идеологическа опора на светската власт, нейните прелати също са освободени от военна служба и другите държавни тегоби; църковните имоти се освобождават от данъци; приходите от селата в непосредствена близост до манастирите се предоставят за ползване от страна на духовенството там и пр. С течение на вековете тези привилегии също започват да изтощават държавата, поради което през XIV в. императорите са принудени за пръв път да прибегнат и до ликвидирането на част от църковните привилегии. Твърде късно обаче, защото по това време към Балканите се насочва един нов завоевател – османците, които ще ликвидират не само Византия, но и останалите феодални държави около нея.

Действителността в Западна Европа през Средновековието по отношение на привилегиите се характеризира от професор Манолов и като аналогична в сравнение с картината, съществуваща

във Византия, но и като реалност със своя видима отлика. Общото е, че и в двете посоки властимащите запазват своите привилегии. Нов и много съществен момент от развитието на политиката и властта на Запад обаче е появата и налагането на принципа на „папоцезаризма“. Според неговите догми не кралете, а римският първосвещеник е върховният представител както на духовната, така също и на светската власт, които са му делегирани от всемогъщия Бог. Поради това папите започват да „господстват“ в пълния смисъл на думата. Съответно тяхната безконтролна власт им осигурява и онези привилегии, без които централната фигура във върховната институция през Средновековието не е мислима като реален господар в политическата система. Папите живеят в лукс; те стават собственици на големи земевладения, осигуряващи им колосални доходи; раздават земи и други имоти на манастири, и дори на някои от владетелите в Западна Европа; висшето духовенство по места не се контролира от съответния владетел, а от папата в Рим; нормите, по които се оценява или съди дейността на църковния клир, не са светските закони, а догмите, заложили в каноническите правила на Библията; католическата църква разполага с възможности да увеличава постоянно богатствата на основните религиозни ордени, включително и като конфискува имотите на „еретическите общности“, и пр. Така че въпреки наличието на формално човеколюбивата проповед на християнската църква, политическите привилегии са възприети и наложени и от папите. Защото те са инструмент за поддържане и на тяхното политическо могъщество в по-специфичната феодална държавно-политическа система, съществувала в Западна Европа през епохата на Средновековието.

Реалностите, свързани с привилегиите на властимащите в Османската империя през епохата на късния феодализъм, професор Манолов основателно разглежда като следващия изключително показателен пример за новата еволюция на онова, което е важно за властта: наличието на трайна възможност да господства безконтролно! За султаните тази задача е от особена важност, тъй като те изграждат своята нова велика държава чрез насилствено подвладяване на редица стари и добре развити в собствената си култура балкански народности, като гърци, българи, сърби, албанци, власи,

.....

част от унгарците и др. Жизненоважното политическо лидерство на първата фигура в новата държава е осигурено чрез налагане на принципа, че султанът е единствен притежател на върховната власт. Поради това само той с „фермани“ може да обявява всички и всякакви закони, за да се уреждат всевъзможните сложни въпроси в империята. Съответно падишахът живее в специален, строго охраняван сарай; той има право да събира невръстни деца от „християнската рая“ за рекрутиране на основната ударна сила на армията – еничарския корпус; след война и залавянето на пленници 1/5 от тях по право се полагат на султана, като тези „нови роби“ се използват за гребци в галерите и като всевъзможна прислуга около сарая. Господстваща религия в държавата е ислямът, а свещената книга за мюсюлманите – Коранът, е главният източник на ценности, върху които се базира султанското законотворчество. Поради това представителите и мюсюлманската църковна организация също получават привилегии, подобни на онези, които се предоставят на католиците в Западна Европа.

Онова обаче, което е наистина „нововъведение“ в историята на европейските политически привилегии, реализирано от султаните през епохата на феодализма, е създаването и функционирането на султанския „харем“. Там се вкарват принудително красиви млади жени, доведени по пътя на заробването или постъпили като „дарение“ от страна на висш османски сановник в провинциалните области на държавата. В зависимост от този нов тип паразитизъм, изпаднали доживотно в разврата на харемните удоволствия, представителите на върховната власт ще отбележат трайна тенденция на постепенна духовна деградация. Тя ще се отрази в последна сметка фатално и върху ефективността на управлението в държавата. Това е основната причина, поради която, ако начело на империята в началото стоят наистина бележити военачалници, като Мехмед II Завоевателя и Сюлейман Великолепни, то към края на XVIII-то столетие на тронове вече седят безхарактерни и развратени султани, неспособни да реформират владенията си по образец на европейските държави. Османската империя ще западне, за да се даде старт на националноосвободителните движения на поробените народи в Югоизточна Европа. През XIX в. постепенно те

ще възкръснат за нов политически живот в границите вече на своите свободни национални държави. Така че историята на Османската империя също доказва категоричния извод на професор Манолов, че държави, в които привилегиите добиват абсурдни измерения, нямат и не могат да имат сигурно бъдеще. В конкретния случай, разбира се, за добро от гледна точка на интересите на онези, чиято държавна независимост е ликвидирана в края на XIV в., между които са и българите.

Безспорно един от най-интересните примери за мащаба на привилегиите във феодалното общество професор Манолов е открил и изследвал и при ситуацията, възникнала във Франция от втората половина на XVII в. до 80-те години на XVIII в. Това е епохата на френския абсолютизъм, олицетворявана от царуването на Краля Слънце – Луи XIV. Тук, както подчертава авторът, е заложен един от най-интересните парадокси на Новото време. Европа вече е изиграла решителната роля за откриването на Америка, Австралия и Нова Зеландия. Големите държави в тази част на планетата се впускат в бясна надпревара за завладяването на нови земи. Населяващите ги народи са превърнати в колонии за грабеж на природните им богатства. В резултат стартира и един качествено нов тип икономически процеси, които са базирани вече върху стоково-паричните отношения. Техен носител става новопоявилото се „трето съсловие“ – хората на парите, първообразът на модерната буржоазия. Така във Франция монополът на феодално-клерикалната върхушка във властта постепенно се изправя пред нова алтернатива: възможността за отнемане на първенството в държавата от новите, достатъчно сериозни обществени сили. И за да се внесе известно „равновесие“ в отношенията между така оформилите се противоположни социални полюси – феодалната аристокрация и буржоазията, рязко нараства ролята на краля като политически балансьор. Луи XIV осъзнава възникналите нови възможности пред него и, естествено, се възползва от ситуацията в максимална степен. Така той дава простор на своята фантазия за нов, истински „псевдоренесанс“ на монархическите привилегии. **„Кралят не може да греши“** – гласи основната властова максима на владетеля, обявен ни повече, ни по-малко от това да е **Кралят Слънце?! По**ради това той започва да раздава безконтролно нови постове на

.....

послушни аристократи; дворецът Версай се превръща в център на изключително шумен и пищен елитарен живот; на обедите в кралските покои, заплатени от бюджета на държавата, често присъстват по над 5000 души; любимците на монарха получават и апартаменти в очертанията на Версай; тази тенденция се превръща в нещо като мода, до която започват да се домогват дори известни представители на френския интелектуален елит; а сутрешното обличане на кралската риза, както и нейното събличане вечер, преди особата да се оттегли в своите покои да спи, се превръща в официална държавна церемония, реализирана публично, в присъствието на десетки най-високопоставени аристократи от властовия елит!?!

На тази основа професор Манолов е очертал и следващата неизбежна перспектива. Съзнавайки безумието на съществуващата политическа обстановка, базирана на привилегиите, най-напред видните умове на Новото време, като Ш. Монтескьо, Д. Дидро и Ж.-Ж. Русо, разработват качествено новото учение за разделението на властите в държавата. Така че да се даде възможност за реализиране и функциониране на договорната теория. Според нейните творци народът, а не кралят, е върховният суверен (собственик) на властта в държавата. А чрез редовни избори нацията да може да излъчва представителите на върховната законодателна и изпълнителна власт. Те на свой ред в партньорство с независимата съдебна власт да сложат край на кралските и аристократическите привилегии. По този начин да се гарантира възможността свободата на народа да се претвори в демократична политическа реалност. Крайният резултат от въздействието на новото теоретично политическо мислене, както правилно отбелязва авторът на настоящата монография, е натрупването на онзи духовен потенциал, който прави възможно избухването и победата на Великата френска революция. На 14 юли 1879 г. народът въстава, превзема Бастилията и излъчва представителите на своята нова революционна власт. Картината, свързана с последиците от наличието на прекалено раздутите привилегии, за пореден път се повтаря, вече като логическа закономерност. Власт, която превръща привилегиите си в самоцел, рано или късно изправя държавата и народа пред нови изпитания. Те най-често се преодоляват с решителни промени в

областта на управлението. Идеалният случай при тяхното преодоляване е наличието сред съответния народ на достатъчно подготвен нов обществен елит, който да е в състояние да създаде такава държавно-политическа система, при която привилегиите няма да играят толкова фатална роля в народната съдба.

Ако се придържаме към възприетата в нашето изложение условна номерация, свързана със смените на привилегиите в хода на историята, в тритомника на професор Манолов могат да се открият контурите на онази псевдополитическа култура, която се помещава в рамките на следващата, седма поред, фаза от цялостната еволюция на привилегиите, съпътстващи човечеството. Тях професор Манолов е проучил в самостоятелната четвърта глава на втория том – „Съвременните политически привилегии“. Там авторът е включил привилегиите, характерни за хората от сферата на властта в политическите системи, които съществуват от началото на XIX в. до 50-те години на XX в. Формално погледнато, този отрязък от време – век и половина, е несравнимо по-къс период в човешката история в сравнение с полухилядолетието на Римската империя или хилядолетното господство на феодалните привилегии. Онова обаче, което е свързано с привилегиите, тук се оказва реалност, отличаваща се с нова еволюция и в ширината на тяхното приложение, и по отношение на формите, под които се използват привилегиите. **Дори и в политически системи, чиито представители в залеза на феодалното общество пледират за нов държавен порядък, при който няма да има хора с безконтролни възможности да ползват блага за сметка на държавния бюджет.**

Действителността обаче се оказва съвсем друга. Вярно е, че непосредствено след победата на Великата френска революция настъпва кратък период, в чиито рамки са нанесени първите организирани, при това съкрушителни, удари върху феодалните привилегии. Професор Манолов е доказал убедително, че това става с приемането на „Декларацията за правата на човека и гражданина“, „Декрета за премахване на привилегиите“ от 1879 г., както и с новата юридическа материя, свързана с властта и управлението, която прокламира известния „Наполеонов кодекс“ от 1804 г. С тези несъществуващи в миналото нормативни актове е сложено „началото на края“ в различията сред западноевропейското общество,

основани на феодални права и привилегии. Буржоазната класа по същество застава начело на държавното управление. **На практика обаче се оказва, че в случая става въпрос само за „временна привилегийна пауза“. Или, още по-точно казано, за нещо ново, което може да се определи като „политическа мимикрия“ по отношение на привилегиите!** Защото социално-икономическите и политическите реалности в новите буржоазни държави на Запада още около края на първата четвърт на XIX в. се изправят пред друг тип несъществуващи в миналото изпитания. Те са свързани с резултатите от протичащата индустриална революция, създаваща нов тип класово разделение. Овластената буржоазия на свой ред за пръв път се изправя пред острите проблеми, на които търсят решение хората на наемния труд – работническата класа. Вследствие на това и за да се гарантира за кой ли пореден път „стабилността“ на централната власт в буржоазната държава, панацеята отново и отново е потърсена в привилегиите за хората от властта.

Въведен е прословутият „избирателен ценз“. Според него правото да избират и да бъдат избирани имат само граждани, които разполагат с определено материално състояние и високо равнище на културно развитие. Така, примерно в нова, „демократична“, Франция от близо 30 млн. население в държавата реално избирателно право получават само около 240 хил. души. Бедните мъже, жените и необразованите граждани нямат избирателни права; в Англия кралската особа запазва изключителното си право на „цивилна листа“ за издръжка на короната и нейното обкръжение със средства, доставени, естествено, от бюджета на държавата; английският монарх съхранява дори правото си да раздава аристократични титли (пр. „перове“) под формалния предлог, че така се запазва „равновесието“ между долната и горната камара на британския парламент.

Цензовата система, въведена в САЩ след Американската революция, фаворизира религиозната принадлежност на гражданите; като правило избирателни права след революцията там получават преди всичко протестантите; евреите, индианците и някои други общности остават извън обсега на тези нови политически привилегии; **и най-големият парадокс на Новото време – жените**

в Западна Европа през целия XIX и първата половина на XX в. нямат избирателни права. Те са им предоставени едва около навечерието и след Втората световна война!? Изводът тук се налага от само себе си: повече от видно е, че в обстановката, при която буржоазията е принудена вече сама „да брани“ собствената си власт, тя просто изнамира нови форми за осигуряване на привилегии за хората във властта. Те гарантират вече само нейните интереси в представителнодемократичната политическа система. Тук е скрито основното кълбо от онези фундаментални противоречия в уж демократизиращата се европейска обществена реалност, които довеждат до избухването и победата на Парижката комуна от 1871 г. Професор Манолов доказва с убедителни примери, че нейните дейци полагат усилия да ликвидират новоналожените привилегии от страна на буржоазията, но експериментът им се проваля. Главните причини авторът на настоящата монография търси във факта, че начело на самоуправлението на Комуна са издигнати неподготвени кадри от обществените низини. От значение е също така и фактът, че цялото френско общество все още не е съзряло в достатъчна степен, за да се раздели с привилегиите, родени в хода на политическата мимикрия, осъществена от новобогаташите.

Парижката комуна се проваля, но европейското общество не се примирява с наложените привилегии от страна на овластената буржоазна класа. Особено в държави като Русия, където старите феодални и новите буржоазни привилегии в края на XIX и началото на XX в. се преплитат в изключително сложно кълбо. А като изразител на широките народни въжделения за промени на руската политическа сцена в началото на новото столетие излиза като фактор с решаващо значение Болшевишката партия, водена от В. И. Ленин. Тя организира победата на Октомврийската революция през 1917 г. С нея се поставя началото на съветския социалистически обществен строй. В паралелен план загубата на Първата световна война от страна на Германия и наложените тежки санкции на нейния народ от страна на победителите създават онези обективни условия сред германската нация, които позволяват през 1933 г. по мирен, чисто избран път властта там да се поеме от Националсоциалистическата партия на Адолф Хитлер.

Така в Европа възникват двата най-ярки образеца на тоталитарната държавна система, при които политическите привилегии преживяват своя нов „псевдоренесанс“. Тази реалност, свързана с политическата псевдокултура, можем условно да поместим в рамките на осма фаза от цялостната еволюция на привилегиите в човешката история. Конкретиката на новата действителност професор Манолов е изследвал паралелно, за да разкрие както общото, така и особеното при използването на привилегиите в двата различни по замисъл, но едносъщностни по своите последици политически режима.

Характерна особеност на тоталитарните привилегии и в двата случая е наличието на монополна партия начело на държавната власт, чийто елит е единствен притежател и ползвател на привилегиите. Още през 1922 г. в Москва започва приемането на първите постановления „За подобряване на бита на партийните работници“, за да се стигне до 1932 г., когато под егидата на Й. В. Сталин вече е изградена стройна и широкоразклонена система от привилегии. Главни нейни ползватели вече са номенклатурните кадри на управляващата комунистическа партия. Така става възможно апарат от около 18 хил. души да притежава многократно по-големи жилища в сравнение с квадратурата, която официално се допуска да обитава обикновеният съветски труженик; изградени са специалните „столове“, в които номенклатурата се храни с много по-качествена и разнообразна храна по отношение на онова, което консумират работещите; номенклатурата получава право да открива банкови сметки, по които може да тегли допълнителни средства, въпреки големите заплати, давани ѝ от държавния бюджет; първите партийни и държавни ръководители обитават огромни вили с всевъзможни подобрения, гарантиращи битовия и служебен лукс на техните обитатели; тъй като доходите на номенклатурата са огромни, започва спестяването на огромни суми в швейцарските банки. (Ленин например успява да „скъта“ там за „черни дни“ едни 75 млн. долара, Лео Троцки – 90 млн., Ф. Дзержински – 80 млн., и т.н.) Около този партийновластови връх кръжи огромна армия от телохранители, шофьори и всевъзможна прислуга, които също използват много и най-разнообразни привилегии, до които обикновеният съветски човек няма никакъв достъп.

При крайнодясната фашистка тоталитарна система в Германия нещата се повтарят като образ в насрещно политическо огледало: и там националсоциалистическият елит се ползва с право да постъпва с предимство на работа в държавните учреждения; полесно влиза да следва в университетите; също има възможност да спестява своите „бели пари за черни дни“. Адолф Хитлер например получава 4 млн. долара само при дирижираното разпространение в Германия на прословутата му книга „Майн кампф“, Гьобелс внася „спестявания“ в швейцарски банки в размер на 4,6 млн. долара, Химлер – 6 млн., и т.н. В хода на този задълбочен и богато илюстриран анализ, свързан с новоналожените привилегии от тоталитарните политически елити, професор Манолов в основни линии изяснява на читателя кои са неизбежните обективни причини за краха в последна сметка и на двата тоталитарни обществени модела. В германския случай безконтролната привилегирована власт на националсоциалистите им позволява да провокират най-голямата военна авантюра на XX в. – Втората световна война. В нейния ход германската нация е доведена за втори път до пълна катастрофа. А в съветския случай за кой ли пореден път се препотвърждава истината, че прекаляването с привилегиите за хората от сферата на властта компрометира тази власт в очите на собствения ѝ народ. Независимо от първоначалното очакване, че социалистическите преобразувания ще донесат най-сетне на широките народни маси в Съветския съюз обществена действителност на наистина равни хора. При това без изключителни възможности който и да е в държавата да се ползва с привилегии.

Последната голяма тема, която професор Манолов е анализирал надлежно във втория том на своето изследване, е свързана с привилегиите, наблюдавани в политическата система на нашето ежедневие. Както в рамките на националните демократични държави, така също и на равнище Европейски съюз. Защото в Брюксел за пръв път в историята на човечеството също е създадена и вече половин век функционира огромна управленска машина. Нейното предназначение е да координира общоевропейските усилия за утвърждаване на трайната демокрация на нашия континент. За целта авторът е събрал, систематизирал и обобщил фактологията, свързана с реалностите около привилегиите в САЩ, Япония, Франция,

Германия, Италия, Австрия, Португалия, Финландия, Нидерландия, Швейцария, Швеция и пр. Въпреки наличието на известни различия и в обемите, и в начина, по който се предоставят привилегиите там, професор Манолов правилно е установил, че и днес това е важен (конфликтноносен) проблем за демократичните общества. Защото заплатите на хората във властта са несравнимо по-големи от онова, което получават дори най-важните представители на научната, техническата и хуманитарната интелигенция, върху чиито плещи се крепят икономическият напредък и духовният живот на съвременния свят. Налице са привилегии за безплатно разпространение на документи по пощата, които обаче се използват често и за чисто рекламни цели, особено в предизборните ситуации. Членовете на законодателната и изпълнителната власт се ползват с държавни застраховки в големи размери. Доплащат се разходите им за дейности, извършени „по служба“, без да са напълно ясни нито причините, нито реалните ползи от подобни инициативи на имащите власт. Да не говорим, че овластените използват безплатното пътуване с всички възможни транспортни средства, предоставят им се прекалено големи суми за издръжката на помощен персонал, през 3 – 4 години им предоставя нова информационна техника, без да са налице реални причини за това, и т.н.

За отбелязване е, че това, което професор Манолов определя като абсурд, надминаващ всички аргументи на нормалната човешката логика, са именно привилегиите, предоставени на работещите в институциите на Европейския съюз. Заплати по 18 хил. евро на човек; 1,5 млрд. евро за издръжката на 755 депутати в Европарламента; разходи от около 9 млрд. евро за издръжката на 33 хил. души допълнителен помощен персонал; сумарно над 10 млрд. годишно за покриване на всички разходи, които съпровождат съществуването и функционирането на бюрокрацията в ЕС в рамките на една година!? **В този случай е налице и уникалната привилегия, при която никой друг, освен Европейския парламент, не може да проверява и оценява легитимността на това безпрецедентно разточителство.** Така всички привилегии – и на национално равнище, и в ЕС, през последните десетилетия станаха „легитимни“ в резултат на прокарането на текстове за тях и в конституциите на отделните държави, и в специалните допълващи закони, гласувани след

това. Фактът, че днес вече няма „тайни привилегии“, както в тоталитарните общества, обаче губи в значителна степен своята цивилизационна стойност според професор Манолов при наличието на безспорната истина, че за функционирането на управленските елити и днес се прарасват прекомерно големи обеми от националния бюджет и средствата, предоставяни за функционирането на еврбюрокрацията. Светът видя, констатира ученият, че досега не е бил възможен режим, който да е освободен напълно от олигархическите привилегии на своя политически елит. Това обстоятелство прави и днешната демокрация „недостатъчно демократична“. В някои свои измерения тя дори става и „привидна“. Подобна реалност обаче не обещава нищо добро в бъдеще. Защото, ако се допусне по-нататъшно израждане и на представителната демокрация от съвременен тип, неизвестните пред обществата и държавите ще се увеличат с нова сила и в нови измерения.

Логично на този фон професор Манолов е положил усилия в края на втория том на труда си да формулира и някои основни политически идеи, които притежават потенциала да ограничат размерите и последиците от съществуващите политически привилегии. На първо място той предлага да продължат усилията на цивилизования свят за усъвършенстване на представителнодемократичния политически модел. Сериозни резерви се съдържат в увеличаването на формите за контрол върху средствата от държавния бюджет, които съпътстват дейността на депутати и министри. Има логика в това да се намалява броят на народните представители в парламентите и министерствата, в изпълнителната власт, за да се свие общият обем на извършваните непроизводителни разходи; чрез засилване на ролята на пряката демокрация и гражданското общество може да се намалява автономността и всесиелието на властовия елит; рязко да се ограничи използването на лобизма, като се дава повече пространство за прилагането на „съвещателната демокрация“, при която периодично властимащите да се допитват до народа, а той да дава оценката си за онова, което те възнамеряват да предприемат в своето ежедневие; има всички основания въвеждането и на принципа „на политиците да се плаща само за онова действително полезно за обществото, което те са

свършили реално по време на своите властови мандати“; задължително трябва да се ремонтират и всички закони, които дават едни или други привилегии, и пр. Политическото творчество би могло да се развие още и още, за да се постигне основната цел на демократичното общество, констатира професор Манолов в края на втория том, „за да се премахне сегашната тирания на привилегиите около хората във властта“.

Третият том на настоящото изследване носи подзаглавието **„Привилегиите на властта в България (от 1878 г. до сега)“**. Обособяването на тази проблематика в отделно книжно тяло е рационално решение на автора по ред обективни причини. На първо място, за да се огледа самостоятелно това, което интересува най-много българския читател, а именно: как стоят нещата в „българския случай“ по отношение на властовите привилегии. На второ място, за да не се получи „даване“ на българската тема в безбрежния океан от привилегии в световната история. И не на последно място, за да се положат усилия за очертаване както на общото между привилегиите в България и онова, което е характерно за тях през Новото време по света, така също и за да се измери и обясни безспорната конкретика на фактологията. Това е важно, защото в следосвобожденското българско общество липсва собствена феодална класа, за да е необходимо най-напред да се ограничават нейните привилегии. След Освобождението българската нация, образно казано, е сравнително „еднообразно и леко вълнисто“ социално море от приблизително равни по политическите си права и икономически статут човешки същества. За разлика от класическия преход между феодалното и буржоазното общество, в България привилегиите трябва да се създават от началото. Тръгва се от политическа „нула“, за да се стигне впоследствие до равнище, което за условията на нашата държава се превръща в сериозно предизвикателство и за възможностите на бюджета, и за моралните ценности, заложиени в демократичния мироглед на гражданите.

В структурно отношение третият том на труда е разделен на три основни глави. Всяка има за предмет строго определен период на изследване. Първият, естествено, е свързан с появата и развитието на привилегиите в условията на буржоазното общество в нашата страна, от Освобождението до 1946 г. За да очертае

основените инициатори, главните направления и конкретните резултати в тази област на българското „псевдополитическо творчество“, авторът е избрал и три сфери на обществения живот, където темата има най-активно присъствие, а и постиженията са най-осезаеми. Първата сфера е свързана с привилегиите и усилията, полагани от новосъздадения монархически институт в Третата българска държава за тяхната защита и разширяване. Професор Георги Манолов е изяснил основателно истината, че още Търновската конституция гарантира статут на княза, който му е осигурил и възможности, а и потребност както за използването, така и за развитието на привилегиите. Българският монарх единствен притежава аристократичната титла „Височество“ (от 1908 г. „Величество“); само той разполага с „цивилна листа“, осигурена му от бюджета на държавата. С напредъка на България тя бележи тенденция към постоянно и трайно нарастване. Огромни средства са разходвани за изграждането на представителната резиденция на държавния глава в столицата – София, както и за издръжката на онзи многолюден персонал, без който не може да функционира нито един дворец на владетел по света. Резиденции се строят (отново с държавни пари) и край Черно море, и на брега на р. Дунав, а и в едни от най-прелестните кътчета на българските планини. В резултат на всичко това още към началото на ХХ в. монархът в България се превръща в най-мощния и многопосочен консуматор на привилегии в цялата държава.

Още Александър Батенберг схваща ползата, а княз Фердинанд Кобургготски успява да наложи въвеждането и на орденораздаването в страната. Тази процедура се налага бързо като нов (може би един от най-важните) инструмент за създаване на дворцова камарила от привилегирани представители на политическия елит. Защото притежаването на орден, връчен от монарха, започва да се цени не само като предимство, а и като „превъзходство“. Едва ли не и като доказателство за „по-високия обществен статут“ на онзи, който притежава отличието, в сравнение с тези, които не са имали честта да го получат. Тази максима се доказва с факта, че орденоносци се канят задължително на тържествата в двореца по повод на личните празници на особата (рождени дни,

гостуване на княжески роднини от Европа и пр.), както и на главните държавни чествания. Дворцовият церемониал в такива случаи предвижда пищен прием от страна на владетеля, богато наредена маса с ястия и питиета за поканените, а в хода на разговорите с монарха обезателно се разменят клюки, обещава се ново повишение или отличие. Така, с помощта на привилегиите, дворецът успява да си създаде обкръжение от верни политикани, които се превръщат в послушни изпълнители на владетелската воля. Поради това, ако начело на България в края на XIX в. стоят държавници от ранга на Петко Каравелов, Стефан Стамболов и Константин Стоилов, които биха правили чест на всяка цивилизована държава, от началото на XX-то столетие напред излизат правителства, съставени от послушни царедворци. Именно те не успяват да озаптят Фердинанд през 1913 и 1915 г., поради което с предприетите тогава съдбоносни стъпки в областта на външната политика българският народ преживява две непоправими национални катастрофи.

Втората писта, по която професор Манолов е проследил появата и разрастването на привилегиите във вече свободното българско общество, е работата на парламента, правителството и държавната администрация. За проследяване на историческите събития в това направление авторът е събрал, систематизирал и оценил огромна фактология. От нея става ясно, че ако през 90-те години на XIX в. чиновническата армия в България наброява 20 743 души, като за нейната издръжка се разходват по около 32 099 515 лв., то само едно десетилетие по-късно – към 1904 г., в тази привилегирована група вече се числят 28 940 души, за чиято издръжка от бюджета на държавата вече ежегодно се откъсват по 40 777 582 лв. Българските народните представители, естествено, също разполагат с дневни, квартирни и пътни пари; в парламентарния бюфет храната е качествена, евтина и изобилна, а от един момент там не се допускат „външни лица“, за да не се коментира онова, което се случва вътре; с голяма охота се използват служебните пътувания в чужбина, защото те са свързани с високи командировъчни добавки; премиери теглят безконтролно пари от банките; дори във вилите се складират милиони в чужда валута и левове; министрите се радват на най-високите заплати в държавата, а след приключването на активната политическа кариера много от тях получават и

необосновано високи пенсии в сравнение с общия стандарт на потребление сред българското общество.

Много интересен раздел в изложението на първата глава е и проблематиката, свързана със създаването на първото наистина „привилегировано съсловие“ в следосвобожденска България. В случая става дума за резултатите от приетия през 1880 г. Закон за подобряване положението на бедните поборници и опълченци. С този нормативен акт на българи, взели дейно участие в националноосвободителното движение през Възраждането, се даряват големи парчета добра за обработване земя и им се отпускат ежемесечни пенсии. Обективно тази мярка е била основателна от гледна точка на необходимостта въпросната категория заслужили граждани към Отечеството да се подпомогнат материално поради напредването на тяхната възраст, влошаването на здравословното им състояние и увеличените разходи за издръжката на семействата.

С течение на годините обаче категорията на „поборниците“ непрестанно расте. Така че от 438 души в началото на 80-те години на XIX в. към 1900 г. те нарастват на 1600 души. Тенденция, доказваща наличието и на неоснователни претенции за получаване на отличието, аргументите за която са сътворени съзнателно далеч след обявяването на действителните „поборници“, жертвали живота си свободата на родината. Най-важното в този случай обаче е подчертано политиканският подход при определяне на размера на поборническите помощи. Много често действително заслужили дейци за националното освобождение или получават малки парични възнаграждения, или са санкционирани. Съпругата на Христо Ботев – Венета, например получава едва 30 лв. месечна пенсия; братът на В. Левки – Петър, умира млад като кръгъл бедняк; по политикански съображения пенсиите на П. Хитов и Ф. Тотю са намалявани от 200 на 100 лв. и т.н. В същото време съпругата на детронирания княз Александър Батенберг – Йохана Лойзингер, е обдарена с пенсия от 40 хил. франка годишна рента!? Независимо от факта, че бившият пръв български княз влиза в брак с нея далеч след като е отстранен от българския престол.

Така в България също са положени основите на традиция, продължила повече от век: да се дават привилегии на определени граждани за „политически заслуги“. Те са конституционно

обосновани и законово детайлизирани като конкретна практика. Важна особеност на българския случай обаче е обстоятелството, че въпреки появата на неблагоприятни последици от налагането на тези привилегии българската практика все пак не възприема и не експлоатира цензовите ограничения, за да се регламентира участието на гражданите в избирателните процедури. Независимо от всичко българският случай също доказва, че привилегиите (макар и сравнително по-ограничени в сравнение с онова, което е налице в Европа) също пораждат корупционни практики и стимулират изграждането на клиентелистки политически модел. Неговият апогей е налагането на „личните режими“ на царете Фердинанд и Борис III. При тях послушната политическа върхушка допусна българският народ да преживее почти три национални катастрофи. В този смисъл аз съзирам и първия фундаментален извод от изследването на професор Георги Манолов, свързан с последиците от привилегиите в буржоазното общество на следосвобожденска България: благодарение на тях и държавата, и нацията е доведена до жестоки кризи, каквито се наблюдават при почти всички изследвани цивилизации, „базирани върху дефектите на политическите привилегии“.

Втората глава на третия том ни отвежда към най-големия парадокс в новата история на българския народ. И както е логично да се предположи в контекста на казаното дотук, той е свързан с привилегиите от втората половина на XX в.!? Защо? Защото, ако на Италийския полуостров кулминацията на най-големия произвол на властниците е била преди 2000 години (когато начело на държавата са императорите), а във Франция той е преди три века – при царуването на Краля Слънце – Луи XIV, в България апогеят на властовия „привилегиран скандал“ е постигнат през периода на „социалистическото развитие“ на нацията и държавата. Тогава са въведени и отбелязват своята кулминация „номенклатурните привилегии“, които са дадени на висшите функционери на управляващата монополна партия във властта – БКП. Въпреки че след преврата на 9 септември 1944 г. формално е обявено началото на всенародните усилия за изграждане на „свободно“ общество „на равноправни хора“!? Основното обещание на пропа-

гандата е, че човекът ще бъде освободен от експлоатацията и мизерията и всички хора ще се радват в еднаква степен на постиженията на цивилизацията. Политическа действителност, която не вижда „бял ден“ в нашето отечество.

Причините за появата на фундаменталния дефект на всяка власт – превръщането ѝ в роб на привилегиите, буквално от първите крачки, предприети от новата управленска коалиция, доминирана от комунистите, не са случайни. Първо, съществувалата практика в държавата до 9 септември 1944 г. във връзка с привилегиите вече е наложила известен „опит“ за ползите от тази вътрешнодържавна реалност и по отношение на бъдещото поведение на новите управляващи. На второ място, лидерът на БКП – Георги Димитров, се завръща от Съветския съюз. Там той живее близо четвърт век и има възможност лично не само да се запознае с ползите от наличието на привилегии в социалистическата политическа система, но и сам да ги използва като висш номенклатурен кадър на КПСС в качеството си на генерален секретар на Коминтерна. („Опит“ в това направление имат и около 2000 завърнали се от Съветския съюз български политемигранти.) Третата причина се корени в ограничената социална база на комунистическата партия към началото на нейното активно включване във властта. Данните за числения състав на БРП(к) след преврата на 9 септември 1944 г. са противоречиви, но, общо взето, се приема, че не надхвърлят 9000 души. Това е контингент от хора, който по никакъв начин не е можел да задържи и прилага властта близо половин век, без да използва привилегиите. Изходът от ситуацията е намерен в политиката за предоставяне на привилегии, които да ангажират значително по-широк контингент от хора за стабилизиране на властта. **Ето защо едно от първите мероприятия на новото правителство е свързано с налагането на привилегии за определена група хора, така че да се разшири социалната база на властта, създадена от ОФ под егидата на БРП(к).** И буквално един месец след завладяването на властта в София (на 12 октомври 1944 г.), когато българският войник се готви за жертвеното си участие в заключителната фаза на Втората световна война, за да се избегнат тежките санкции на бъдещите победители, в София е прокарана Наредба-закон за подпомагане на жертвите в борбата

против фашизма и капитализма. При това в рамките само на половин година – до м. май 1945 г. той е допълван и усъвършенстван четири пъти!?! По този начин привилегии са осигурени и за близките на антифашистите „до трета степен на родство“! Това става във време, когато по фронтовете на Европа загиват над 33 хил. българи за спасението на България от трета национална катастрофа! А нацията носи на гърба си всички тежести от следвоенната политическа и икономическа криза.

Професор Георги Манолов е положил големи усилия, за да хвърли светлина върху тази подчертано сенчеста страна в политиката на ОФ. Защото впоследствие тя се превръща в постоянна тема на новото българско законодателство, а политическата и историческата наука до неотдавна не ѝ обръщаха необходимото внимание. В резултат на положените усилия от страна на автора днес ние вече разполагаме с пълната картина и на разглежданата тук безпрецедентна гавра с принципите на свободата, равенството и правата на хората в български условия. Защото през следващите десетилетия „законотворчеството“, свързано с непрестанното усъвършенстване на привилегиите за властимащите, непрестанно се разраства. Така че то постепенно обхваща и номенклатурата на БКП от всички равнища, без нейните представители да са взели активно участие в съпротивата срещу десния тоталитарен режим, властвал до средата на 1944 г.

Предговорът на настоящия труд ще намали в значителна степен удоволствието от четенето на авторския текст, ако още в началото се каже всичко, свързано с привилегиите в България през епохата на социализма. Това не е наша задача, а е нещо, което читателят трябва сам да види в текстовете на този ценен тритомник. Неговата цел е да даде възможност на онези, които до ден днешен смятат, че времето след 9 септември 1944 г. е свързано с „по-добрите години“, в които е живяла нацията, да видят истината такава, каквато тя е била в действителност. А картината, свързана с привилегиите, разкрива всъщност една от „най-тъмните страни“ на онова време. Именно тази проблематика играе решаваща роля за подкопаване на устоите на едностранната политическа власт и нейната смяна след 1989 г. Затова ние напълно съзнателно ще избегнем детайлизирането на нашето изложение, за да не лишим читателя от

удоволствието при неговата лична среща с реалните грозни измерения на истината, свързана с онези паметни години.

И все пак, поне за да провокираме началния интерес на всеки, който ще се докосне до страниците на настоящия труд, ще маркираме една миниатюрна част от онова богатство на истини, с което предстои да се срещне читателят: само за 20 години – от 1970 до 1989, от държавния бюджет са разходвани 749 млн. стари лв. за изплащането на „народни пенсии“ на активните борци против фашизма и капитализма. Въпреки че тези хора получават и пенсии, придобити по пътя на трудовото осигуряване (за съжаление, данните за предшестващия четвърт век засега липсват!?). За същия период от касата на прословутото УБО са раздадени за „представителни разходи“ на „първите властващи“ 17 804 850 лв.; Тодор Живков само от 1963 до 1989 г. единствено за храна е получил 345 100 лв. извън останалите си доходи, получени от заплата, хонорари за издадени негови „трудове“ и представителни пари; дъщерята на първия – Людмила Живкова, е пазарувала за около „250 – 300 хил. лв. годишно от „отворена сметка“; синът на Живков – Владимир, „на година е правил сметки от по 100 хил. лв. само за почерпки“ – суми, които също са покривани от средства на УБО; за ползването на вили върховните управници на държавата внасят само по 12 лв. месечен наем; вилата на Огнян Дойнов в „Драгалевци“, построена от държавна фирма (и с държавни средства), струва 345 233 лв., а „гордият собственик“ е платил за нея само 70 хил. лв. от своите скромни спестявания; пристройките и подобренията на обстановката в двореца „Евксиноград“ за осигуряването на повече лукс на почиващите там най-висши представители на номенклатурата през летните месеци са инвестирани допълнително 49 582 380 лв.; в ловното стопанство „Мазалат“ край Севлиево дори се отглеждат карпатски мечки за отстрел от Тодор Живков и неговото обкръжение, които се хранят от охраната на резервата с хляб, ориз, захар, мармалад и други продукти, благоприятни за растежа на дивеча; в правителствения ресторант на хотел „Рила“ в София номенклатурата яде и пие за смешни пари; храната, произвеждана там, се разкарва с автомобил по домовете, за да се използва и от семействата; децата на народните ръководители се приемат във ВУЗ „по списък“, подписан лично от министъра на просветата – реално без

конкурс, ако не са се справили с приемния изпит; на разположение са коли, охрана, прислуга, лекари и какво ли още не и т.н., и т.н.

Това е само една миниатюрна извадка от онази картина, с която предстои да се срещне читателят на настоящия труд. В своята съвкупна цялост тя не само е грозна – тя е потресаващо скандална, защото целият този безпрецедентен битов разврат е реализиран и в България. При положение, че болшинството от народа живее със заплати от 130 до 171 лв. месечен доход, с големи усилия се получава панелно апартаментче (което се изплаща до стотинка от гражданите), а за лека кола – най-често „Москвич“ и по-рядко „Жигули“, се чака ред по 15 – 20 години!? На тази основа професор Георги Манолов е направил серия логични изводи. С пълно основание той констатира, че еднопартийната политическа система в България създава през втората половина на ХХ в. най-силно развитата схема за прилагане на привилегиите за хората от сферата на властта. И неслучайно в държавата е създадена по изкуствен начин номенклатурна олигархия от комунисти, която се превръща в ядро на новата господстваща „политическа класа“. Големият парадокс на тази реалност се състои в това, че ако подобни привилегии в древността и през Средновековието са съществували в класовоантагонистичните общества, то в България това се случва при наличието на „народна власт“, която ръководи изграждането на „социалистическо безкласово общество“!? Така че социалистическите номенклатурни привилегии с основание се оценяват от професор Манолов като грубо посегателство и игнориране на политическото и социално-икономическото равенство в държавата. Привилегиите в България през епохата на социализма ни повече, ни по-малко са форма на узаконена корупция и дълбоко неморално деяние на властта, прилагано близо половин столетие. А най-отвратителната страна на разглежданата тук картина се състои в това, че привилегиите много често са усъвършенствани и обогатявани не чрез публично приемани законодателни актове, а с подзаконовни постановления, укази и решения на правителството. Техният текст като правило е засекретяван от момента на появата им. Така че превръщането на номенклатурата в паразитно-прахосническа социална група е естествен резултат от цялостното развитие на социалистическата политическа система в България. Там са корените на едни

от най-важните причини, които съдействаха в немалка степен за подкопаване на устоите на това общество и за неговия колапс в края на 80-те години на ХХ в.

По естествената логика на последователното изложение последната глава на настоящото монографично изследване е посветена на „демократичните привилегии на политическия елит“ от 1989 г. до днес. Без да съм пророк, ще кажа, че още при докосването до текста водещото впечатление, което читателят ще добива там, може да се резюмира с кратката фраза „нищо ново“! Спазвайки както националната традиция, така и онова, което се смята за „справедливо и необходимо“ и в съвременните демократични политически системи по света (за които стана дума по-горе), още с разработването на новата Конституция на България от 1991 г. е положен фундаментът не за отмяната или поне за сериозното ограничаване, а тъкмо наопаки – за поредната „рокада“ в областта на родните привилегии. Така че и днес те продължават да битуват в сферата на върховната власт напълно законно, като нейните структурни подразделения и през новото столетие се радват на изобилие от блага. За тяхното размножаване се създават необходимите нови подзаконови актове, които детайлизират материята до конкретни блага, предоставяни с предимство само и единствено на народните властници.

В областта на законодателната власт тази роля изпълнява Правилникът за организацията и дейността на Народното събрание. От него става ясно, че народният представител в демократичния български парламент получават основно месечно възнаграждение, равно на три средномесечни заплати на наетите по трудов договор съобразно данните на националната статистика; за работа в комисиите на депутат се полагат по 5 на сто допълнение към възнаграждението; освен това по 1 на сто се доплаща за всяка прослужена година до влизането в парламента; по 10 на сто се дават още за притежанието на степента „доктор“ и по 15 на сто от заплатата – за „доктор на науките“; държавата застрахова задължително всеки народен избраник; требват се пари за придружители и помощници на народния представител; годишно 40 самолетни билета се използват също безплатно от законотворците; депутатите имат право на квартирни и дневни пари при посещение на своите избраници

по райони; в София на депутатите не-столичани се предоставя безплатна квартира и обзаведено работно помещение; допълнителни „представителни пари“ се полагат на председателя на НС и неговите заместници, на ръководителите на парламентарните групи и на председателите на парламентарните комисии; като в допълнение на всичко това се ползват и почивки през летните месеци на изключително ниски цени в „Евксиноград“, на „Слънчев бряг“, на базата във Велинград и т.н., и т.н. В резултат на съществуващата законово регламентирана система за използването на привилегиите от страна на българските законотворци основното месечно възнаграждение на народните представители в 47-ото НС възлиза на 5616 лв. Но ако се сметнат и добавките, които бяха споменати, то заплатата на един български депутат днес възлиза на около 10 хил. лв.!? При положение, че минималната пенсия в държавата е едва 370 лв. месечно, а максималната възлиза на около 1500 лв.! С наличието на реализиран трудов стаж на гражданите в полза на обществото в продължение на 40 – 45 години!?

За всичко останало – ниските цени, при които народните представители почиват в правителствените станции из най-красивите кътчета на родината; за смешните стотинки, които те плащат за кюфтетата и питието в служебните столове; за преференциалното медицинско обслужване и за прахосваните пари във връзка със закупуването на подаръци и цветя; за използването на 100-те леки коли на Народното събрание, които са на разположение на депутатите – няма да се спираме в подробности. И то отново за да не лишим читателите от голямото удоволствие те сами, лично, да „открият“ за себе си реалните измерения на истината, която е свързана с нашите съвременни законотворци „демократи“! А тя, тази истина, е разкрита подробно, в най-големи детайли с помощта на конкретни цифри, открити от професор Манолов – впрочем събрани след доста големи усилия от негова страна. Защото една част от тях по стародавна традиция или не са публично достояние, или се откриват много трудно. Но авторът на настоящата монография е успял да се добере до тях, за да отвори очите на своите съвременници за онова, което и демократичната законодателна власт е натворила в своя полза. Въпреки противоречието, което съществува

между днешната реалност, в която живее обикновеният гражданин, и онава, което се наблюдава в областта на привилегиите, и въпреки гръмогласното отрицание на привилегиите от епохата на „лошия социализъм“ от страна на най-активните пропагандатори на предимствата, свързани с „прехода към демокрация“!

Прогнозата ми, че читателят на настоящата монография ще обогати още повече своята информираност по въпроса за условията, при които живеят представителите и на останалите власти – изпълнителната, съдебната и партокрацията, е категорична. Така е, защото на страниците, където се анализира тази проблематика, професор Георги Манолов е положил огромни усилия, за да ни срещне очи в очи с реалната истина. При условията на новото демократично държавно устройство в структурите на централната и местната власт работят 142 613 български граждани. Те, естествено, също са много добре осигурени в материално отношение: месечните заплати варират от 1955 лв. за главен специалист до 5616 лв. за директор на дирекция; президентската заплата възлиза на 11 232 лв., премиерската – на 8704 лв., а тази на обикновения министър – 7300 лв.; държавната администрация използва над 3000 служебни автомобили, обслужвани от 100 шофьори; хората в изпълнителната и съдебната власт също като законотворците ни си почиват в луксозни вили на ниски цени; позволява им се да закупват гориво от специални бензиностанции – отново на по-ниски цени; привилегиите за съдебната власт и президентската институция също са представени детайлно. Това, което обаче ще направи може би най-силно впечатление в тази част на труда, са привилегиите, с които се ползва партийният елит – лидерите на основните политически партии и тяхното най-близко обкръжение. Тази информация обаче тук ние напълно съзнателно ще премълчим в предговора на монографията, за да не намалим интереса, с който читателите ще се докоснат и до тази страна на съвременните привилегии в българския политически живот. Само ще отбележим, че специално в това направление професор Манолов е установил и обосновал наличието на пет „главни недомислия“, които са в крещящо противоречие с елементарните процедури в един наистина демократичен политически процес.

Последните страници на труда най-неочаквано са посветени на темата за „бъдещето на привилегиите“. Ако се вземе предвид, че досегашната история на световния политически процес доказва невъзможността да съществува власт без привилегии, то в тази част на труда ние се срещаме с наистина интересен подход на автора – да се опиташ да предложиш алтернативна политическа реалност „без привилегии“!? В стилистиката на своята творческа провокативност професор Георги Манолов е положил сериозни усилия, за да докаже на своите читатели, че и в тази област на политиката и властта нещата не бива да се схващат като напълно „безперспективни“. За да се открие нова ера на власт без (или поне със съществено ограничаване на) привилегии, той смята, че е необходимо да се извърши най-напред преосмисляне на теорията за властта като ценност. В случая авторът има предвид да се дава на политиките само за онова, което е техен реален принос при разумното разрешаване на обществените проблеми, а не, „както е сега, чрез прилагане на уравнителен подход“ – т.е. на всички поравно, без отчитане на приносите; много може да даде според автора разширяването на ролята на пряката демокрация и на обществения контрол над властта; от полза ще бъде създаването на специализирани контролни органи, които на базата на задълбочения анализ да доказват кое би трябвало да се запази от сегашните привилегии и кое може и трябва да се отстрани завинаги; немалко могат да дадат и референдумите, така че чрез тях гражданите в България да се изкажат за размера и вида на властовите привилегии; създаването на обособен базов привилегирован минимум, и особено премахването на партийните привилегии, също е поле, от което могат да произлязат ползи за обществото.

Последното твърдение на автора е от особена важност, и то трябва да се подчертае много категорично. Защото една от най-важните привилегии при партиите, свързана с държавната субсидия (съобразно броя на подадените гласове за партията по време на избори), доведе до голямата криза в многопартийната политическа система в нашата страна. Материално осигурени от държавата чрез субсидията, партийните лидери и тяхното обкръжение действат свободно в политическото пространство, без да са жиз-

ненозависими от членския внос на своите симпатизанти и последователи. Вследствие на това намаляват и усилията на партийните върхушки за спечелването на гражданите, а оттам се обезмисля и ролята на членската маса за поддържане на партиите в активна работна кондиция. Реалност, която само увеличава зависимостта на политическите сили от държавно гарантираните им привилегии. А демократично общество, което не разполага с добре структурирана и активно функционираща многопартийна политическа система, е обречено на вегетация и израждане на демократичния политически процес.

* * *

Оценявана в цялост, настоящата монография иде да запълни огромна празнота в знанията на българския читател, свързани с историята, особеностите и мащабите на привилегиите в световния политически процес изобщо и техните конкретни проявления в българския случай. От днес нататък ние имаме вече изчерпателна **„История и теория на политическата псевдокултура“** на човечеството! В нейната хилядолетна еволюция привилегийното ерзацтворчество е създадо много повече негативи, отколкото ползи за хората. При това независимо от характера на политическата система, при която са се проявявали конкретните привилегии. **По наше мнение това е основният и най-важен научен резултат на автора. Реално професор Георги Манолов е открил и обяснил истината, свързана с фундаментална политическа закономерност, която досега е стояла някак си настрана от трайното ни внимание.** Възможно най-кратко нейната дефиниция според нас може да се формулира по следния начин: **„В общество, където овластените злоупотребяват с привилегиите, не може да се гарантира трайно бъдеще за народа и държавата!“**. А да се открие и обясни важен политически закон, това винаги е събитие с непреходна стойност в развитието на науката. И съответно е фундаментален принос в нейните анали от страна на онзи, който го е сторил.

За обосноваване на своите научни постановки, водещи до този генерален извод, професор Георги Манолов е събрал колосален емпиричен материал от различни документални сборници,

обобщил е постиженията, регистрирани в трудовете на 441 български и чуждестранни автори – политически анализатори и историци. Почерпил е конкретни данни от 29 периодични издания от типа на „Държавен вестник“ и едни от най-авторитетните ежедневници у нас и в чужбина. Немалко статистическа информация са му предоставили и 13 информационни източника от интернет пространството. Тъй като изложението е свързано с обработката на огромен обем статистически данни, много полезни са и създадените от автора систематизирани таблици. Благодарение на тях стават зрими както конкретните обеми на използваните материални блага от властимащите, така също и тяхната непрестанна еволюция. В допълнение авторът е създал и поредица собствени графики, които е превърнал в един от своите убедителни творчески инструменти за очертаване на контурите на истината, специално при разкриване на вътрешната структура и йерархията на властовите привилегии.

Стилът на авторския текст е задълбочено аналитичен, аргументите са логично свързани с хода на изложението, а изводите са представени като естествено следствие на предхождащата конкретика в проблематиката. Професор Манолов обаче умее и много майсторски „да си играе със словото“. Един прийом, който е рядко изключение в строго научните текстове. Той обаче го прилага уместно най-често когато трябва да илюстрира смехотворните размери на дадени привилегии, и особено при очертаване на тяхното противоречие с принципите на демокрацията и равенството между хората. Защото леката ирония в израза там, както и недвусмислено провокиращите въпроси придават и артистичност на фразата, която засилва емоционалния заряд от възприеманата научна информация. Така че освен знанията, представяната тритомна монография е и изключително леко, дори в някаква степен и занимателно четиво. Качество, което също е изключителна рядкост за строго научните трудове в областта на политическата теория, каквото е и настоящото изследване. А всички тези особености на авторския текст са допълнително основание настоящата монография да се посрещне с интерес от широк кръг специалисти. Включително и читатели непрофесионалисти, които се интересуват от тайните, свързани с мощта и оцеляването на държавите. Понеже тук те ще могат

да се докоснат най-непосредствено до една от най-важните „сенчести страни на политиката“ благодарение на събраната от автора научна информация. Нея професор Георги Манолов е изнесъл на показ с цялата грозота на онова, което интересува политиците, и преди всичко овластената част от тях. Защото по логиката на „закона за олигархията“, след като спечелят доверието на народа, те винаги и веднага започват да грабят блага от бюджета. За сметка, разбира се, на нищетата и духовната бедност на масата от своите съграждани. Дано оптимистичната прогноза на автора, разработена накрая, за възможността да се създаде търпима в измеренията си привилегирована политическа реалност в бъдеще да стане действителност. Ако не за нас – съвременните родители, то поне за нашите деца. Такава е изначалната политическа философия, заложена в представата за демокрацията, разработена още в древността – това да е власт от народа и за народа, еднакво полезна за всички граждани в държавата.

*Пловдив
6 юли 2022 г.*

проф. д.и.н. Трендафил Митев

ТОМ ПЪРВИ
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ВЪПРОСИ

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....61

Глава първа

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ВЪПРОСИ74

1. Понятията „политическа власт“, „политическа класа“, „политически елит“ 75
2. Равенството, правата и привилегиите в политиката..... 107
3. Политическата олигархия и привилегиите 121

Глава втора

ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРИВИЛЕГИИ КАТО ФЕНОМЕН140

1. Същност на политическите привилегии..... 140
2. Класификация на политическите привилегии..... 159
3. Всеобщото изборително право –
равенство или привилегия 165

TABLE OF CONTENTS of Volume One175

TABLE OF CONTENTS of Three-volume book176

ПРЕДГОВОР на английски език..... 181

УВОД

В историята на общественото развитие съществуват различни феномени, които могат да се отнесат до една или повече коренно противоположни епохи. Рано или късно дори и най-дълговечните социални явления мирно или насилствено „слизат“ от историческата сцена поради революции, преврати, избори и т.н. Има обаче един интересен феномен, който, откакто съществуват властта и политиката, никога не е „напуснал“ политическата арена, гордо носейки наименованието „привилегии на държавата (и елитите)“. Това явление сякаш притежава магнетична сила, тъй като независимо от дълбоките исторически превратности успешно преминава от една историческа епоха в друга, вселявайки се във всеки нов политически режим без значение на неговата идеологическа окраска. Тук се сблъскваме със социален парадокс, доколкото значителна част от хората перманентно „анатемосват“ привилегиите на политиките въпреки тяхното узаконяване в обществения живот (на съвременните общества), от една страна. От друга, противно на всичко това отсъстват както ярки публични протести, така и задълбочени научни изследвания върху привилегиите. Нещо повече, през всички исторически епохи властовите политически привилегии винаги са предизвиквали нестихващи полемики, спорове и дискусии. Защото, независимо дали са легитимни, или нелегитимни, привилегиите постоянно създават някакви неравенства между хората, тъй като представляват важна част от предимствата на властта. Тези неравенства имат различни социални измерения, но обикновено се схващат от обществеността или като нещо „извън юридически“ обосновано, или като някаква върховна несправедливост. Освен това се смесват нормите на политическото представителство и тези на правото, поради което се формират и негативни социални настроения у гражданите към управленските елити и привилегии. Това обаче е само първият аспект на въпроса,

докато другият и според нас по-същественият е свързан с обстоятелството, че на явлението политически привилегии все още се отделя твърде малко научно внимание или той почти не е изследван от теоретична гледна точка. И направо трябва да се каже, че в литературата по тези въпроси няма нито едно специализирано фундаментално изследване за привилегиите на властта и политиците. В този смисъл мимоходом ще изтъкнем, че докато за различните видове права на гражданите (политическите, икономическите, социалните и др.) има изписани редица монографии и трудове, то за многобройните политически привилегии те са изключителна библиографска рядкост. Така например измежду малкото разхвърляни и откъслечни публикации за привилегиите у нас има цифром и словом само две монографии (на К. Лалов и В. Велева и на Г. Манолов), четири студии (на Ива Пушкарова, П. Воденичаров и две на П. Бояджиева)¹ и около десетина научни статии, които в повечето случаи акцентират върху привилегиите на българската номенклатура и които са много стойностни, но изключително недостатъчни от теоретична гледна точка. Подобно състояние на нещата е напълно обяснимо, тъй като преобладаващата част от експертите изследователи почти винаги органически свързват властта с привилегиите и затова считат, че политическите привилегии са иманентен и естествен атрибут на властовия феномен. Нещо повече, в социалната практика терминът „привилегия“ е придобил легитимност и граждански смисъл на някакво предимство и изключително право на конкретен субект (личност, персона, група, класа) на притежаването на определени материални имуществва и предмети, както и на използването на различни духовни блага и ценности, предоставени от държавата. И въпреки това почти не се срещат общоприети схващания за същността на привилегиите в обществото (такива почти няма поне в България), поради което и в политическата теория, и в общественото съзнание продължават да господстват редица примитивни, необосновани и ненаучни възгледи за тях. Тези възгледи доминират и поради друга важна причина, която произ-

¹ Тези трудове ще бъдат цитирани по-нататък в нашето изследване, поради което тук посочваме само техните автори.

тича от непознаването на понятията „власт“ и „политика“, доколкото в повседневния живот те твърде често се смесват, без да им се дава някакво аргументирано научно обяснение. В този контекст политиката е такава дейност, която създава всички необходими социални условия и предпоставки за съществуването на привилегиите, докато властта е онзи мощен инструментариум (конституции, институции, закони), чрез които привилегиите добиват плът и кръв, т.е. реално се използват и прилагат в политическия живот от различните субекти. Нещо повече, обикновено привилегиите се представят като органична част от институциите на властта, при което неизменно ѝ принадлежат, но дори и в това си качество те пак остават политически, доколкото изразяват нечии интереси (без да разкъсват връзката си с властта). И макар че тезата за привилегиите като атрибут на властта буквално се е превърнала в догма (този въпрос е поставен в труда), ние все пак ги разглеждаме в зависимост от аксиомата, че политиката се ражда в процеса на създаване на публичната власт. Тоест, че и във властта, и в политиката като публична дейност привилегиите винаги намират своето примамливо място и затова е редно да се интерпретират заедно с тях (с властта и политиката). Всъщност иде реч за вековно социалнополитическо съревнование и противопоставяне между фундаменталните понятия „привилегии“ и „равенство“ както в науката, така и в живота, които неизбежно съпътстват цялата човешка и политическа история, противоборствайки си, включително и до ден днешен, в нашата динамична съвременност. Именно от такива теоретични позиции сме изследвали феномена привилегии, тъй като едва ли би било възможно да анализираме максимално обективно неговите проявления само във властта или само в политиката поотделно, ако не засегнем проблема за равенството. Поради това в настоящата разработка ние употребяваме като синоними двете ключови понятия – „властови привилегии“ и „политически привилегии“, без да слагаме какъвто и да е знак за равенство между тях (въпреки привидното им сходство и близост).

В настоящото изследване сме се ръководили стриктно от една важна теоретико-историческа линия на развитие, която „просмуква“ хилядолетния ход на историческите процеси от най-дълбока Античност. Тази линия пронизва дълбокозакономерната

връзка между три фундаментални понятия – „политика“, „власт“ и „привилегии“. Въз основа на това трудът е структуриран в три самостоятелни тома – първият, състоящ се от 2 глави, вторият от 5 и третият от 3. В тях детайлно са разгледани както теоретичните корени на привилегиите (в първи том), така и техният генезис и еволюция през цялата политическа история в продължение на 50 века (30 преди новата ера и 20 след нея) през призмата на властта и политиката (във втория том). Наред с това специално място в изследването е отделено на „внедряването“ на различните видове привилегии в България и нейния политически живот от Освобождението до наши дни (в третия том).

Азбучна истина в науката е обстоятелството, че преди да се започне изследването на даден проблем, първо трябва да се изяснят фундаменталните понятия. Това е неписан закон в теорията, който ние следваме, и даже сме разширили неговия периметър. Затова във фокуса на изследователското ни дирене са попаднали базисни категории и понятия, каквито са „политическа власт“, „политическа класа“ и „политически елит (и олигархия)“, в зависимост от които (и върху които) сме анализирали особената диалектика между властта и привилегиите.

На задълбочен теоретичен анализ са подложени еволюцията и проявленията на понятието „политически привилегии“ в исторически аспект, като същевременно е изведена собствена авторова дефиниция за тях и е разработена подробно и класификационна схема на привилегиите въобще. Или, синтезирано казано, ние определяме привилегиите като изключителни права и предимства на малка група хора (олигархия, върхушка, слой) по отношение на други групи хора (социални групи, общности, класи), лишени от такива права и предимства, благодарение на политическата ѝ власт в държавата. Тези права и предимства се налагат от обичаите или законите в класовите и в демократичните общества, защото привилегиите отделят дадена група хора от общественото цяло, обособявайки я в малка и изключително затворена общност, наричана „политически елит“.

Полемично е разгледан и въпросът за всеобщото избирателно право и като равенство, и като привилегия. Изобщо въпросът за равенството и привилегиите в политиката е онази червена

нишка, около която се преплитат (и разделят) голяма част от възгледите и разработките по тази проблематика в настоящото изследване.

За разлика от правото, където привилегиите се формират и мотивират от установения правов и законов ред, с който се ангажират всички правни субекти, вкл. и държавата (чрез своите институции), при политическите привилегии това съвсем не е така въпреки установената правна регламентация в повечето демократични държави. В случая най-дълбокият източник (генератор, двигател, мотиватор) на различните видове привилегии е самата политическа власт, упражнявана (легитимно или нелегитимно) от различни персонални или колективни субекти. Защото в политическата сфера привилегиите винаги се захранват от „резервоара на властта“ независимо от характера на политическия режим (демократичен, тоталитарен, авторитарен). Дори според някои автори политическите привилегии твърде често се мотивират и от едноличната воля на диктаторите като някаква власт, без последната непременно да се съобразява с установените привилегировани права, които самата тя, или властта, им предоставя. Тоест властта и властовите ресурси изобщо и едноличната власт (и прерогативи) в частност винаги са били основният двигател на политическите привилегии в държавата. Нещо повече, тя, властта, е истински „опиум“ за множество политици, стремящи се към разни изгоди и облаги, и същински „социален развъдник“ на тези привилегии в обществото. Има обаче и още един, трети, съществен фактор, който също се отнася до политическата власт, от която се регламентират и т.нар. „социални привилегии“ (на културни дейци, хора на изкуството, видни учени, военни командири, заслужили воини и др.). Тези привилегии се дават за заслуги към държавата и за голям принос в развитието на изкуството, науката, културата, образованието и пр., които, макар че произтичат от властта и безусловно имат политически характер, не могат изцяло да се причислят към нея, защото са косвени (и вторични), тъй като не носят преки изгоди от заемането на висши държавни постове. В случая ние не се занимаваме с тяхното интерпретиране, доколкото този тип привилегии не са свързани директно с неизбежните властово-политически прерогативи и егоистични апетити на различни субекти към властта.

Целта на настоящото изследване е да се разкрият по-аналитично, съдържателно и всеобхватно същността и главните отличителни черти на привилегиите в политиката като цяло и на тази база да се изясни с какво право политиците ползват множество властови привилегии в частност. Тяхното разглеждане не е ограничено само в прокрустовото ложе на една или друга историческа епоха, а се опира на цялостното им развитие като изконен генезис от родовете привилегии през най-ранната Античност (XXX в. пр.н.е.), през средновековните облаги, до модерния XXI в. н.е. с неговите съвременни привилегии. При това измежду „броеницата от принципи“, използвани в труда, един е базисен – легитимността или нелегитимността на привилегиите.

Наред с това в хода на изследването възникнаха цяла серия фундаментални въпроси, като: кога възникват привилегиите; каква е връзката между властта и привилегиите; възможна ли е власт без привилегии; какво е отношението на хората към привилегиите; защо политическите елити ревностно бранят привилегиите; може ли да има политически режими без привилегии на властта; и т.н., и т.н. Разбира се, на тези въпроси сме се опитали да дадем аргументиран отговор през призмата на отделните исторически епохи и установените политически системи (и режими) в тях.

Въз основа на изразеното схващане за привилегиите (и възникналите въпроси) сме анализирали техните далечни корени и първични форми още в най-дълбоки времена чрез проучване на различни исторически извори, източници и монографии, посветени на древността. Защото проблемът за привилегиите изобщо и за политическите привилегии в частност почти е невъзможно да се обяснява и изследва задълбочено, ако не се проследи неговият генезис, заченат в утробата на древността. И още нещо важно: този проблем датира от най-ранната първичност на човешката цивилизация, когато няма почти никакви държавни структури и институции. Това налага привилегиите да се разглеждат в дълбок исторически контекст, чиито прояви следва да се търсят още в Стария свят, при функционирането на родовите общества, няколко хиляди години назад. В този смисъл обстойно са анализирани докласическите родови проявления на привилегиите в Месопотамия, Шумер и Акад, Вавилон, Асирия, Египет, Персия, Китай и Индия, както и

.....

много по-отчетливото развитие на този феномен (привилегиите) през класическата антична епоха в Атина и Рим. Извършени са и съответните съпоставителни характеристики между привилегиите в отделните държави, като особено внимание е обърнато на ролята на властта (царете, императорите и др.) в процеса на налагане на различни изгоди и облаги за елитите.

Погледнато строго исторически, силен тласък в своето развитие привилегиите получават през Средновековието (V – XVII в.), по-неже тяхното съществуване във феодална Европа продължава до самия край на абсолютистките режими. На обстоен анализ тук са подложени характерът и мащабите на политическите привилегии във Византийската и Османската империя, в Испания, Англия, Италия и др., като обаче акцентът пада върху цялостното състояние на феодалните привилегии в абсолютистка Франция (генезис, същност, развитие, форми). Тези феодални привилегии във френското общество са ярко проявление на диктатурата на Луи XIV и макар че част от тях са регламентирани от държавата, те си остават едни от най-разпространените в целия обществен организъм. Тяхното безогледно прилагане погазва всякакви правни норми, тъй като Кралят Слънце лично контролира продажбата на длъжности (в държавата), пищните ежедневни трапези (за държавна сметка), лова и риболова на кралските свити (за сметка на бюджета), бизнеса на трапезните олигархии (с опрощение на данъци от държавата) и т.н. Направени са съответните изводи за причините, довели до толкова масово разгръщане на тези привилегии, щото се стига дотам, че наред с победата на Великата френска революция е издаден специален декрет за тяхната отмяна. Всъщност привилегиите във феодална Франция са своеобразен модел за подражание в Европа, защото са използвани във всички обществени сфери, което твърде много се нрави на всички тогавашни властови самодръжци.

Следвайки целта и логическия ход на изследването, отделихме подобаващо внимание на еволюцията на привилегиите в Европа след краха на абсолютистките монархии. Става дума за състоянието и обхвата на привилегиите през XIX и в началото на XX в., когато след кратковременния им „отдых“ се забелязва скоротечен процес на възраждането им в повечето европейски дър-

жави. Това намира израз в налагането на т.нар. „цензови привилегии“ (имуществени и образователни), които, криейки се зад всеобщото избирателно право, практически узаконяват нов вид привилегии в зараждащите се демократични общества. Аргументирано е защитена тезата, че установяването на законен изборен ценз не е нищо друго, освен модифициран вид политическа привилегия, която реално изключва милиони хора от демократичния процес в полза на създаващите се политически и бизнес олигархии. А като контрапункт на цензовата изборна система в синтезиран порядък е интерпретиран опитът на парижките комунари, които още през 1871 г., макар и за кратко време, изцяло отменят политическите привилегии.

Важен теоретичен акцент в изследването са тоталитарните политически привилегии през XX в. в бастионите на левия и десния тоталитаризъм – бившия комунистически СССР и националсоциалистическа Германия. Детайлно са проследени произходът, същността и обхватът на привилегиите в еднопартийните държави. В случая на базата на всестранен сравнителен анализ са открити действащите изгоди и облаги (привилегии) за новите политически класи в двете тоталитарни общества. Изрично е подчертано, че този тип привилегии изцяло са дело на тоталитарните диктатори, определят се абсолютно произволно, отнасят се до тесен кръг партийни олигархии (и техните сателитни слоеве) и са в разрез с всякаква държавна легитимност (макар че някои от тях са регламентирани за камуфлаж). Нещо повече – тоталитарните привилегии в бившия СССР и нацистка Германия буквално проникват във всички пори на обществените системи и в много отношения превишават по обхват привилегиите във феодалните държави. В този смисъл основателно са определени като неофеодални политически привилегии, „промъкнали“ се „нелегално“ в цивилизования XX в.

На фона на тоталитарните привилегии, но в много по-широка правно-политическа палитра, пунктуално са разгледани действащите привилегии в някои силно развити държави през втората половина на миналото столетие. Тяхното „осветляване“ е пречупено през призмата на съвременната политическа демокрация като система за управление на държавата. Съществено внимание е отделено на процеса на регламентиране на привилегиите в политиката

в демократичните държави чрез специални конституционни клаузи и нарочни закони (например в САЩ, Великобритания, Франция, Италия, Япония, Португалия и др.). Критично са преосмислени и някои претенциозни тези за ролята на политическите олигархии в съвременния свят, както и острата необходимост от специален набор от привилегии в интерес на тяхната дейност. Това се отнася и до работата на институциите на Европейския съюз, които въпреки своята мудност, прочут бюрократизъм и политическа немощ продължават да получават (т.е. да си определят сами) изключително големи привилегии, при това повечето взимани на уравнителен принцип. Открити са и няколко същностни мерки за цялостното регулиране на привилегиите в демократичните държави, които се опират на три главни фундамента – представителната, непредставителната и съвещателната демокрация. Поставен е и въпросът за публичното обсъждане на сегашните политически привилегии, наложени в структурите на Европейския съюз, и необходимостта от тяхното редуциране в днешните кризисни времена.

Разсъждавайки критично върху феномена привилегии в политическата история на света, по-специално в третия том неизбежно стигнахме до проявленията му в родната ни действителност от Освобождението (1878 г.) до наши дни. И веднага трябва да изтъкнем, че българските политически елити много чевръсто усвояват западния опит, защото първите привилегии на княза (царя) се регламентират още в току-що приетата Търновска конституция (1879 г.). Тези привилегии бързо свиват „гнездо“ в институционалните разклонения на новата политическа система и постоянно възпроизвеждат разни ползи и изгоди за политическата класа по западен образец (високи заплати, специално обслужване, пищни randevuta в разкошни държавни резиденции и т.н.). Посочени са редица примери, факти и цифри за приказния привилегирован живот на тогавашната политическа номенклатура, от които десетилетия наред се „облажават“ не един и двама царски лакеи и велможи около натруфената държавна трапеза.

Но тези царски благинки, колкото и да са примамливи, трудно могат да се мерят с номенклатурните „социалистически“ привилегии, прокарани легитимно още през 1945 г. от вожда и учи-

теля на българския народ Г. Димитров (по съветски модел). Впоследствие те (привилегиите) буквално пронизват и най-закътаните пори на обществения живот (за редовите членове на компартията), като, разбира се, лъвският пай от тези приказни изгоди отива при персоните от висшата номенклатура (членовете на Политбюро и секретарите на ЦК на БКП). Това с много малки изключения става абсолютно незаконно, тъй като се приемат само с решения на Политбюро, въз основа на които се отпускат милиони държавни средства за: допълнителни възнаграждения, храна на номенклатурните семейства, плащане на част от заплатата във валута, закупуване на западни автомобили, безплатно лечение в чужбина и пр., и пр., и пр. Освен това през целия „социалистически“ период (1944 – 1989 г.) номенклатурата се шири в около 100 резиденции, вили и почивни домове, ползва извънбюджетни сметки, без да се отчита, харчи безразборно (и безотчетно) левове и долари за лични нужди и т.н. И, разбира се, се толерира една паразитна номенклатурна прослойка, наричана „активни борци против фашизма и капитализма“, които до рухването на тоталитарния режим не престават да ползват щедро отредените им специални привилегии (вкл. и за своите внуци). Тоест на мястото на отхвърлените царски привилегии в България бързо-бързо се създават и налагат нови привилегии, чиито размери, мащаб и обхват нямат аналог в съвременната ни история, защото в значителна степен превишават всички предходни образци (на привилегии), поради което са дефинирани като неофеодални „социалистически“ привилегии.

От панорамното полезрение на нашето изследване не са убягнали и онези привилегии, които си прокарават път в условията на посттоталитарния преход и които (макар и заимствани по западен образец) повече от 30 години са трън в очите на българската общественост. Или, иде реч за днешните привилегии на висшите държавни институции (парламента, правителството, съдилищата), чиито членове въз основа на разни правилници и наредби легитимират неестествено високи тавани на привилегиите в сравнение с ниския жизнен стандарт на хората в страната. Например с финансовите правила към Правилника на Народното събрание са регламентирани депутатските заплати, равняващи се минимум на три средни работни заплати, а с постановление на Министерския съвет

са определени клаузите на т.нар. „допълнително материално стимулиране“ на държавните служители с конкретни парични бонуси за свършена работа и т.н. Поради всичко това сме очертали и някои мерки, които трябва да се вземат от съответните институции, за да се балансират сегашните различия в привилегиите на властта и на наемните работници в България.

В този контекст, като се опираме на цялостния анализ в труда относно същността, характера и практическото приложение на властовите привилегии през различните исторически епохи, сме разработили собствен модел на ограничаване на привилегиите, който включва няколко възлови компонента: необходимостта от създаване на нова теория за властта, чиято база да бъде разбирането за властта като за общочовешка ценност; мащабна демократизация на политическите институции; утвърждаване на властови демократичен контрол (и самоконтрол); формиране на модерни представи за властта като за власт без привилегии; приемане на закон за политическите привилегии – изработване на „базов привилегирован минимум“; осъвременяване на съществуващите правила за привилегиите и приемане на единен Етически кодекс на държавния служител и др. Чрез реализацията на този модел следва да се цели постигането на модерна култура на привилегиите във властта, която да е адекватна както на високите отговорности (и длъжности) на политиците, така и на съответния жизнен стандарт (и качество на живот) на хората в различните държави.

При написването на настоящия труд са използвани множество различни научни подходи (и методи), каквито са например историческият, политологическият, интердисциплинарният, сравнителният, институционалният, структурният, функционалният и др., чрез които се опитахме да проникнем в дълбините на този толкова тачен и използван от политиците (и до днес) феномен, какъвто безспорно са привилегиите на властта. Естествено, направени са и произтичащите от анализа същностни изводи и обобщения за ролята и мястото на привилегиите в историята; за тяхното постъпателно и зигзагообразно развитие; за легитимността и нелегитимността на изгодите във властта; за привилегированото положение на богатите олигархични върхушки, черпещи щедри облаги за сметка на държавната хазна; за необоснования и раздут размер на

всички привилегии на управляващите елити, които като буйна река заливат политическите институции, и т.н.

Едно такова фундаментално изследване като теоретично направление в обществените науки у нас неизбежно е свързано с преодоляването на редица трудности и препятствия при реализацията на неговите цели. Оттук най-вероятно идват и някои проблеми в труда, които са неразработени цялостно, други – неанализирани по-обстойно, трети – само поставени и интерпретирани критично, четвърти – тълкувани частично, докато пети – представляващи нагледна провокация към политическия елит (и класа). Това показва, че в този труд се съдържат и слабости и пропуски, доколкото материята е нова, неизследвана докрай и, естествено, по-трудна за осмисляне. Затова бихме приели всякакви добронамерени критики и препоръки, насочени към подобряване на съдържанието на труда.

В тази монография има много критика – критика на учени, на политици, на политики, на държавници, на институции, на държави и въобще на всичко, което под една или друга форма ни предлага съхраняване на привилегиите на властта, при това в неестествено големи размери. Но тази критика преди всичко е безпощадно обективна, а понякога и унищожителна, но само и единствено по адрес на „теоретичното наукоплетство“, т.е. само и единствено спрямо абсолютно безидейните и безкрайно нищожни писания на разни титладжии, претендиращи за „научност“. Това обаче въобще не ни попречи да осъществим продължително „пътуване“ из дебрите на историята в различни краища на света, за да отхвърлим със свои аргументи несъстоятелните възгледи по разглежданата проблематика.

Между другото така се случи и с нашата книга, която в крайна сметка се оказа дълго „пътешествие“ из политическата история на властта и привилегиите през вековете, където се сблъскахме с какви ли не тези, постулати, теории и концепции, коя от коя по-претенциозна и достолепна. Всички те са представени обективно в труда, независимо дали сме ги критикували и отхвърляли, или сме ги приемали и цитирали. Защото такава е неумолимата логика на непредубеденото и лишено от всякаква догматика научно изследване на политическите процеси в световната история.

Представените размисли дотук не бива да объркват dragия читател, тъй като авторът на настоящата книга преследва още една важна цел: да „пробуди“ целокупното обществено мнение от неговия дълбоко летаргичен сън, за да могат хората много по-бързо и лесно да отсяват зърното от плевата и ползите от вредите от политическите привилегии на властта.

Дано да сме заинтригували любезния читател!

Глава първа

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ВЪПРОСИ

През всички исторически епохи привилегиите на политиците винаги са предизвиквали остро недоволство, негодувание и възмущение. Така е, защото независимо от това дали са узаконени, или неузаконени, привилегиите закономерно предизвикват неравнопоставеност между хората, тъй като произтичат от недрата на политическата власт. Тази неравнопоставеност има различни обществени измерения, но много често се разбира от хората като нещо съвършено естествено, което предизвиква драстична несправедливост. Всичко това обикновено слива в едно нормите на политическото представителство, на правото и морала, което неизбежно рефлектира в създаването на отрицателни социални нагласи у гражданите към политическите елити и техните привилегии. По-същественото обаче е обстоятелството, че не се отделя подобаващо теоретично внимание на феномена политически привилегии (особено в България), доколкото на неговата същност са посветени твърде малко научни изследвания. Затова ние ще се опрем на богатите възможности на политическата наука и на нейния фундаментален арсенал от разнообразни подходи и методи, за да разкрием характера на политическите привилегии в исторически и съвременен аспект. В този контекст приоритетното използване на политическия подход ще мотивираме с няколко същностни особености от теоретико-методологическо естество: едната е, че най-напред ще изясним някои базисни политологически понятия, имащи пряка връзка с изследвания проблем („политическа власт“, „класа“ и др.), които обаче продължават да се използват съвършено произволно и неаргументирано в политическия живот; другата се отнася до същността на понятията „равенство“, „права“ и „привилегии“ и до тяхната взаимозависимост в политиката; и последната особеност произтича от необходимостта да се внесе конк-

ретна яснота за основния носител на привилегиите – политическата олигархия, и тяхната взаимна връзка, зависимост и обвързаност като ключов обект на настоящото изследване. След тази лаконична методологическа обосновка пристъпваме към синтезирано излагане на нашите аргументи и виждания в смисъла на предложената проблематика.

1. ПОНЯТИЯТА „ПОЛИТИЧЕСКА ВЛАСТ“, „ПОЛИТИЧЕСКА КЛАСА“, „ПОЛИТИЧЕСКИ ЕЛИТ“

Проблемът за политическите привилегии не може да се осмисли пълноценно и задълбочено, ако се разглежда откъслечно от такива важни понятия, каквито са „политика“ „власт“, „политическа класа“ и „политически елит“. Плюс това тези понятия представляват и своеобразен методологически ориентир и базисна теоретична основа при интерпретирането на историческото развитие на привилегиите в политиката (в миналото и сега).

Както е известно, **понятието „политика“** (*„та πολιτικα“*)¹ има гръцки произход и буквалната му семантика означава „това, което се отнася за държавата“. Терминът „политика“ става популярен и се разпространява под влияние на Аристотеловия трактат за държавата и управлението, озаглавен „Политика“. Тази автентична същност на политиката не е случайна, защото тя е свързана както с възникването на античната държавност, т.е. на гръцките полиси (градовете държави), така и защото именно в полисите се ражда политическата дейност като обществено явление. Особеното за гръцките полиси е това, че те носят **нови социални характеристики и признаци**, като по-висок етап на разделение на труда, променящи се икономически връзки, нова социална организация и др., чрез които започват да се открояват и контурите на държавността въобще. В този смисъл връзката между „родилните мъки“ на поли-

¹ Това и останалите посочени по-горе понятия подробно са разгледани в моята монография: **Манолев, Г.** Политическият елит – теория, история, лидерство. Пловдив: Паисий Хилендарски, 2012, с. 18 – 40; 151 – 183, която ще използваме от тук нататък в съответното изложение.

тиката като феномен и „прохождащата“ антична държавност в лицето на полисите се явява първи и най-характерен белег за възникването на политиката.

Докато въпросът за възникването на политиката почти е станал аксиоматичен (политиката се ражда в процеса на създаване на публичната власт), то относно нейната същност и досега няма единно становище. Свидетелство за това са тезите на редица видни мислители и учени в миналото и сега, които определят политиката като: участие в държавните работи (Платон); проява на властови отношения (Аристотел); собствена дейност на държавата (Ж.-Ж. Русо); осъществяване на класово ръководство от държавата (К. Маркс); авторитетно разпределение на ценности (Х. Ласуел, Д. Ийстън) и т.н., и т.н.

През последните десетилетия в западната политология голяма популярност придоби схващането за същността на политиката като вид ценност, подобно на властта, също разбирана като ценност. Някои известни учени, като **Х. Ласуел** например, смятат, че властта е политически феномен, а самата **политика – властване**, тъй като представлява субективно разпределение на ценности между големите социални групи. Освен това още през 1936 г. в книгата си „Политиката: кой, какво, кога и как получава“ Ласуел категорично заявява, че главната тема на политическата теория е разпределението на ценностите и като такава тя е водеща пред всички други теми – властта, легитимността, суверенитета и т.н. И нещо друго – при изучаване на политиката основните ценности са уважението, доходите и безопасността, а тези, които получават най-голяма част от тях (ценностите), са елитите за разлика от масите.² Въз основа на това по-късно авторът обосновава тезата си за връзката между ценностната позиция и ценностния потенциал като неизменна част от същността на властта. Този ценностен подход се противопоставя на разбирането на **политиката като израз на интереси** (К. Шмит и др.) и като тип социална сфера, в която се реализира борбата между различни обществени, групови, партийни и лични интереси. Двата подхода обаче не са абсолютно противоположни,

² Вж. **Lasswell**, H. *Politics: Who Gets What, When, How*. New York: Meridian Books, 1958, p. 5.

както обикновено се твърди, защото и ценностният, и конфликтният подход (т.е. интересът) има за крайна цел решаването на обществените проблеми (а не тяхното създаване), в което се състои и най-значимият смисъл на политиката. Към това следва да се добави, че трудно можем да приемем тезите на някои автори за първичността на ценността като феномен спрямо интереса. Точно обратното – **интересът винаги е бил първичен по отношение на нещо (ако то не е вече някаква ценност) и едва след това един или друг субект или обект може да се превърне в ценност.** Защото прастара истина е, че без да има интерес към нещо, въобще не е възможно то впоследствие да стане ценност. Изключение вероятно правят т.нар. „общочовешки ценности“ (свобода, равенство, справедливост, демокрация и др.), които имат непреходна за цивилизацията стойност, тъй като с тяхното реално приложение в обществото, доколкото е възможно това, се решават различните проблеми на хората. Затова и основното разбиране за същността на политиката е много по-логично да се съотнесе към интереса, а след това и към ценността като явление, без в случая интересът да се вулгаризира в смисъла на груб, безпардонен материален интерес (т.е. като начин на лично благодетелстване, на политическа корупция и др.). Близки или сходни на горепосочените виждания споделят и много други класически и съвременни автори. Така например блестящият френски философ, писател и публицист **Жан-Пол Сартр** по недвусмислен начин определя политиката като колективно действие на едни хора спрямо други хора, което се основава както на съвпадение и несъвпадение на интереси, така и на солидарност и противопоставяне между тези хора³, чийто фундамент са различните интереси. И още, според **проф. Д. Радев** феноменът политика може да се детерминира като сбор от методи, средства и процедури за постигане на предварително зададени глобални цели⁴ на общественото развитие, т.е. като реализация на конкретни политически действия.

³ Вж. **Сартр**, Ж.-П. Призрактът на Сталин. София, 1992, с. 74.

⁴ Вж. **Радев**, Д. Правни основи на демокрацията. София: Сиела, 2009, с. 13.

В нашата съвременност многозначността на термина „политика“ от етимологическа гледна точка се свързва с три основни съдържателни разграничения: първо, политиката, разбирана като собствена **политическа сфера** (от англ. ез. *politics*); второ, политиката, схващана като **политическа система** или политическо устройство (*polity*); и трето, политиката, определяна като някакъв политически курс или **политическо поведение** (*policy*).

Към тези възгледи няма да е излишно, ако добавим и оригиналните схващания за политиката, изложени в една от най-авторитетните **съвременни енциклопедии на политическата мисъл**⁵.

В нея понятието „политика“ мотивирано се разглежда като съвкупност от няколко съставни елемента: политиката като начин на реализиране на колективните решения; политиката като вече осъществени управленски решения; политиката като разнообразие от възгледи за постигане на определени цели; и политиката като неделима част от властта.

Изобщо, както сполучливо изтъква **проф. Георги Янков**, политиката еднакво легитимно може да се дефинира и като разпределение на власт и ценности, и като сфера на държавно управление, и като ръководство на публичната сфера, и като дейност, отнасяща се до обществените дела и постигането на „общото благо“, и като управление на неравенствата в обществото, и като отношение на солидарност и противопоставяне на социални групи, и като конфликтни отношения и тяхното разрешаване, и като превръщане на частния интерес във всеобщ...⁶, т.е. като всичко, което е свързано със защита на интереси, взимане на решения и реализиране на общи дела в публичния сектор.

Като обобщение на изложеното по-горе биха могли да се изведат няколко основни аспекта: а) политиката е реализиране на определен набор от действия чрез взимането на решения, включващи цел, стратегия, тактика, форми, методи и пр.; б) тя (политиката) представлява взаимоотношения между социал-

⁵ Вж. **Блекуел**. Енциклопедия на политическата мисъл. София: Център за изследване на демокрацията, 1997, с. 375 – 376.

⁶ Вж. **Янков, Г.** Към теорията за политиката (за понятието, смисъла и метаморфозите на политиката). – В: *Годишник* на УНСС. София: УНСС, 2011, с. 74.

ните групи (големи и малки), в които те (групите) изразяват, прокарват и отстояват своите интереси; и в) политиката винаги е била и ще бъде резултативна величина дотолкова, доколкото взетите решения трябва да се изпълняват и отчитат от съответните политически субекти.

На базата на разкритите основни страни и разбирания за феномена политика в човешката история става възможно и дефинирането на това понятие.

Политиката е специфична сфера на човешката дейност (съвкупност от теоретични възгледи и практически действия), която изразява интересите на различни социални общности (слоеве, групи, класи, нации), свързана е с осъществяването на властта (вземане, организация, устройство) и цели чрез взимането на решения да се постигне оптимална хармония между отделните групи в държавата и обществото.

На свой ред **властта** също интересува хората и редица видни мислители в течение на цялата човешка история. Още великият **Аристотел** подчертава, че властта е естествено състояние на обществото, което е предопределено от самата природа: „Управлението и подчинението са не само необходими, но и полезни...“, защото „...по рождение едни са призвани да управляват, а други – да се подчиняват. (...) А където има управляващи и подчинени, налице е и някаква работа...“⁷, сиреч извършват се някакви съвместни действия в обществото. От тези мисли прозира Аристотеловото становище за биологичната същност на човека и неговата неразривна връзка с природата. По-късно, през епохата на цялото Средновековие, властта е разбрана като божествен дар както по своя произход, така и по автентичната си природа, което дотогава си остава единственото еднозначно интерпретиране на властта.

Едва през Новото време тълкуванията за същността на властта придобиват второ творческо дихание (след Аристотел), тъй като започват да се търсят по-задълбочени научни отговори на този фундаментален за политологията въпрос. Заслугата за това е на големия английски философ **Т. Хобс**, който през XVII в. формулира

⁷ **Аристотел**. Политика. София: Отворено общество, 1995, с. 8.

първата дефиниция за властта, според която властта на човека изобщо са средствата, с които той разполага, за да придобие в бъдеще някое явно благо.⁸ Верен на своята механистична доктрина за обяснение на света, Хобс схваща властта като притежание на нещо или като свойство на човека, което му принадлежи по право, но не и като някакъв вид обществено отношение. В този контекст големият мислител Хобс не изневерява на собствената си философска система, тъй като смята, че авторитетите на властта и закона в държавата са оправдани дотолкова, доколкото гарантират сигурността на индивидите в цялото общество.

Както навярно се подразбира, различни вариации на темата „власт“ могат да се открият в творчеството на още ред известни изследователи, философи и учени чак до настъпването на XX в., които в зависимост от кръгозора на научните си интереси в различна степен тласкат напред концептуалните виждания за същността на властта. В този контекст и най-общо казано, подходите, използвани за определяне на властта изобщо от древността до момента, биха могли да се групират и сведат до два основни. При първия природата на властта се извежда от принудата на базата на противоречията между интересите на различни социални групи, носещи наименованието **„конфликтни теории за властта“** (Платон, Макиавели, Г. Моска, В. Парето и др.). А при втория властта се опира на съгласието (консенсуса) и договорното начало като основа на всяка власт, а концепциите, произтичащи от него, се наричат **„консенсусни теории за властта“** (Т. Хобс, Ж.-Ж. Русо, Х. Аренд и др.)⁹, защото изхождат от легитимния (законния) авторитет.

На базата на тези подходи теоретичните аспекти на властта получават силно развитие през втората половина на XIX, и особено през изминалия XX в. В зависимост от изследователските прийоми проучванията за властта последователно еволюират в следните по-важни направления: биологична теория за властта (М. Марсел, А. Поз); властта като психологически феномен (Б. Ръсел); бихейвиористка концепция за властта (Х. Саймън, Дж. Нейгъл); марксистка теория за властта (К. Маркс, Фр. Енгелс); функционална концепция

⁸ Вж. **Хобс**, Т. Левиатан. София: Наука и изкуство, 1970, с. 93.

⁹ Вж. **Иванов**, Д. Властта. Философско-социологически анализ. София: Наука и изкуство, 1985, с. 117.

за властта (Т. Парсънс); комуникативна теория за властта (Х. Аренд); класически елитаризъм и неоелитаризъм (В. Парето, Г. Моска, Р. Михелс, Ч. Р. Милс и др.); плуралистична концепция за властта (М. Дюверже, Р. Арон, Р. Дал) и др. Като цяло богатото разнообразие от изследвания за властта може да се разграничи в пет по-съществени насоки: в едната властта се схваща като персонална характеристика и е атрибут на индивида, а също включва анализ на неговото взаимоотношение в процеса на общуване с околната среда; в другата властта се разглежда като междуличностно отношение, или като компонент на съществуващите социални отношения; в следващата властта се третира като специфичен вид ресурс, чрез който се реализира някакво ценностно отношение, позволяващо да се определи равнището на властовото въздействие, т.е. властта, разбирана като ценност; в четвъртата властта се оприличава на причинно отношение, според което самата власт е асиметрична зависимост; и в последната има класово разбиране за властта, което и в генетичен, и в съдържателен смисъл е доминирано от интереса на господстващата класа на всеки отделен етап на конкретното социално-историческо време и епоха.

Измежду множеството концептуални идеи за властта обаче следва да открием тези на известния германски учен **Макс Вебер**, чиито оригинални съждения за нея оказват най-голямо съдържателно влияние върху съвременното политологическо схващане за властовия феномен.

Преди всичко е необходимо да се каже, че според М. Вебер **властта представлява социално отношение**, в което различни, но и взаимнозависими страни си взаимодействат, опирайки се на сблъсъка помежду си. Без корелацията на двете страни на едно отношение просто е невъзможно да се анализира и разглежда властта, което пък отношение на свой ред изразява първия и най-широк концептуален смисъл на понятието „власт“.¹⁰

Изхождайки от този базисен научен постулат, М. Вебер дефинира **властта като възможност единият от „актьорите“ в дадено отношение – човек или група хора, да бъде в такава позиция, от**

¹⁰ Тук и в следващите няколко пункта от възгледите на М. Вебер за властта изложението се опира, както следва: Вж. **Вебер**, М. Социология на господството. Социология на религията. София: Св. Кл. Охридски, 1992, с. 21 – 22; 63; 109 – 115.

която да упражнява своята воля въпреки съпротивата и независимо от желанието или нежеланието на другите участници в социалното действие. Германският социолог и политолог диференцира властта още на два основни типа: единият отразява някакво командно отношение на базата на определени групови интереси; а вторият – личната командна власт. Волевото взаимоотношение между социалните актьори в политическия театър дава основание на Вебер да твърди, че политиката означава стремеж за участие във властта или оказване на влияние при разпределението на самата власт. Оттук и изводът на мислителя, че този, който се занимава с политика, той непременно се стреми към властта.

Дефинирайки властта като командно отношение, Вебер въвежда и **понятието „господство“, идващо от двустранността (но не симетричността) на самото властово отношение. Господството винаги е налице тогава, когато подвластният субект превръща заповедта в аксиома на собственото си поведение и безпрекословно я изпълнява, независимо какви са мотивите за това подчинение – било собствено убеждение в нейната правилност, било страх, навик, или някакви собствени изгоди.** Освен това всяко истинско отношение на господство включва определен минимум от желание за подчинение и следователно преследва определен вътрешен или външен интерес от това подчинение. Затова реализацията на едно или друго господство над множество хора се нуждае от щаб за управление, от налагане на общи разпоредби и заповеди и въобще от всичко, което е необходимо за функционирането на модерна бюрократична система, каквато е и държавната.

Но особено ценното във Веберовата концепция за властта е това, че **самото господство не се третира самоцелно или само в неговия абсолютизиран команден вариант.** Напротив – Вебер разглежда господството от две гледни точки: господство, свързано с легитимността; и господство, разбираемо като организация, т.е. като вид институционална структура. Вебер се дистанцира от схващането за властовия феномен, което абсолютизира господството като груба командна форма, при която подвластните са марионетки, лишени от собствена воля, единствено използвани за манипулативните цели на различните политически режими.

Ще посочим и още една важна особеност на Веберовата концепция за властта, която по необясними причини въобще не се изтъква, когато се разглеждат неговите схващания за явлението власт. По-конкретно става дума за тълкуванията на М. Вебер относно „демократичната легитимност“ като контрапункт на авторитарната харизма, където той **подчертава огромната роля на политическите елити** (без да използва този термин) в процеса на мирно структуриране на властта, както и произтичащите от това социални отговорности на политическите партии при подбора на бъдещите „изборни чиновници“.

За разлика от обикновените бюрократи „изборните чиновници – пише Вебер – са легитимни по силата на доверието на подвластните и затова са отзоваеми чрез обявяване на недоверие към тях. (...) Те не са бюрократични фигури, (...) тъй като (...) са самостоятелно легитимирани и стоят на своите места (...) с независими от „началниците“ възможности за повишение...“¹¹. Според автора такава управление на „изборните чиновници“ е далеч по-некачествено от бюрократичното, т.е. от управлението на назначените чиновници, – интересна и спорна теза, която ни най-малко не отменя важността на изказаните твърдения за същността на демократичната власт не само защото е използван опитът на Америка по онова време (в края на XIX и началото на XX в.). В случая става дума за това, че Вебер много проникновено забелязва онази специфична и неделима **взаимозависимост между политическата власт и управляващите елити**, която незнайно защо почти не се посочва като стойностен принос на този велик германски мислител в политическата социология.

Следователно **в модела на „плебисцитната демокрация“¹², т.нар. „изборни чиновници“ – депутатите** (издигнати с персонал-

¹¹ Пак там, с. 105 – 106.

¹² Според Вебер „плебисцитната демокрация“ е един от моделите на демократично устройство, който той анализира, опирайки се на американския политически опит на пряко избран президент със силни властови правомощия. И въпреки че този модел е разгледан по-бегло от Вебер, защото неговият политически

ния вот на хората), **министрите** (излъчени от парламента като действащи народни представители) и **съдиите** (там, където ги издигат всенародно), **не могат да се квалифицират по никакъв друг начин, освен като същностен компонент от всеки управляващ елит, или като част от висшата политическа олигархия в демократичното общество. Тъкмо в това според нас се състои голямата научна заслуга на М. Вебер в този пункт от изследването на властта, защото тя е закономерен извод в цялостната му теория за властта, доколкото никъде не съществува господство и управление без наличието на политически елити** независимо от различните подходи за тяхното рекрутиране, формиране и структуриране.

Без да абсолютизираме възгледите на М. Вебер за властта като цяло и без да слагаме знак за равенство между понятията „власт“ и „господство“, които и самият той разграничава, използвайки термина „власт“ в най-широк смисъл на влияние,¹³ все пак ще обобщим накратко казаното по-горе така: със своята фундаментална теория за властта изтъкнатият германски учен действително прокарва дълбока научна пъртина в разработката на тази проблематика, тъй като при „разпределението на властта в социалната общност“ той извежда на предно място както приоритетната роля на господството като самостоятелна властова форма, така и нейната дълбока същност като особен вид обществено отношение.

Оригинална е и концепцията на американския кибернетик **Хърбърт Саймън**¹⁴, който прави опит да дефинира понятието „власт“ с помощта на операционния подход. Използването на този подход има едно голямо предимство – точно дефиниране на степента на наличие (или отсъствие) на власт в определена ситуация, в която с количествени методи се „измерва“ властта. Това се извършва чрез съответната емпирична проверка на ключови съждения в политическата наука от рода на „властта на А е по-голяма от властта

идеал е „водаческата демокрация“, авторът успява да улови някои много съществени черти на съвременната политическа демокрация, без да ги анализира поспециално и задълбочено (Вж. пак там).

¹³ Вж. пак там, с. 120.

¹⁴ Възгледите на Саймън за властта са разработени в статията му „Бележки върху наблюдението и измерването на властта“ (1953 г.).

на В“, „дифузното разпределяне на политическата власт“, „намаляване на властта на В“ и т.н. Саймън смята, че когато обществото се намира в относително стабилно равновесие, тогава съществува и тясна връзка между оптималното разпределение на ценностите и властта. В този смисъл притежаването на едни или други ценности представлява някаква „ценностна позиция“ и следователно може да се използва като индекс на властта. В резултат на това американският учен извежда следната линейна зависимост: **ценностна позиция – власт – ценностен потенциал**.¹⁵

Осъществявайки наблюдение върху две лица (А и В), Саймън стига до извода, че **властта е асиметрично отношение между повлияващия и повлиявания**. Щом като това е така, възможно е детайлно да се наблюдава (и констатира) променливото поведение и на двете разглеждани лица, или как влияещият (първото лице) постепенно променя поведението на повлиявания (второто лице) в зависимост от характера и особеностите на социалната ситуация. Верността на този извод се подкрепя с цялостна система от математически уравнения.¹⁶

Казано обобщено, с дефинирането на властта едновременно и като асиметрично отношение, и като ценност Х. Саймън прави изключително съществен принос в разработването на теорията за властта, без която политическата наука днес би загубила много. И макар че по същество използваните бихейвиористки методи (за разработването на концепцията) стесняват донякъде параметрите на изследователския анализ, те ни най-малко не отменят същината на тази теория, както твърдят някои автори.

Изкушени сме да изтъкнем и тезата на един съвременен автор, какъвто е **М. Уолзър**, който смята, че **политическата власт** винаги се проявява в две собствени битности: веднъж, като безусловна **господстваща власт**, и втори път, като **регулатор на социалните блага**.¹⁷ Това свое разбиране за властта авторът пречупва през призмата на социалното равенство и, разбира се, в контекста на разпределението на обществените блага.

¹⁵ Вж. повече във: **Манолов, Г.** Въведение в политическата наука. Второ допълнено и преработено издание. Пловдив: ВУСИ, 2020, с. 257.

¹⁶ Вж. пак там.

¹⁷ Вж. **Уолзър, М.** Сфери на справедливостта. София: КХ, 2009, с. 40.

Друг, не по-малко популярен, съвременен автор, какъвто е **Мишел Фуко**, развива тезата, че **властта** (вкл. и политическата) трябва да се приема **като феномен на масовото хомогенно господство, или господство на един индивид над другите**, и в този аспект извежда четири важни нейни компонента: 1) че властта следва да се разбира като нещо, което непрекъснато циркулира и се разгръща само във верига; 2) че властта функционира само в мрежа и именно в нея индивидите не само циркулират, но и са в позицията едновременно да понасят и да упражняват властта; 3) че във властта индивидите винаги са нейни „проводници“ на нещо, а не са просто инертна и съгласяваща се с всичко народна маса; и 4) че във властта индивидът по-скоро е едно от нейните изначални следствия като отсрещна страна на тази власт, а не някаква застинала маса хора.¹⁸ В този смисъл френският учен много вярно отчита неразривната връзка на властта с индивида като една от нейните водещи същности (на властта).

И така, като приемаме задълбочените концептуални схващания за властта на М. Вебер за едни от най-меродавните в теоретично отношение (от всички изложени дотук), идва ред да отделим малко внимание и на понятието „политическа власт“, което е от първостепенна важност за политическата наука.

В най-лаконична и по-синтезирана степен на конкретност **„политическата власт“ може да се дефинира като ценностно отношение на господство и подчинение между институциите на държавната власт, от една страна, и всички граждани в обществото, от друга, при което един от „актьорите“ упражнява своята воля (въпреки съпротивата на останалите „актьори“) чрез взимането на решения за реализирането на общите интереси.** „Това са отношения и дейности публични – изтъква проф. М. Семов, – защото са пред очите на всички, защото са **обявени всенародно**, а са политически, защото в тях са заложени **общите, обществените, всенародните интереси**“¹⁹. Или, политическата власт е такава институционализирана форма на господство, чрез която упълномоще-

¹⁸ Вж. **Фуко**, М. Трябва да защитаваме обществото. София: ЛИК, 2003, с. 44.

¹⁹ **Семов**, М. Политология. София: Св. Кл. Охридски, 1993, с. 158.

ните носители на властта – легитимните или нелегитимните, в лицето на различни управленски субекти непосредствено осъществяват властта въз основа на установени традиции, правила и юридически норми съобразно с всенародните интереси в обществото.

В процеса на това институционализирано господство властващият субект – персонален или групов, може да налага волята си над поведението на останалите хора посредством определени специфични механизми за въздействие; може да осъществява пряко и косвено ръководство спрямо предварително набелязани цели чрез взети вече политически решения; може да управлява и контролира администрацията и длъжностните лица, отговорни за изпълнението на нормативните актове и съответните решения, и т.н. От всичко това в значително висока степен зависи: първо, какъв е характерът на господстващите политически институции – демократичен или недемократичен; второ, каква е формата на принуда – законна или незаконна, която тези институции реализират при упражняването на властта; и не на последно място, какъв е съставът на политическата класа (и елит) и как тя изпълнява своите функционални ангажименти в целокупния управленски процес.

След извършения теоретичен преглед на някои по-съществени възгледи за властта стигнахме и до следващия важен въпрос, който живо ще ни интересува от тук нататък, – **понятието „класа“**²⁰, неговата определеност, специфични особености и връзки с властовия феномен.

„Класа“ като понятие се използва за първи път в практиката на древноримското общество. То произлиза от латинската дума „*classis*“ („ред“, „разред“, „отряд“) и означава формиране на определена социална група граждани съобразно с техния имуществен ценз и размера на данъците, които те плащат на държавата. В традиционните йерархични общества понятието „класа“ не се използва широко, защото започва да се употребява доста покъсно, с развитието на индустриализацията от края на XVIII и началото на XIX в. в Европа, където настъпват дълбоки социални,

²⁰ В обществените науки понятието „класа“ се отъждествява със „социална група“, поради което тук (в този труд) двата термина се употребяват като синоними, без това да означава, че между тях (двете понятия) не може да се прави разлика.

икономически, политически и културни промени. Така че класата преди всичко е рожба на индустриалната цивилизация и представлява една или друга социална група хора с определено икономическо състояние и положение в обществото. На основата на такива първоначални виждания и реалности се стига и до двете ключови теории за класите, чиито полюси се представляват съответно от К. Маркс и М. Вебер.

Както е добре известно, още в „Комунистически манифест“ **Карл Маркс**²¹ търси генезиса на класите в икономическата структура на обществото, като се опира на еволюцията на производствения процес и на съществуващите отношения на собственост в капиталистическите общества през XIX в. Оттук Маркс абсолютизира ролята на производствените отношения, и най-вече въпроса за собствеността, вследствие на което еднозначно разделя структурата на обществото на две основни класи: буржоазия – собствениците на средствата за производство – капиталистическа класа, и пролетариат – хората, притежаващи единствено собствената си работна сила, – работническа класа. Въпреки верността на тази определеност на двете класи по онова време обаче Маркс не дава прецизна дефиниция за тях, тъй като неговата диференциация на социалните групи е пречупена през теорията му за социалистическата революция и диктатурата на пролетариата, което значително стеснява изследователския кръгзор за класите. Освен това всички останали характеристики на социалните групи – идеологията, културата, доходите и т.н., или са пронизани от идеологическата борба между буржоазията и пролетариата, или изобщо не се включват като критерии за определяне на класите в обществото. По-късно В. И. Ленин обобщава Марксовите постановки за класите в широко известното си и до болка познато ни определение за класите²².

²¹ Вж. **Маркс, К.**, Фр. Енгелс. Съчинения. Т. 4. София: БКП, 1968, с. 423 – 436.

²² „Класи се наричат големи групи хора, които се различават по мястото си в исторически определената система на обществено производство, по отношението си (най-често закрепено и оформено в законите) към средствата за производство, по ролята си в обществената организация на труда, а следователно и по начините

Изобщо марксистката теория за класите носи историческото бреме на собствените си методологически недъзи, които, изразени в обобщен вид, биват два по-съществени – икономически детерминизъм и прекомерна идеологизация, при разработката на концепцията за социалните групи като принципни постулати за дефиниране на различните класи в обществото.

За разлика от възгледите на К. Маркс, който отъждествява класите със субективна реалност, превръщайки ги в субекти, подходът на **М. Вебер** е коренно противоположен: той развива идеята, че класите трябва да се изучават като обективна даденост, при която реалното положение на социалната група предопределя нейния статут в обществото, независимо как отделните индивиди се самоопределят в скалата на социалната йерархия. Това – първо. Второ, както правилно изтъква българският учен Р. Даскалов в своите анализи върху класите, М. Вебер „...изхожда от един **дуалистичен** модел на социална стратификация, който свързва класите с икономическата сфера на обществото, а съсловията – с (...) останалите характеристики на социалното положение на индивида (власлови, етнически, религиозни, професионални и др.)“²³. По този начин германският учен прави разлика между понятията „класа“ и „съсловие“, което му дава възможност да разшири диапазона на изследваните термини не само в границите на една или друга класа, а и в по-глобален, социален, контекст.

„Дуализмът“ на М. Вебер ясно проличава от неговата дефиниция за класите, която гласи: „Ние желаем да говорим за класа там, където: 1) едно множество хора споделя една специфична причинна компонента на своите възможности в живота, доколкото 2) тази компонента се представлява само от икономическите интереси за притежаване и придобиване на блага, и то 3) в условията

на получаване на онази част от общественото богатство, с която те разполагат. Класите са такива групи хора, една от които може да си присвоява труда на друга благодарение на разликата в мястото, което заемат в определен строй на общественото стопанство“ (Вж. **Ленин**, В. И. Събр. съч. Т. 39. София: Партиздат, с. 15).

²³ **Даскалов**, Р. Концепцията на Макс Вебер за „социалната стратификация“. – В: *Известия на Института по история*. Т. 63. София: Партиздат, 1989, с. 245 – 246.

на стоков или трудов пазар²⁴. Това различно икономическо положение на индивидите естествено поражда и съответната диференциация на социалните групи, които Вебер класифицира в два типа: „имуществени класи“ – такива, които притежават имущество и се грижат за неговото стопанисване; и „пазарни класи“ – онази група хора, която има реална възможност да осъществи професионалните си знания и умения на пазара.

Но големият принос на Вебер в развитието на теорията за класите намира израз в по-нататъшното приложение на дуалистичния подход, с чиято помощ той разширява и задълбочава изследването на въпроса за същностната определеност на социалните съсловия. Основната характеристика на тези съсловия авторът свежда до три съдържателни елемента – начин на живот, начин на възпитание и престиж на произхода или занятието на хората в обществото.²⁵ При това особено важно е да се подчертае, че Веберовата определеност на социалните съсловия надхвърля тесните граници на имуществено-класовата ограниченост като икономически критерий, понеже определеността в различна степен обхваща всички останали обществени сфери и реалното положение на хората в тях, вкл. сферата на политиката и на властовите отношения. Тук само ще вметнем, че германският учен не пропуска да посочи **властта като критерий за категоризиране на управляващата класа, защото участието в политиката според него е станало специфична професионална дейност, в която неизбежно се открояват контурите на „политическия господстващ слой“ в структурната диференциация на обществото.** Или, другояче казано, голямата заслуга на **М. Вебер** в еволюцията на класовите теории като цяло се заключава преди всичко в **извеждането на основните принципи за дефиниране на социалните групи – собствеността (имуществото и богатството), престижа (от извършваната професионална дейност) и властта (участието в политиката),** които в нашата съвременност стават основополагащ фундамент на социалната стратификация на обществото.

²⁴ Пак там, с. 247.

²⁵ Вж. пак там.

Въпреки перманентната полемика за същността на класите (почти два века) и независимо от теоретичните модификации и разновидности на тази полемика²⁶ континуумът Маркс – Вебер продължава да доминира в напредничавата социална мисъл, поради което ще открием накратко главните различия в разбирането на понятието „класа“ на двамата видни мислители. Първата разлика е свързана с различните философско-методологически доктрини, които се използват, – монизма при Маркс и плурализма при Вебер. Другата разлика е класовата ограниченост на икономическия детерминизъм у Маркс за разлика от широкообхватния подход на Вебер при определеността на социалните групи. Третата разлика е производна от предишните две и се отнася до абсолютизацията на класовия интерес от Маркс, без да се отчитат докрай вътрешнокласовите и междукласовите промени: той говори за средни слоеве само в границите на класата; докато Вебер разглежда по съвкупност трансформационните модификации на класите според разнообразните критерии, водещи до социално разслояване и стратифициране – богатство, престиж и т.н. И последната разлика е, че у Маркс експлоатацията на наемния труд и изземването на принадлежната стойност от само себе си предопределят властта като бъдещо притежание само на една социална група – работническата класа, докато у Вебер факторът „власт“ се разглежда като реализация на институционалната воля на управляващия слой (група), съставен от разнородни по произход субекти, чиято политическа съдба зависи от това доколко рационално ще се използва потенциалът на властовите ресурси. И още нещо много съществено, но този път общовалидно и за двете класови теории (на Маркс и на Вебер): базисният фундамент за формирането на социалните групи в различните общества винаги са били и ще си останат противоречията в класовите отношения и съдържащите се конфликти на интереси между класите.

²⁶ По въпроса за определеността на класите съществуват и много други научни схващания: „структуралистката теория“ на П. Бурдийо, „динамичната концепция“ на Ал. Турен и т.н., които обаче не отиват по-далеч в теоретично отношение от гледище на континуума Маркс – Вебер (без да игнорираме техните качества и достойнства) (Вж. **Манолов**, Г. Политическият елит... Цит. съч., с. 33).

За да избегнем обаче евентуални методологически спънки при тълкуването на класите в по-нататъшното изложение, наистина си струва тук да изтъкнем още едно становище по този въпрос, изразено в авторитетната „Енциклопедия на политическата мисъл“. Защото според нейните автори „класата“ е понятие, което разкрива разделението в обществото и в зависимост от това тя може да се интерпретира в рамките на съответните области или „равнища“ на социален живот: 1) на равнището на икономическата структура, която се състои от сферата на производството и обмяна на стоки и услуги (отношения, независещи от волята на индивидите); 2) на „смисловото равнище“ на общественото съзнание, т.е. т.нар. „вътрешен свят“ на хората, или светът на преживяното, което пък определя как те (хората) виждат себе си и околните; 3) и на равнището на действието – индивидуалното и колективното, в различните области на живота, включващо няколко възлови компонента – поведението на индивидите в личния им живот, техния стил на живот, както и организацията им в производството и в политиката.²⁷ Тоест може да се каже, че **във всяко общество класите съществуват дотолкова, доколкото действително са налице позначителни и сложно преплетени връзки между посочените три равнища на социален живот.**

Към комплексния характер на този определителен подход следва да причислим и огромния двигателен заряд на разнообразните видове интереси (осъзнати и неосъзнати), чиято мотивационна роля е добре позната от историческото възникване и развитие на класите и които интереси неведнъж представляват съществен фактор за диференцирането и самоопределянето, за структурирането и преструктурирането и за консолидацията и разслояването на пъстрото плуралистично гъмжило от социални групи и слоеве в обществото.

С тези няколко теоретични бележки за класите едва ли могат да се изчерпят всички съдържателни характеристики на понятието „класа“, поради което и нямаме претенциите, че сме анализирали цялостно този фундаментален въпрос. Тяхното разглеждане обаче ни дава необходимите първични основания да се насочим към

²⁷ Вж. Блекуел. Цит. съч., с. 201.

изясняване на понятието „елит“ не само защото се намира в тесни корелационни отношения със социалните класи и с властта, но и особено заради факта, че това понятие напоследък стана доста модно, а все така е обвеяно в „теоретична мъгла“, използвайки го за щяло и нещяло.

Терминът „елит“²⁸ (въведен и обоснован в политологията като управляващ елит от **В. Парето**) придобива разпространеност в лексиката на различните езици от френския език, където първоначално се употребява за обозначаване на разнообразни луксозни предмети за потребление. Най-напред думата „елит“ се среща в архаичен френски речник от XVI в. и буквално означава „избор“ на нещо, а цяло столетие по-късно в друг, също френски, речник тя вече конкретно се използва за означаване на всички стоки, които са с висококачествена направа.²⁹ Оттук изначалната, икономическата, етимология на термина „елит“ последователно се пренася и в останалите социални сфери, като с него започват да се оприличават най-висшите слоеве на тогавашното френско общество – аристокрацията, духовенството и военните. А по-цялостна представа за същността на понятието „елит“ ни дават тълкуванията на неговите

²⁸ *elium* (фр. ез., от лат. *eligo*) – отбирам, избирам

²⁹ Според някои автори терминът „елит“ и първоначалната му версия датират още от XII в. (*eslite*), а едва през XV в. той придобива значението, в което се използва и днес. Употребата му в съвременната му форма е зафиксирана за пръв път през 1360 г. Например в средновековния английски език от XV в. терминът прониква от старофренския език и съществува като глагол, означаващ „отбирам“, „избирам на длъжност“, както и като причастие „избран“ или „подбран“. Няколко века по-късно, през XIX в., този термин се смята вече за остарял и архаичен, като в съвременната му конотация той е зафиксиран в речници от 1823 г. А в немския език терминът се появява в края на XVIII и началото на XIX в. Това се потвърждава от бестселъра „Елити и общество“ на изтъкнатия английски социолог Томас Ботомор, който отбелязва, че според Оксфордския речник на английския език първоначалната употреба на термина е през 1823 г. и е свързана с обозначаване на стоки с високо качество, а едва след това – вече през XIX в. – и с обозначаване на лица и групи, намиращи се на върха на социалната йерархия. Докато в Европа в политическата и социологическата литература той не се употребява почти до края на XIX в., а в Англия и САЩ – чак до 30-те години на XX в., когато навлиза благодарение на голямата популярност на трудовете на Вилфредо Парето (Вж. **Мизов**, М. Вилфредо Парето за политиката. Том I. София: Авангард прима, 2020, с. 48; и **Дука**, А. Перспективы социологического анализа властных элит. – В: *Журнал социологии и социальной антропологии*, том 3, № 1, 2000, с. 64).

основни значения в някои реномирани световни речници: 1) според интернет речника Удърнет на Принстънския университет (САЩ) елитът представлява привилегировано малцинство и малка група хора в рамките на по-голяма общност, които имат повече власт, по-високо социално положение, богатство или талант отколкото останалите членове на тази общност; 2) според Оксфордския речник елитът е избраното или най-доброто от множеството или от такава група (клас) лица от най-висока класа, както и група лица, притежаващи основния дял от властта или влиянието в по-голямата социална общност; 3) според Мериам–Уебстър – друг интернет речник, елитът се определя като избрана част, „каймак“ или най-добрите от една категория, които заемат висши социални позиции, или като група хора, които по силата на своето обществено положение и образование упражняват по-голяма власт или влияние в обществото; и 4) според етимологичния речник Дъглас–Харпър думата „елит“ се появява в речник за пръв път през 1923 г. и означава „подбор, избор“ (от фр. ез. *elite*), което произлиза от латинския глагол *eligere* (избирам), а оттук се прехвърля и в старофренски език от глагола *eslire* (избирам).³⁰

Важен принос за изясняването на същностната характеристика на понятието „елит“ внася американският социолог **Чарлз Райт Милс**, който дописва „портрета“ на въпросното понятие в своята книга „Властващият елит“. Във връзка с това Милс пише, че властващият елит се състои от хора, заемащи такива позиции, които им дават възможност да се възвисят над средата на обикновените хора и да приемат решения, имащи много сериозни последици. Но независимо дали те приемат такива решения или не, е помаловажно от самия факт, че **именно те притежават и владеят ключови позиции**; отклонението им от изпълнението на изискуемите решения и действия само по себе си се явява друго действие, което често влече след себе си и много по-важни последствия от решенията, които те предприемат, защото **те командват най-важ-**

³⁰ Вж. по-подробно изясняването на термина „елит“ във: **Маринов**, Ал. Административният елит на XXI век. София: Сиби, 2010, с. 8.

ните йерархични институти и организации на съвременното общество.³¹ Тоест това малцинство владее основните властови ресурси и механизми за управление на държавата и обществото.

Казано обобщено, **понятието „елит“ почти винаги се разбира и употребява от обществеността като синоним на най-доброто, най-отбраното и най-стойностното както в целокупния социален живот – икономическия, политическия и духовния, така и в отделните негови публични и частни сфери – науката, изкуството, литературата и т.н.** В този смисъл същността на понятието „елит“ придобива собствено и по-специално значение най-вече в началото на ХХ в., когато горните възгледи за елита изкристализират в определена теоретична система, намерила твърде широко приложение в социалните науки, и особено в съвременната социология и политология.

Стъпвайки върху направените тълкувания на току-що представените понятия („политика“, „власт“, „класа“, „елит“), нека сега съсредоточим вниманието си върху същностните характеристики на техни производни, започвайки най-напред с това какво представлява **политическата класа**.

В научната литература по въпроса за критериите и определеността на политическата класа съществуват множество становища, по-известните от които ще групираме в следния порядък: за класика **Г. Моска** управляващата класа винаги е малобройна, монополизира властта и по този начин изцяло завладява командните пултове на политическата власт, като се превръща в организирана властваща сила;³² според някои съвременни автори от ХХ в. политически елит (и класа) са хората, имащи най-високи властови позиции, каквато е тезата на **Ч. Р. Милс** и повечето неолитаристи; други учени са на мнение, че понятието „класа“ може да се отнесе към хората, които притежават власт и влияние благодарение на контрола върху властовите ресурси, както смята **Етциони-Халеви** например; четвърти, като **Кристофър Лаш**, считат, че тази класа, т.е. политическата, представлява горният слой на средната класа,

³¹ **Милс**, Ч. Р. Властующая элита. Москва: Иностранная литература, 1959, с. 24.

³² Вж. **Mosca**, G. The Ruling Class. New York: McGraw Hill Book, 1939, p. 50.

защото включва в себе си публични администратори и хора, формиращи политиката, която прокарва програми за либерални реформи, като същевременно техните доходи не се основават толкова на владеенето на собствеността, колкото на богатия им професионален опит; докато пети дефинират същността на елита в зависимост от степента на притежаваната формална власт, от директното участие във взимането на решения и респективно от социалния престиж в обществото.³³ Или, макар и с известни теоретични нюанси, и в петте изредени схващания главният критерий за определеността на политическия елит е формалното участие във властта, взимането на решения и владеенето на властовите ресурси, докато за управляваща класа изобщо не се говори, тъй като се борави с термина „елит“.

Допълнителна и по-съдържателна яснота относно критериите за извеждане на политическия елит внася споменатият вече **Дж. Сартори**, който конкретно посочва два от тях с особено значение: първият е **вертикалният критерий**, съобразно с който една група хора е контролираща, когато е разположена във висините на вертикалната социална структура, и следователно може да се твърди, че властта се намира в ръцете на стоящата на върха класа, т.е. в т.нар. „фактически елит“; и вторият критерий е **критерият на заслугите**, който се определя от факта, че един човек и група хора не са на върха, защото имат власт и съответно представляват политически елит, а са на властовия връх, понеже те заслужават това, доколкото притежават съответните качества. Същевременно Дж. Сартори прави и едно друго същностно теоретично уточнение, с което пояснява термина „контролираща (малцинствена) група“, като подчертава, че всяка контролираща власт е политическа, стига нейният източник да е някакъв управленски пост, и че властта при всички обстоятелства е контролираща, когато

³³ Вж. последователно цитираните съчинения: **Миллс**, Ч. Р. Цит. съч., с. 24; **Etzioni-Halevy**, E. The elite connection. Cambridge: Polity Press, 1993, p. 9; **Лаш**, Кр. Бунтът на елитите и предателството към демокрацията. София: Обсидиан, 1997, с. 37; и **Социална** стратификация и неравенство. Сборник. София: М-&М, 1998, с. 182.

действия посредством каналите на политиката, и като такава решително влияе върху взимането на политическите решения.³⁴ Чрез формулирането на горните два критерия за елита италианският политолог е един от малцината учени, разглеждащи управляващата класа (и елит) не само във формалноизследователски аспект, но и откъм нейното съдържание, което – трябва да се признае – представлява задълбочен опит за проникване в природата на феномена политическа класа.

Отдавайки дължимото на всички посочени дефиниции за категорията „политическа класа“ в настоящата монография, дължни сме да отбележим, че макар и съществени, **тези дефиниции в известна степен стесняват проучвателските хоризонти на категорията главно поради две причини: неизясняване на въпроса за критерия (критериите) за определеността на управляващата класа, както и извеждане и абсолютизиране на един или друг критерий като централен (определящ) чрез игнориране на други, не малко съществени и важни.** Използването на такъв подход обаче не позволява да се отчете сложността на разглежданото явление, и особено комплицираният характер на тази категория („политическа класа“), чиито определителни черти почти е невъзможно да се детерминират едностранчиво и фрагментарно, т.е. според някакъв всеобщ или общовалиден показател.

Ние застъпваме виждането, че преодоляването на тези методологически недостатъци може да стане чрез прилагане на **по-комплексен и цялостен подход** към дефинитивната същина на политическата класа. Или, иначе казано, от позициите на няколко социални науки, които въпреки разликите между прилаганите от тях прийоми и методи на анализ на управляващата класа, така или иначе не я изпускат от своя предметноизследователски хоризонт. На такъв интердисциплинарен подход ще се подчинява нашият анализ от тук нататък и на следващите страници.

Теоретически е известно, че „власт“ е централна категория в **политическата наука**. Затова най-напред и точно тук ще си позво-

³⁴ Вж. **Сартори**, Дж. Теория на демокрацията. Кн. 1. Съвременната дискусия. София: Център за изследване на демокрацията, 1992, с. 217 – 219.

лим да изложим под формата на кратки **теоретични бележки** няколко мисли за **значимостта на категорията „власт“**, в чиито граници ще мотивираме нашето схващане за критериите за определяне на политическата класа. **Първо, въпросът се свежда до такова схващане за властта, с чиято помощ не само и не толкова биха се разкрили формалните страни и аспекти на категорията „политическа класа“, а преди всичко и особено нейните съдържателни характеристики, качествени измерения, структурни характеристики, генетически корени и въобще цялата динамика и еволюция на управленските елити в цивилизована (пък и не само в такава) демократична обществена система; второ, именно във и чрез съдържателния обхват на властта изобщо относително точно биха могли да се определят и диференцират функционално-качествените стойности и характеристики на управленските елити (класи, олигархии) и тяхното поведение в политическия живот поне в няколко съществени аспекта: като стремеж за участие във властта; като фактическо участие във властта и нейните структури на различни управленски равнища; като мащаби, граници и размер на властта; като непосредствено упражняване на властта; и като резултати (частични и крайни) от взетите властови решения за цялостното развитие на обществото; и трето, това е изключителното място на привилегиите (произтичащи от властта) и на техния генезис, структура и разпространение, както и на нормативната база, върху която те се определят в системата на властта, за да се използват така масово от целокупния управленски корпус във всички държави по света. При това без обезателно да смятаме политическите привилегии за някакъв безличен формален атрибут на властта, в смисъл че са абсолютно неизбежни (както често повърхностно се тълкуват те) дори и когато са далеч от всякакви разумни граници, от демократичния контрол на обществото и са в дисонанс с нормите на социалната справедливост.**

Като изхождаме от изразеното по-горе универсално значение на властовия феномен и отдавайки дължимото на всички посочени дефиниции на управляващата класа (и на критериите за тях), нека да изложим и собственото си виждане за критериите и определеността на тази научна категория.

Може да се твърди, че след класическото определение на Г. Моска за управляващата класа няма особено много дефиниции на това понятие.³⁵ Тази констатация е напълно валидна и за нашата политологична мисъл, където с изключение на три-четири монографии много трудно могат да се намерят още по-точни и ясни дефиниции на политическата класа.

От такава гледна точка ние смятаме, че в съвременните демократични общества съществува **относително по-самостояйна, компактно конструирана, вътрешноструктурирана и специфична група хора, която се нарича „политическа класа“, доколкото пряко или косвено е ангажирана в структурите на властта, взима непосредствено участие в приемането на политическите решения и е напълно отговорна за тяхното цялостно изпълнение.** Това обаче е по-общата страна на въпроса, защото в случая не бива да се мисли, че едва ли не се опираме и подкрепяме тезата на Г. Моска, показваща „политическа класа“ и „управляващо малцинство“ като напълно идентични понятия. Теза, която се поддържа от много чуждестранни и наши автори, каквито са например и българските социолози **Д. Минев** и **П. Кабакчиева**, които в труда си „Преходът. Елити. Стратегии“ твърдят, че създадената у нас нова политическа класа може да се нарече „управляваща олигархия“, тъй като тя (олигархията) е концентрирала цялата власт в собствените си ръце.³⁶ Но като оставим настрана безспорно вярното твърдение на тези автори за обособяването на посттоталитарна олигархия в България, отново се срещаме с обичайното понятийно сливане на „класа“ и „олигархия“, което не е погрешно, но не е и прецизно от научна гледна точка. В този смисъл могат да се изредят и редица други сходни постановки, на които не е нужно да се спираме тук.

³⁵ „**Във всички общества** – пише Г. Моска – от обществата, съвсем недостатъчно развити и едва достигнали зората на цивилизацията, до най-напредналите и могъщи общества, **има две класи хора – класата, която управлява, и класата, която е управлявана.** Първата класа, винаги по-малобройна, изпълнява всички политически функции, монополизира властта и се радва на предимствата от нея, докато втората, по-многобройната, е направлявана и контролирана от първата по начин, повече или по-малко законен, повече или по-малко произволен и насилствен“ (*подчертаното е мое* – Г. М.) (Вж. Mosca, G. Op. cit., p. 50).

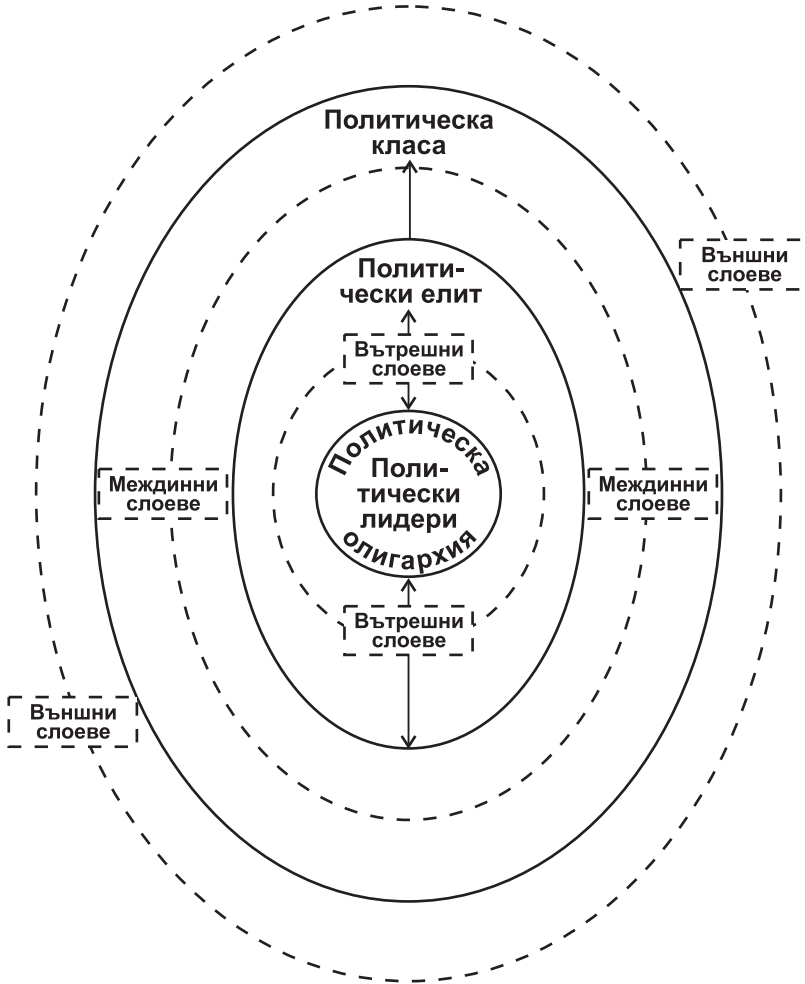
³⁶ Вж. **Минев, Д., П. Кабакчиева.** Преходът. Елити. Стратегии. София: Св. Кл. Охридски, 1996, с. 21 – 22.

Според нас понятиятната същност на категорията „управляваща класа“ най-напред следва да отчита настъпилите изменения в развитието на съвременните демократични общества, вкл. и дълбоките промени в характера на властовите институции, както и в нарасналите функционални отговорности на всички овластени персони. В зависимост от това самата политическа класа съвсем не може да се определя вече само като някаква шепа господстващо малцинство, концентрирало в себе си цялата власт и огромните властови ресурси. Защото освен това, особено през втората половина на технологичния ХХ в., ролята на политиката в глобалния социален живот решително нараства, което още повече я обособява като специализиран вид дейност, изискваща както множество специфични знания, така и редица професионални умения и навици. Сиреч политиката „вече се е превърнала в основна професия за част от хората в обществото“ (М. Вебер), което е допълнително доказателство за сериозното и значимо присъствие на политическа класа в обществото редом с бизнес класата, средната класа и останалите социални групи.

Разбирано като по-широкообхватно понятие, **политическата класа може да се определи като такава група хора, които пряко (когато са на власт) или косвено (когато са в опозиция) са ангажирани с властта, с взимането на политически решения и с управлението на държавата, притежават определени привилегии и професионални качества, високи лични доходи и добро материално положение. Тази класа освен това има определена структура, специализиран състав и включва в себе си различни слоеве.** Основната същност на тази класа е участието във властта посредством „правенето“ на рационална политика и взимането на политически решения, които да са съобразени с национално-държавните интереси и социалните потребности на хората в обществото. От това произтичат и по-силните социални позиции на членовете на управляващата класа, тяхното издигане над останалите социални групи и високият им обществен престиж (поради участието във властта), които същевременно предопределят и множество функционални, контролни, национални и пр. отговорности на управляващите. Тази определеност на политическата класа е изведена в **по-тесен дефинитивен смисъл**, отговарящ на критерия „участие във властта“,

който, разбира се, е верен, но съвсем не е достатъчен за по-цялостното изясняване на състава и структурата на управляващата класа.

Схема № 1. Структура на категорията „политическа класа“

Източник: Манолов, Г. Политическият елит... Цит. съч., с. 165.

Погледнато обаче в **друг, по-широк, съдържателен смисъл**, политическата класа може да се схваща като единно субординирано цяло, което има своя собствена структура и определени части,

съставки и елементи. Защото както във всяка класа, така и в политическата се съдържат редица структурни и вътрешно обособени слоеве, които притежават немалко общи, но и редица специфични черти – някои от тях – твърде съществени, доколкото определят глобалния облик на самата управляваща класа (вж. *Схема № 1*).

Освен това обособяване на понятието „политическа класа“ се налага и поради друг, чисто практически аспект: свеждане до минимум на всички ненаучни представи в обществото относно това кой управлява, и най-вече как управлява. Най-малкото защото отговорът на тези въпроси при всички случаи опира до политическата отговорност на управляващите пред избирателите от страна на различните властови субекти. В този смисъл и въз основа на тази кратка аргументация пристъпваме към разкриване на същността на политическия елит като друго водещо политологическо понятие в науката.

Безусловно първата ключова съставна част на управляващата класа е **политическият елит**, който по презумпция и механично почти винаги се свързва с намиращите се персони във върховете на властовата йерархия. Така например след първопроходеца **В. Парето Етциони-Халеви** тезисно определя елита като група хора, която притежава властта и влияе върху обществото, защото контролира властовите ресурси; **Х. Ласуел** смята, че политическият елит е преди всичко намиращата се на върха класа; **Т. Гай** счита, че в този елит се включват индивидите, които заемат висшите позиции в институционалната структура на държавата,³⁷ и т.н., и т.н. Въпреки несъмнените достойнства на тази дефиниция тя все пак е твърде обща, тъй като: първо, в нея се говори за елита изобщо, като само подтекстово се загатва за политическия елит; и второ, защото отново е налице познатото ни вече смесване между двете йерархични структури – на властта и на елита, в политиката. Близка до

³⁷ Вж. последователно: **Etzioni-Halevy**, E. The elite connection... Op. cit., p. 9; **Agenda** for the study of political elites. – In: **Marvich**, D. (Ed.). Political decision-makers. Glencoe: Free Press, 1961, p. 66; **Dye**, T. Who's running America. New York: New York Press, 1976, pp. 11-12.

това становище е и тезата на **Анна Кръстева**, публикувана в специализирания сборник „Новият политически елит“. В него авторката изтъква, че „политическият елит е тази част от политическата класа, която реално упражнява властта в дадено общество в даден момент“³⁸. Правейки по този начин съществено разграничение между класата и елита, А. Кръстева фактически определя и същността на политическия елит, което не може да не се отбележи по достойнство, особено като имаме предвид острия дефицит на подобни разработки в България.

От своя страна българският социолог **Ал. Маринов** също дава съдържателно определение на елитите (на базата на функционалния подход), които дефинира по следния начин: конкретни малцинства, които целенасочено са подбрани, за да осъществяват колективно ръководство, предлагайки стратегии и политики; служещи (елитите) като модел за успех и пример за подражание; излъчващи лидери в определени сектори на обществото; и разполагащи с механизми за упражняване на власт и влияние в държавата и обществото.³⁹ Тук, макар че става дума за елитите изобщо, авторът точно прозира и изразява една част от функционалната същност на политическия елит като реална управленска даденост.

В контекста на тези дефиниции нека направим известни уточнения от понятийно естество, които засягат произволната употреба на няколко елитистки термина („властови елит“, „управленски елит“, „стратегически елит“ и „политически елит“), които се използват съвършено неточно и обикновено като синоними. Според нас тяхната научна диференциация, най-общо казано, може да бъде следната: **властови елит** – представлява по-широко понятие, защото включва в себе си различни видове малцинства – политическо, икономическо, културно, военно и пр., т.е. навсякъде, където има власт изобщо и развитие на властови процеси в обществото; **управленски елит** – друго понятие, интегриращо в себе си всички малцинства, които се занимават с вземане на управленски решения в отделните сектори на обществото (политическия, икономическия, културния, образователния и т.н.); **стратегически елит**

³⁸ **Кръстева**, Анна. Власт и елит в общество без гражданско общество. – В: *Новият политически елит*. София: Перун-БМ, 1994, с. 14.

³⁹ Вж. **Маринов**, Ал. Цит. съч., с. 54.

– „висшият ръководещ слой в стратегически важните сектори на обществото“ (Ал. Маринов).

Сред пъстрия рояк дефиниции за елита в синтезиран порядък ще отбележим още няколко по-съществени: хора, които имат високо положение в обществото и благодарение на него влияят върху социалния процес (Дюпре); „висшата управляваща класа“; лица, които се ползват с най-голям престиж, богатство и висок статут в обществото; лица с най-голяма власт (Х. Ласуел); хора, които имат интелектуално или морално превъзходство над масите независимо от своя статут (Л. Боден), най-високо чувство за отговорност (Ортега-и-Гасет); лица с властови позиции (Е. Етциони), с формална власт в организации и институции, които определят социалния живот (Т. Дай); малцинство, което изпълнява най-важните функции в обществото и има най-голяма тежест и влияние (С. Келер); „вдъхновени от Бога“ личности, които са откликнали на „висшия призив“, чули са „зова“ и са се почувствали способни да ръководят (Л. Фройнд), харизматични личности (Вебер), творческото малцинство в обществото, противостоящо на нетворческото мнозинство (А. Тойнби); сравнително малки групи лица, заемащи водещи позиции в политическия, икономическия, културния живот на обществото (съответно политически, икономически, културен елит) – В. Гатман и други теоретици на елитарния плурализъм; управляващата прослойка във всякаква социална група – професионална, етническа, местна (например елитът на провинциален град); най-добрите, най-квалифицираните представители на определена социална група (елитът на летците, шахматистите или дори на крадците и проститутките – Л. Боден).⁴⁰

Независимо от казаното дотук обаче ние смятаме, че същностната характеристика на категорията „политически елит“ така или иначе си остава недобре проучен и недостатъчно изследван теоретичен проблем поне поради две съществени обстоятелства: поради неотчитането на всички онези привилегии, предимства и прерогативи (законни или незаконни), отличаващи хората, облечени във висша власт, от останалите граждани; както и поради необходимия

⁴⁰ Вж. **Ашин**, Г. К., А. В. Понеделков, Н. М. Старостин, С. А. Кислицын. Основы политической элитологии. Издание третье, дополненное. Москва: URSS, 2015, с. 133 – 134.

набор от разнообразни управленски качества според изискванията на политическия мениджмънт, които би трябвало да притежава всеки представител на политическия елит. Нека не забравяме, че в случая става въпрос не за някакви обикновени задължения, а за твърде голяма политическа и властова отговорност, която са длъжни да носят според конституцията и законите пред собствените си народи всички държавни мъже и всички членове на целокупния управленски елит.

В този контекст политическият елит може да се дефинира като малка социална група и най-важна част от състава на политическата класа, която в определен момент владее, разполага и контролира властовите средства и ресурси, носи отговорност за взетите решения, притежава различни видове привилегии и има огромно политическо влияние в обществото.

На такава определителна основа биха могли да се открият и най-съществените качествени страни на политическия елит, които накратко ще систематизираме в следния порядък: легитимност на елита, притежаване на реална и на потенциална власт, относителна автономност на отделните групи вътре в елита, управленски и професионални умения, демократична ротация на кадрите, високи морални качества и т.н.

Междувременно, ако се вгледаме още по-задълбочено в същностните аспекти на управляващата класа, и особено на нейните присъставни части, няма как да не открием ролята и мястото на **политическата олигархия**⁴¹ като най-важен елемент от глобалната структура на политическата класа. На нея ние ще отделим специално внимание на следващите страници от изложението, поради което тук само ще щрихираме две същностни особености на тази олигархия.

Може би най-отличителната особеност на политическата олигархия е това, че тя съществено се различава по обема на политическите и властовите отговорности, които има, в държавата. В

⁴¹ *олигархия* (от стргр. ез. *ὀλιγος* – малко; *αρχή* – власт) – 1. Политическо и икономическо господство на малка група експлоататори (робовладелци, капиталисти). 2. Държава с олигархично управление. 3. Власт на едрия финансов капитал (Вж. **Речник** на чуждите думи в българския език. София: Наука и изкуство, 2007, с. 31).

това отношение **малобройният състав на политическата олигархия притежава най-големи властови функции, права и отговорности**, защото взема съдбовни решения (политически) по най-различни държавни въпроси, вследствие на което в нейните ръце е концентрирано огромно количество власт, понякога съсредоточена само в няколко души. Това обикновено става, когато една политическа сила владее едновременно законодателната и изпълнителната власт, което пък е обективна предпоставка за тотално господство на олигархията, тъй като партийните водачи автоматично се „преселват“ на ключови постове във висшата държавна власт. По този начин се получава не само концентрация, но и централизация на властта във възможно най-ограничен кръг хора, които благодарение на демократичния вот на народа се израждат в **суперолигархична прослойка**, имаща единствено правото да взема всички важни политически решения. Вероятно това е основанието на някои автори да твърдят, че най-съществените решения в политиката винаги се взимат от олигархичното малцинство на тази или онази партия, която е на власт. Но това е формалната страна на въпроса, защото, както практиката показва, не една и две „демократично“ избрани партийни олигархии са довеждали своите държави и народи до жестоки национални катастрофи. Но тук големият въпрос е друг и има много по-дълбоко съдържателно измерение, понеже се отнася до това как да се увеличат онези демократични баланси и противотезести, които да не позволяват на политическата олигархия законно да притежава почти абсолютна и в повечето случаи безконтролна власт.

И другата ярко изразена специфична особеност, **отличаваща политическата олигархия (например от част от политическия елит и окръжаващите слоеве на управляващата класа), са разнообразните видове привилегии**, които ползват управниците в зависимост от различните рангове и длъжности във висшата йерархия на властта. Така е, защото привилегиите на политическата олигархия и на част от политическия елит са изключително важно качество и белег, според които винаги ясно можем да диференцираме всяка една от основните съставки на управляващата класа.

Ето такива са някои от съдържателните характеристики на понятията „политическа власт“, „политическа класа“ и „политически

елит“, които наред с обективно присъщото им многообразие реално съществуват и се проявяват в историческата еволюция на човешките общества. Тук обаче възникват и цяла серия важни социалнополитически въпроси, които пряко се отнасят до реализацията на властта и правата на гражданите, до равенството и неравенството в политиката, до политическите привилегии и социалното равенство, до мащабите и размера на политическите привилегии, до регламентацията (или нерегламентацията) на олигархичните привилегии чрез политическата власт и т.н., и т.н. В този смисъл ще се опитаме да отговорим на по-съществените от тях, и преди всичко на това какви проявления намират равенството, правата и привилегиите в демократичното общество.

2. РАВЕНСТВОТО, ПРАВАТА И ПРИВИЛЕГИИТЕ В ПОЛИТИКАТА

В съвременната политологична книжнина (или поне в част от нея) се е наложило мнението, че няма нужда от строго детерминирани на редица популярни термини („равенство“ – „неравенство“, „справедливост“ – „несправедливост“, „права“ – „отговорности“ и др.), тъй като те в значителна степен били разбираеми за модерния образован човек. Ние обаче смятаме точно обратното: да, те (термините) наистина са разбираеми за много хора, само че това разбиране битува главно на повседневно-емоционално равнище, и то под формата на някакво уравнително мислене („всички да сме равни във всичко“). Затова ще се опитаме да разсеем тази нереалистична представа в общественото съзнание, започвайки с разглеждането на равенството като изконен социалнополитически феномен, пронизващ цялата историческа еволюция на обществата.

В политически смисъл **равенството** обикновено се схваща в два основни аспекта: първият почива на основанието, че всички хора са равноправни същества, докато вторият се базира на тезата за по-справедливо разпределение на икономическите блага, социалните възможности и политическата власт между хората.⁴² Това исторически се потвърждава в творчеството на редица видни мислители, като Платон, Аристотел, Дж. Лок, Ж.-Ж. Русо, Т. Джеферсън,

⁴² Вж. Блекуел. Цит. съч., с. 421.

Ал. дьо Токвил, К. Маркс и мн. др., които от различни позиции осветляват проблемите на равенството в човешката история.⁴³ Поради тази причина няма да се спираме подробно на отделните възгледи за равенството, но за сметка на това синтезирано ще акцентираме на една част от по-известните съвременни виждания за политическото равенство. И все пак нека направим кратко теоретично отклонение, което се отнася до вижданията на **Ж.-Ж. Русо** за равенството, което според него не може да се детерминира правилно, ако не се свърже със свободата и не изключи привилегиите като носители на неравенството. За него всеобщото равенство се преобразува в равенство пред закона, което невинаги означава, че това равенство се поддържа от закона. Основание за това са съществуващите привилегии на управляващите, които израстват върху частната собственост и са основна легитимна предпоставка за поддържане на неравенството между хората. Ето какво по-конкретно пише Ж.-Ж. Русо: „Големците, богатите и онази блестяща част от обществото, която наричат „добра среда“, имат голяма потребност да се държат във всичко не като останалите хора. Те трябва да се обличат различно от народа, да ходят, да пият, да се хранят различно от народа, да говорят, да мислят, да постъпват, да живеят различно от народа. И все пак остава едно много отвратително нещо: ползването на онези четири елемента (*вода, земя, въздух, огън – бел. моя, Г. М.*), които по необходимост са общи. Не бихме ли могли да намерим някакъв учтив начин да се отървем от тези 9/10 от хората, чийто долнопробен дъх разваля въздуха, който дишаме?“⁴⁴. И още – при функционирането на всяка власт „...се прибавят почести, внушаващи уважение към законите и техните служители, а нарочно за последните – привилегии, които ги обезще-

⁴³ Вж. по-подробно: **Манолов**, Г. Въведение... Цит. съч.; **Ръсел**, Б. История на западната философия. София: Хр. Ботев, 1998; **Семов**, М. Теория на политиката. София: Софи-Р, 2000; **Шатле**, Фр., О. Дюамел, Е. Пизие. История на политическите идеи. София: ЛИК, 1998; **Янков**, Г. Политологичната мисъл от древността до наши дни. Трето издание. София: Стопанство, 2006; и др.

⁴⁴ **Русо**, Ж.-Ж. Избрани съчинения. Том I. София: Наука и изкуство, 1988, с. 432.

тиват за тежките задължения, свързани с всяко добро административно управление“⁴⁵. Казано иначе, Русо под „равенство“ не разбира никакво еднакво разпределение на властта и богатствата между хората, тъй като не съществува (и не може да има) абсолютно равенство, но чрез правилата (законите, актовете) трябва да се поддържа неговото прилагане (на равенството) в граници, осигуряващи свободата в обществото. Именно в този смисъл според автора няма истинско равенство (относително) без свобода, при което равенство всички са длъжни да се подчиняват на закона и респективно тотално да се ограничават различните форми на привилегии като израз на социално неравенство (вкл. и политическо).

В този контекст още по време на Великата френска революция в чл. 6 от Декларацията за правата на човека и гражданина (1789 г.) се твърди: „Всички граждани, бидейки равни (пред закона), имат равни права на облаги и постове в обществените служби съобразно своите умения и при единственото разграничение според своите добродетели и интелигентност“. По-късно, в чл. 2 от Декларацията от 25.V. 1793 г., изложеният тезис е доразвит с постулата: „Равенството се състои в това, че законът е равен за всички, независимо дали защитава, или наказва. Равенството не признава разделение по произход или предаване на властта по наследство“⁴⁶. Тези текстове ясно показват, че основна цел на революцията са не само равните права и равенството пред закона, но и формирането на ново разбиране за същността на демократичната политическа власт и за смисъла на равенството в политиката.

Съвременната теоретична мисъл от втората половина на XX в. насам ни оставя множество научни разработки на известни учени за равенството и политическото равенство, имащи славата на задълбочени изследвания. Такива са например тезите на: **Д. Бел**, разглеждащ равенството като комплексно понятие, при това не само в публичната сфера, но и в редица други социални измерения – равенство пред закона, равни граждански права, равенство на възможностите (дори равенство на резултати); **Дж. Сартори**,

⁴⁵ Пак там, с. 644.

⁴⁶ Цит. по: **Сартори**, Дж. Теория на демокрацията. Кн. 2. Класическите проблеми. София: Център за изследване на демокрацията, 1992, с. 129.

за когото равенството включва три специфични изисквания – всеобщо равно избирателно право, социално равенство и равни възможности; **Фр. Фукуяма**, който твърди, че равенството представлява „равенство в свободата“, или възможност за едновременна „равна негативна свобода“ (от прекомерна правителствена намеса) и „равна позитивна свобода“ (до участие в самоуправлението и икономиката) в живота на държавата; **Ален Турен**, който обвързва политическото равенство с държавата, като отбелязва, че тя, първо, трябва да признае на най-необлагодетелстваните си граждани правото да действат в рамките на закона срещу ред на неравенство, част от който е и самата държава, и второ, че самата държава ограничава своята власт и го прави, защото признава, че функция на политическия ред е да компенсират социалните неравенства; **Р. Дуоркин**, който схваща политическото равенство като нещо, което предполага, че най-слабите членове на една политическа общност имат право на внимание и уважение от страна на своите правителства, равно на онова, което най-могъщите нейни членове си осигуряват сами, така че, ако някои индивиди имат свободата да взимат решения, какъвто и да е техният ефект върху общото благо, то всички индивиди трябва да имат еднаква свобода; **Ал. Морлино**, който смята, че равенството е ключова ценност, която се диференцира на два основни вида – формално равенство, или равенство пред закона, забрана на дискриминацията въз основа на пол, раса, език, религия и пр.; и реално равенство, т.е. премахване на пречките, които ограничават социалното, политическото и икономическото равенство; **Дж. Фишкин** постулира, че в политическото равенство се съдържат три съществени елемента: единият, че трябва да е установено формално равенство при даването на еднаква тежест на предпочитанията на хората, или това е т.нар. „формално политическо равенство“; другият, че е необходимо да са налице реални гаранции, че в самия политически процес не могат да се намесват странични фактори, сиреч да има някакви изолирани условия; и следващият, че избирателите трябва да разполагат с подходящи възможности, за да определят своите предпочитания съобразно с представените политически алтернативи; **Г. Фотев**, за когото равенството в качествено отношение представлява еднаквост, защото в публичната сфера има необходимост от

„равенство на неравни“ при определени обществени отношения (а не във всички).⁴⁷

В този пункт от изложението специално ще отбележим оригиналните съждения на популярния западен изследовател **Джон Ролс**, който разглежда основата на равенството като характеристика на човешките общества, поради което ги третира съобразно принципите на справедливостта. Той различава и разграничава три нива на приложение на понятието „равенство“. Първото е управлението на институциите като общоизвестни системи от правила, където по същество равенството представлява справедливост под формата на ред. Тази форма предполага безпристрастно прилагане и последователно тълкуване на правилата според съответните предписания. Второто и много по-трудно прилагане на равенството е действителната структура на институциите, защото значението на равенството се уточнява от принципите на справедливостта, които изискват основните права да бъдат предоставени на всички индивиди. Това логично ни води до третото ниво, на което възниква въпросът за същността на равенството, чийто отговор тук се свежда до етичните личности, които имат права на еднаква (равна) справедливост, тъй като притежават както способностите, така и желанието да прилагат принципите на справедливостта в социалнополитическия живот⁴⁸ – заключава авторът.

Можем да обобщим, че в **съвременните възгледи за понятието „равенство“ се съдържат минимум три характерни белега:**

⁴⁷ Вж. последователно: **Бел**, Д. Културните противоречия на капитализма. София: Народна култура, 1994, с. 52; **Сартори**, Дж. Цит. съч. Кн. 2, с. 130; **Фукуяма**, Фр. Идентичност. Борба за признание и политиката на гнева. София: Изток – Запад, 2019, с. 58; **Турен**, Ален. Що е демокрация? София: Колинс-5, 1994, с. 28; **Дуоркин**, Р. Цит. по: **Смилов**, Д. Конституционализъм и демокрация: между върховенството на правото и възхода на популизма в България (2001 – 2010). София: Св. Кл. Охридски, 2019, с. 33 – 34; **Морлино**, Ал. Анализ на качествата на демокрацията. Качество на демокрацията в България. Съставителство и научна редакция: Добрин Канев и Антоний Тодоров. София: Изток – Запад, 2014, с. 50; **Фишкин**, Дж. Демокрация и делиберализация. Нови перспективи на демократичната форма. София: Център за изследване на демокрацията, 1993, с. 43 – 44; **Фотев**, Г. Граници на политиката. София: ЛИК, 2001, с. 241.

⁴⁸ Вж. **Ролс**, Джон. Теория на справедливостта. София: С. А., 1998, с. 599 – 600.

на първо място, то **представлява общоцивилизационна демократична ценност**, която се развива през вековете независимо от различните общественно-политически системи; на второ място, **налице е тясна „родствена“ връзка между равенството и свободата**, без която днес почти е невъзможно да интерпретираме особеностите на политическата демокрация; на трето място, **самото равенство се разглежда в качеството му на комплексно обществено понятие** (в политиката, икономиката и пр.), или като такова понятие, в което си взаимодействат отделни елементи на социалния живот; и на последно място, в изложените становища **феноменът равенство неизменно се олицетворява от различните права на хората във всяко отделно общество** (без значение как се прилагат и спазват в живота).

Между другото само ще вметнем, че постигането на каквото и да е равенство в обществото е в тясна връзка с **правото** (правата) и неговите проявления в социалнополитическия живот. В научната литература има достатъчно солидни разработки⁴⁹ за същността на правото, измежду които ние ще представим тези на **проф. Димитър Радев**, разгърнати в книгата му „Обща теория на правото“. Според автора правото трябва да се схваща в по-широк теоретичен контекст, а именно: първо, правото е йерархически строеж от норми, с които се уреждат две големи сфери на обществения живот – частната (отделната, личната) и публичната (държавната, политическата); второ, правото е начин на обвързване на държавата с определени правила на поведение, които публичната власт е длъжна да спазва; трето, правото е способност да се наложат определени ценности в обществената среда (свобода, ред, равенство, хуманизъм, собственост, чест, достойнство, мир и др.); четвърто, правото е средство за цивилизовано и културно разрешаване на споровете между индивидите; и пето, правото е компро-

⁴⁹ Вж. например: **Радев**, Д. Обща теория на правото. София: ЛИК, 2008; **Вълчев**, Д. Лекции по обща теория на правото. Първа част. София: Сиела, 2016; **Ташев**, Р. Обща теория на правото. Основни правни понятия. Четвърто издание. София: Сиби, 2010; и др.

мис, който е постигнат между различните социални групи при управлението на обществото.⁵⁰ Тоест правото е синтез от материални и духовни елементи, в който се преплитат обективното и субективното и частното и общото и в който синтез се смесват няколко важни качества, каквото е и **институционалността**.⁵¹ Тази институционалност означава, че правото се подрежда по определен начин в стройна система, в която всеки неин елемент (правна норма, отрасъл, институт) има своето място като атрибут на системата на правото.⁵² Такава трактовка на правото е от особена значимост за изследвания от нас проблем, понеже именно качеството институционалност е онова същностно теоретично поле, на което са анализирани привилегиите и, разбира се, практическата основа, върху която непрекъснато се разпространяват в политиката.

Следващият момент от нашето изложение се отнася до **правата на гражданството**,⁵³ които отдавна са се утвърдили и наложили в демократичните политически системи след вековни борби с много монарси – императори, царе, князе и др. Измежду тях **водещо място заемат** политическите права, които у нас обстоятелствено са анализирани и разработени от **доц. Н. Киселова**, на чието изложение се основаваме от тук нататък.

В своята монография „Политически права на българските граждани“ авторката постулира, че правата, присъщи на човека като физическо лице и индивид, имат важно и определящо значение за възприемането му като носител на конкретни права и задължения в обществото. Съдържанието на неговите права се определя

⁵⁰ Вж. **Радев, Д.** *Обща теория...* Цит. съч., с. 51 – 55.

⁵¹ Вж. пак там, с. 55.

⁵² Вж. пак там.

⁵³ Тези права според Ант. Гидънс биват три вида: **граждански** – отнасят се до правата на гражданите по закон (право на живот, на собственост, на свобода на словото и религията, на равенство пред закона); **политически** – правото на хората да гласуват и да се кандидатираат за изборни длъжности; и **социални** – минимална работна заплата, помощи за безработни, отпуск по болест, социални грижи и др. (Вж. **Гидънс**, Антъни. *Социология*. София: Св. Кл. Охридски, 2004, с. 363 – 364).

и установява от държавата, изхождайки и от общопризнатите международни стандарти в сферата на гаранциите и механизмите за защита на правата и свободите на човека.⁵⁴

В този аспект се прави изводът, че основните права на човека са цялостна система от начала и норми, изрично определящи задължението на държавата да ги зачита и гарантира, да предвиди възможност за тяхното осъществяване и да носи отговорност за нарушаването или застрашаването им. Сиреч основните права на човека са социални и юридически възможности, предоставени на индивида за реализация на неговата личност и за задоволяване на негови основни интереси. Тези права могат да се противопоставят както на държавата, така и на трети физически или юридически лица, защото подобни възможности са обусловени от социално-икономическите и културните условия на живот както на отделния човек, така и на отделните общества.⁵⁵

От такива позиции доц. Н. Киселова дефинира политическите права на гражданите като съвкупност от конкретни ценности, принципи и норми. Освен това те определят дължимото поведение на другите граждани и задълженията на държавата да ги зачитат и обезпечават без каквато и да е дискриминация в мирно време, както и да бъде предвидена съответната отговорност за нарушаване или застрашаване на тези права.⁵⁶

В това определение могат да бъдат изведени **пет особености**, важни за разбиране на същността на **политическите права на гражданина**. Първо, правата на гражданите са правен институт, който е съвкупност от ценности, норми и принципи, установяващи юридическа отговорност за нарушаване или застрашаване на правата. Второ, правата на гражданите са отношения между държавата и нейния гражданин, в които държавата се нагърбва (се задължава) с определени задължения. Трето, правата на гражданите са динамично развиваща се национална ценност и се зачитат, обезпечават и поощряват от държавните органи. Четвърто, правата на гражданите предполагат равенство между индивидите и отсъствие

⁵⁴ Вж. **Киселова**, Н. Политически права на българските граждани. София: Сиела, 2017, с. 151 – 152.

⁵⁵ Вж. пак там.

⁵⁶ Вж. пак там.

на дискриминация (различие по признак пол, политическа принадлежност, обществено или лично положение, образование, имуществено състояние и т.н.) в правоотношенията. И пето, правата на гражданите предполагат тяхното гарантиране, съблюдаване и зачитане в мирновременни социални условия.⁵⁷ А към тези важни особености бихме добавили и още една, изключително съществена: **да не се допускат необосновани политически привилегии като някакъв вид „граждански права“, тъй като те (привилегиите) са в рязък дисонанс с чл. 1, 2 и 7 от Всеобщата декларация за правата на човека на Организацията на обединените нации (1948 г.).**

Струва си да отбележим, че политическите права на гражданите, освен че са основни конституционни права, и дават реални възможности за (индивидуално или колективно) участие на хората както в непосредствения политически процес, така и в разностранния обществено-политически живот на държавата. В зависимост от това гражданите стават преки или косвени участници в реализацията на властта, в процеса на вземане на политическите решения, в провеждането на различни референдуми и т.н., чрез което се постига съответното политическо представителство в държавното управление.⁵⁸ Всъщност така реално се преодолява отчуждението между гражданите и държавата, защото политическите права способстват за укрепване на връзките между тях, доколкото са реализация на всички други видове права. Това – едно. Друго – политическите права са принципна основа на демократичната система и такива базисни ценности, по отношение на които властта наистина е длъжна да се самоограничава, тъй като те са обусловени от естественото равенство и присъщата по природа свобода на човека (като гаранция за демократичната организация на политическата система на обществото). И трето, те (правата) въвличат гражданите в активна политическа дейност, понеже правото им на участие в държавните и обществените дела е основополагащ принцип във взаимоотношенията между държавата и нейните граждани.⁵⁹

⁵⁷ Вж. пак там.

⁵⁸ Вж. пак там, с. 157 – 158.

⁵⁹ Вж. пак там.

Като важен критерий за демократичността на държавата политическите права следва реално да защитават и да осигуряват възможност за участие на личността в политическия процес. Към тези права най-често се посочват:⁶⁰ правото на мнение (изразявано чрез слово, звук, изображение или по друг начин) и забраната на цензура; конституционната възможност да се търси, получава и разпространява информация; активно и пасивно избирателно право; правото на участие в допитвания до народа; правото на политическо сдружаване; правото на събрания, митинги и манифестации; правото на петиции; правото да се заема публична длъжност; правото да се търси отговорност от държавата за извършени от нея незаконни актове и действия и др.

Казано синтезирано, политическите права са фундаментът на всички останали видове права в демократичната правова държава и алфата и омегата на **политическото равенство** в обществото, без които изобщо не можем да говорим за налагане и спазване на каквото и да е правов, законов и конституционен ред.

За разлика от икономическото, при изясняването на политическото равенство много трудно можем да измерим с точни критерии неговата основна същност, защото тук няма материални показатели (доходи, имущество, разпределение), с които адекватно да детерминираме политическото равенство (макар че в конституциите се съдържат критерии за това). И въпреки този безспорен факт в специализираната литература могат да се намерят тук-там и някои стойностни определения на политическото равенство. В този смисъл ние ще се спрем на едно от тях, преди да изразим нашето становище за това понятие. Така например според **доц. Д. Грибачев политическото равенство** е равно обществено положение на човешките индивиди и на социалните групи (класи, общности, ко-

⁶⁰ Вж. например: **Киселова**, Н. Цит. съч., с. 158 – 159; **Стойчев**, Ст. Конституционно право. Пето допълнено издание. София: Сиела, 2002, с. 253 – 260; **Танчев**, Е. Въведение в конституционното право. Част 1. София: Сиби, 2003, с. 392; **Political Rights under Stress in 21st Century Europe**. Ed. by W. Sadurski. Oxford: Oxford University Press, 2006, pp. 2-3; и др.

лективи) в социалнополитическия живот на обществото, което намира най-определен израз в равните политически права и задължения на всички хора и социални групи в управлението на държавата и обществото (посредством осъществяването на различни форми на демокрация).⁶¹ Ценното в случая е това, че тук иде реч за равното обществено положение на човешките индивиди и равните политически права и задължения на всички хора и социални групи в държавата и в обществото.

Изхождайки от тази съдържателна формулировка на разглежданото понятие, нека задълбочим и разширим дефинитивното тълкувание на политическото равенство от политологическа гледна точка.

Според нас **политическото равенство представлява равно (равноценно, еднакво) положение на хората в социалнополитическия живот на обществото, което намира проявление в еднакви политически права, задължения и отговорности на човешките индивиди и социалните групи за постигане на политическо равноправие (и представителство) при осъществяването на държавната власт и управление в демократичните политически системи.**

Изведената в този вид кратка научна дефиниция на политическото равенство, колкото и вярна и прецизна да е в научно отношение, неизбежно се нуждае от няколко теоретични тълкувания. В този контекст и без претенции за строго определена научна точност това определение на същността на политическото равенство може да се характеризира с три отличителни момента: 1) представеното по този начин понятие притежава ярко изразена цивилизационна характеристика, защото политическото равенство представлява дълговековна общочовешка ценност, реализирана постепенно след Великата френска революция; 2) в понятието се съдържа комплекс от политически права, които детерминират неговото съдържание като: право на мнение (политическо); право на избор (да избира и да бъде избран); право на участие

⁶¹ Вж. Грибачев, Д. Проблеми на социалното равенство. Теория, методология, история. Хабилюационен труд за професор. Пловдив, 1988, с. 63.

в политическия процес (пряко във властта и непряко в референдуми); право на информация (медийна, печатна, електронна); право на сдружаване (политическо); право на публични прояви (събрания, митинги, демонстрации); право на търсене на отговорност от държавата (при корупция, нарушения, престъпления); право на петиции (искания за социалнополитическа промяна); право на гражданско неподчинение (при неизпълнение на политически обещания); и 3) дадената дефиниция притежава и още един същностен компонент – политическо равноправие, което обаче се интерпретира като съвкупност от права и задължения (разбира се, и отговорности) за реализация на държавната власт и демократичното управление в обществото.

Между впрочем тази характеристика на понятието „политическо равенство“ ни дава сериозни методологически основания да разграничим най-общо два вида равенство в политиката – формално и съдържателно.

Преди всичко при **формалното политическо равенство** се открояват основните права и свободи, всеобщото избиращелно право, правото на глас на всеки гражданин и др. Става дума за регламентирани граждански права в конституцията и законите на държавата, които са валидни за всеки човек в правовата държава. Именно в този смисъл те (правата) на практика осъществяват равнопоставеността (и равноправието) между хората навсякъде в демократичния свят.

За разлика от предходното, **съдържателното политическо равенство** може да се детерминира като реални резултати от прилагането на елементите на формалното равенство – качествени политици, депутати, професионалисти, подготвена администрация, ефективни политики и т.н., т.е. добри крайни резултати от практическото претворяване на демократичните правила, принципи и норми в обществено-политическия живот. Тези правила обаче твърде често не се спазват, а в някои случаи буквално се погазват, което естествено води до negliжиране на равенството в политиката, до проявления на остри политически неравенства и до игнориране на всякаква политическа справедливост.

Когато интерпретираме политическото равенство, неизбежно се сблъскваме и с понятието „политическа справедливост“,

която в редица случаи се уеднаквява (приравнява, идентифицира) със същността на равенството в политиката. Затова тук ще разгледаме в синтезиран порядък някои основни измерения на **политическата справедливост**, опитвайки се да избегнем широките дискусии по тази тема.⁶²

В своя теоретичен шедьовър „Теория на справедливостта“ ученият Джон Ролс формулира два ключови принципа за справедливостта на институциите, синтезирайки в едно цяло собствените си дефиниции, а именно:

Първи принцип. Всеки човек трябва да има равни права на най-широка ценностна основа, която включва в себе си **равни основни свободи** и която същевременно е съвместима със система на свобода за абсолютно всички хора.

Втори принцип. Социалните и икономическите неравенства трябва така да бъдат устроени, че: а) да са от най-голяма полза за най-малко облагодетелстваните в съответствие с принципа на справедливи спестявания; и б) да са закрепени за служби и длъжности, открити за всички в условията на справедлив равен шанс.

В този контекст Джон Ролс извежда и следните приоритетни плавила:

Първо правило. Приоритет на свободата

Тук принципите на свободата трябва да бъдат класирани в лексикален ред и следователно свободата може да бъде ограничена само в името на самата свобода. Освен това съществуват и два други случая: а) на по-тясна свобода, която трябва да заздравя споделената от всички цялостна система на свобода; и б) на по-малка от равната свобода, която следва да бъде приемлива за хората с по-малка свобода.

Второ правило. Приоритет на справедливостта над производителността и благосъстоянието

При втория принцип на справедливостта е налице лексикално предимство спрямо принципа на производителност и този

⁶² Тематиката за политическата справедливост обстоятелствено е разкрита в специализираната литература, както следва: **Ролс**, Джон. Цит. съч.; **Дал**, Р. Демокрацията и нейните критици. София: КХ, 2006; **Фотев**, Г. Цит. съч.; **Блекуел**. Цит. съч.; **Основни** термини, използвани в учебния процес. Том III. Политически науки. Първо издание. София: УНСС, 2011 и др.

за увеличаване до максимум на съответната сума от облагите; докато справедливият шанс има приоритет над принципа на разлика. Тук също има два отличаващи се случая: а) неравенство в шансовете, което трябва да е такова, че да повишава шансовете на хората с по-малки възможности; и б) завишен обем на спестяване, който балансирано да смекчава товара на всички онези, които поемат съществуващите трудности.⁶³

Характеризирайки справедливостта като някакъв вид равнопоставеност, Джон Ролс по-нататък твърди, че безпристрастното и принципно администриране на законите и институциите от властите ни дава пълно основание да я наречем „формална справедливост“. И „ако приемем, че **справедливостта винаги изразява някакво равенство** (*подчертаното е мое – Г. М.*), то в такъв случай формалната справедливост изисква при администрирането на законите и институциите те да се прилагат еднакво (т.е. по един и същ начин) за принадлежащите към определените от тях класи“⁶⁴. Или, иначе казано, в съдържателните си схващания за справедливостта (вкл. и в политиката) авторът извежда на челно място два фундаментални принципа – за свободата и за равните шансове (възможности) на хората да развият своите способности.

Следвайки подобен ход на разсъждения за справедливостта, ще изтъкнем и позицията на **проф. В. Драмалиева**, която, разглеждайки политическата справедливост (като част от социалната), детерминира нейната същност в качеството ѝ на определен социален ред, свързан с установяването, разпределението и гарантирането на конкретни граждански права.⁶⁵ И още, всяка политическа справедливост преследва постигането на определен обществен баланс, защита на човешките права, както и на възможности за свободен избор на гражданите.

В този смислов контекст **понятието „политическа справедливост“ може да се определи като разновидност на равенството в политиката (политическото равенство), която цели реализиране както на гражданските права и свободи, така и на равните (еднаквите) възможности за индивидуално развитие на хората според**

⁶³ Вж. Ролс, Джон. Цит. съч., с. 365 – 366.

⁶⁴ Пак там, с. 76.

⁶⁵ Вж. Основни термини... Цит. съч., с. 412.

установения социален и правов ред в демократичното общество. С други думи политическата справедливост представлява едновременно и мерило, и критерий, и барометър за измерване на качеството на политическото равенство в социалнополитически и морален аспект. Нещо повече, политическата справедливост може да се тълкува и като един от същностните обществени лакмуси за установяване на степента на политическите (и други) неравенства в съвременните държави (и общества).

Направените дотук разграничения и уточнения на важни понятия и категории, свързани със същността на равенството изобщо и на политическото равенство в частност, напълно логично водят до един фундаментален въпрос, вълнувал хората още от дълбините на човешката цивилизация: **редно ли е, след като всички по природа сме равни (естествени права на човека) и имаме еднакви граждански и политически права, една част от хората (овластените) да ползват привилегии за сметка на всички останали в обществото?**

Отговорът на този въпрос е твърде комплициран, поради което ние ще търсим неговите измерения в цялостното по-нататъшно изложение на настоящия труд и затова тук като начало ще поставим проблема за политическата олигархия като основен носител на редица привилегии в политиката в течение на човешката история.

3. ПОЛИТИЧЕСКАТА ОЛИГАРХИЯ И ПРИВИЛЕГИИТЕ

Теоретически е известно, че основните идейни постулати, дефинитивна същност и структурна организираност на политическата олигархия са разработени от големия германски учен **Р. Михелс** още в началото на ХХ в. В своя забележителен труд „Политическите партии – социологическо изследване на олигархичните тенденции в модерната демокрация“ (1911 г.) той развива основната си теза, че с увеличаване на нуждата от по-висока степен на социална организираност се усложняват и формите на организация, което неумолимо води до засилване на олигархичността изобщо. По този начин организацията постепенно разрушава демокрацията и я изражда в олигархия. В това се състои и същността на прословутия

„железен закон на олигархията“, който според Михелс гласи: „Това е организацията, която ражда господството на избраните над избирателите, на получените над далите мандат, на делегатите над делегиращите. Който казва „организация“, значи казва „олигархия“⁶⁶. Логиката на този закон е продиктувана както от каноните на политическата борба, така и от партийноорганизационната структура, където в определени ситуации се изисква вземането на бързи решения от лидерите (и партийния елит), без да се допитват до масите. Това рязко засилва ролята на партийното лидерство (и елитарност) и на организационно-техническото ръководство, което, освен че стеснява хоризонта на демократичните механизми, и увеличава влиянието на йерархичната пирамидална структура. За Михелс този закономерен факт е неизбежен, защото всяка партия се стреми да увеличи своята членска маса и политическо влияние, което е невъзможно без помощта на йерархичната структура. Следователно „железният закон на олигархията“ е перманентен кадрови процес, който нито може да бъде спряен, нито да бъде прекъснат. Освен това в съвременните условия, от една страна, обективно нараства влиянието на партийните водачи и тяхната власт, което подхранва тенденцията към йерархичност; а от друга, динамичната сложност на управленския процес непрекъснато изисква разширяване на партийните елити. Поради това на различните структурни равнища се увеличават експертните партийни екипи, които, извършвайки ситуационни и други анализи, обслужват управляващите (партийни) малцинства. Наред с партийния елит Михелс посочва и други категории елитни прослойки, свързани с него, – финансов, промишлен, културен, църковен, синдикален и т.н. Опирайки се на изведената „железна йерархия и организираност“, Михелс стига до извода, че в рамките на партиите и техните ръководни органи са създадени строго централизирана апаратна структура и йерархично организирана бюрокрация. Така на практика самата партия се разделя на **управляващо малцинство и управлявано мнозинство**, което представлява и най-дълбоката същност на „железния закон на олигархията“.

⁶⁶ Michels, R. Political Parties. New York: Power Publications, 1959, p. 401.

Основателен интерес предизвикват и Михелсовите размишления за отношенията между **партийните лидери и членската маса**. Редовите партийни маси според Михелс не са в състояние самостоятелно да управляват и затова се уповават на своите лидери, излъчени чрез представителна демократична функция. Но в повечето случаи тези интереси се израждат от самите водачи, тъй като те са притиснати в менгемето на желязната олигархия. Това е така, защото политическите решения се взимат само от партийните лидери (и органи), а членската маса не е заинтересувана от прякото участие в този процес. И друго, дори и частично да са удовлетворени т.нар. „неделими“ блага, осигурявани от партиите на членовете и симпатизантите, лидерите винаги изтъкват този факт като свое лично дело. На тази основа всяко постижение на партиите и организациите се приписва на партийните водачи, което постепенно ги откъсва от масите, тласкайки ги към необуздан стремеж към високи постове, и което почти винаги е свързано с използването на едни или други привилегии. Обяснявайки политическото лидерство с психологически фактори и причини, Михелс твърди, че то се дължи на някои важни качества – умението да се управлява, силата на внушението, майсторството в апаратните сплетни, гъвкавостта при партийните котерии и др. На подобни лидерски качества противостои некомпетентността на огромната хорска маса, която благоговее пред своите водачи в трепетно очакване на техните „магически“ словеса. Великолепният Михелсов анализ на култа към партийните вождове е илюстриран с множество факти от европейското социалистическо движение в края на миналия и началото на настоящия век.

Изследвайки корелационната връзка политически лидери – партийни маси, Михелс откроява две твърде важни и взаимнообусловени явления, които съществуват и днес: едното се изразява в естествената психологическа потребност на масите да бъдат ръководени, да се омайват от това ръководство, и особено да изказват своята огромна благодарност към него; а второто е гранитната основа на култа към вожда, към неговите приближени и към партийния елит като цяло, което е друга разновидност на „железния закон на олигархията“. Изобщо Михелс смята, че дори и най-демократич-

ните вождове с течение на времето се „депролетаризират“ и „антидемократизират“, защото действието на закона е неумолимо, а функционирането на партиите е съсредоточено в ръцете на отбрания партиен елит. А екстраполирайки своята теория към парламентаризма и демократичните принципи въобще, Михелс не само остро критикува целия механизъм на народовластието и неговите недъзи, но и вещае края на демокрацията като логично следствие от появата на професионални политици.⁶⁷

Независимо от множеството критики на концепцията за олигархичния елит Михелсовият „железен закон“ продължава да бъде закономерен атрибут на сегашния модерен политически живот въпреки различната степен на неговото проявление в отделните държави и политически режими (демократични и недемократични).

Подобни са възгледите за олигархията и на руския философ **Н. Бердяев**, който с присъщото си острокритично мислене твърди следното: **„От сътворението на света до днес винаги е управлявало, управлява и ще управлява малцинството, а не мнозинството. Това се отнася за всички форми и типове управление, за монархии и демокрации, за реакционни и революционни епохи. Няма изход от управлението на малцинството. Демократичните ви опити да създадете царство на мнозинството всъщност са жалка самоизмама. Въпросът е само в това дали управлява доброто или по-лошото малцинство. Едно малцинство се сменя от друго. И това е всичко. По-лошите смъкват по-добрите или по-добрите – по-лошите. Не може да съществува непосредствено управление и властване на човешката маса, това е възможно само като момент на стихийното масово прииждане в революциите и бунтовете. Но много бързо се установява диференциацията и се образува ново малцинство, което заграбва властта. През революционните епохи обикновено управлява група демагози, които ловко използват инстинктите на масите. Революционните правителства, които считат себе си за народни и демократични, винаги са тирания на малцинството. И твърде рядко това малцинство е**

⁶⁷ Вж. подробната разработка на тази теория във: **Манолов, Г.** Политическият елит... Цит. съч., с. 120 – 124.

подбор на най-добрите. Революционната бюрокрация обикновено стои още по-ниско от старата бюрокрация, която революцията сваля. А революционната маса винаги е само атмосфера за осъществяване на тиранията на малцинството⁶⁸ (*подчертаното е мое – Г. М.*). В този смисъл, макар и крайни в някои отношения, размишленията на руския учен са много точни и верни, защото, както той се изразява, и при демокрацията, и при аристокрацията, и при охлокрацията, и т.н. в политиката винаги господстват малцина, т.е. олигархията, понеже такъв е неопровержимият закон на природата (за сметка на господството на всички).

С риск да се отклоним за кратко от логиката на настоящото изложение пътят ще отбележим, че все още съществуват „теоретични“ писания за олигархията (вкл. и за политическата), които със своите помпозни заглавия изцяло въвеждат в заблуда непредубедения читател. Такъв е трудът „Олигархизация на политиката“⁶⁹, в който се съдържат цял куп неверни постановки, определения и слабости, като: 1) неточното твърдение, че Платон е първият, който обосновава олигархията като форма на държавна уредба, защото преди него Сократ прави това; 2) непрецизираната постановка, че „либерализмът е основна идеология на капитализма“, сякаш консерватизмът, християндемокрацията и други не са „капиталистически идеологии“; 3) невярната теза, че класовият марксистки подход третира олигархията като отделна класа, защото дори и Ленин в „Империализмът като висш и последен стадий на капитализма“ говори за финансово-капиталистическа олигархия, но само като част, съставка и елемент на капиталистическата класа; 4) некоректното становище, че всички политически решения са недемократични в целия си обем, тъй като, видите ли, в тях са отразени бизнес интересите на големите компании, понеже те обслужвали интересите на едрия бизнес (сякаш правителствата са бизнес корпорации, а не политически институции); 5) вулгарното мнение, че в САЩ

⁶⁸ Бердяев, Н. Философия на неравенството. Първо издание. София: Прозорец, няма година, с. 95 – 96.

⁶⁹ Вж. Цакова, Ивка. Олигархизация на политиката. Дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор на политическите науки“. София: УНСС, 2019, 488 с.

днес „враговете на народа“ вече не са богатите, а съдии, професори и други професионалисти(!!!), без да се изтъква откога интелектуалците станаха страшните „народни врагове“, като само се отбелязва, че обикновените хора искали да забогатеят и затова мразели хората на интелектуалния труд; 6) абсурдното недомислие, че корупцията била рожба на капитализма като система – нещо, което едва ли е нужно да се опровергава, защото историята ни дава десетки хиляди примери за корупционни схеми до настъпването на капитализма независимо от характера на политическите режими; 7) несъстоятелното виждане, че олигархизацията на политиката се проявявала като експертокрация (власт на експертите), при която те (експертите) „взимат“ решенията под диктовката на олигарсите, а не институциите и органите на държавната власт; и маса други наукообразни измишльотини.

Измежду множеството бликащи ярки неточности и некоректни възгледи следва да открием още един фрапиращо несполучлив опит за характеристика на олигархичната власт при извеждането на определението на тази власт, а именно: олигархичната власт е „концентрирана персонална материална монополна сложна, структурирана в различни мрежи и йерархии, анонимна и сенчеста власт, разгледана през призмата на „трите лица на властта“ и чрез аналитично разграничаване на нейни три основни измерения – икономическо, политическо и идеологическо“ (с. 280). Повече от очевидно е, че това определение е нескопосана компилация от чужди мнения (от които само три са собствени, или автори), което много трудно може да се оприличи на някаква собствена дефиниция на понятието „олигархична власт“ въпреки нескритата претенция за „новаторство на автора“.

Нещо повече, авторката претендира, че основният принос в него е създаването на т.нар. „концептуален модел на олигархизация на политиката“ в три части: а) терминологични уточнения; б) процес на олигархизация в три сфери – икономическа, собствено-политическа и социокултурна (идеологическа); в) условен резултат от процеса – олигархично превземане на държавата и на нейните три власти – законодателната, изпълнителната и съдебната. Тази претенция обаче е безпочвена, защото моделът е непълен и нерационален, тъй като в него не са направени реални истински или

нови терминологични уточнения и защото предлаганите тълкувания на понятията „олигархия“, „плутокрация“ и др. не отиват подалеч от това, което детерминират Сократ, Платон и Аристотел, т.е. „управление на малцинството“, „управление на богатото малцинство“ и пр. Тук няма и не може да има абсолютно никакъв теоретичен принос като изясняване, прецизиране и детерминиране на понятия. Това – едно. Следващо, моделът като процес на олигархизация в три сфери (икономическа, политическа, социокултурна, или идеологическа) е разгледан палиативно, откъслечно и спорадично поради факта, че не са анализирани цели исторически епохи (феодализмът например) и големи исторически отрязъци от време (годините на тоталитаризма през XX в.), което означава само едно: прекъснат социално-исторически континуум и повърхностност на изследвания проблем. Плюс това при представянето на олигархията в икономическата сфера не са уловени новите тенденции в развитието на този сектор (иновациите, IT технологиите, роботизацията, изкуственият интелект, модерният мениджмънт и др.) които, макар и в различна степен, решително променят поведението на олигархията въобще. И последно, в т.нар. „олигархизация на политиката“ почти не се дефинират, анализират и изследват ролята и мястото на политическата олигархия като социален феномен, от която в значителна степен зависят качествените политически решения и тяхното претворяване в живота. Следователно предложеният и шумно прокламиран в труда „нов“ концептуален модел на олигархизация на политиката в съвременния свят няма необходимите научни достойнства и още по-малко може да претендира за някаква обща теория на олигархията, каквито са абсолютно неоснователните претенции на авторката.

На тази въпиеща посредственост решително се противопоставя и проф. Максим Мизов, който, опирайки се на солидни аргументи, пише следното: „Не мога да се съглася с тезата на Ивка Цакова, че „концепцията на Парето за „циркуляция на елити“ предполага известно обновяване на елита с елементи на неорганизирано мнозинство, но това не поставя под въпрос монопола на елита над властта. Колкото и да са значими в количествено и качествено отношение новите елементи, те не могат да заменят старото ядро на

елита. (...) Обновеният елит запазва своя монопол над политическата власт, а новите елементи в него не могат да се разглеждат като политически представители на неорганизираната маса“ (Цакова, И. Олигархизация на политиката. София: УНСС, 2020, с. 150). Ако беше така, в историята нямаше да има нови епохи и нови общества, оборудвани с нови елити. Никак не са без значение нито количествените, нито още повече качествените „трансфери“ на нови елементи, които – обратно на тезата на Цакова – при определено *прехвърляне на мярата* са способни да поставят под въпрос, но и радикално да променят субекта, притежателя и ползвателя на монопола на политическата власт. За да не търсим други примери, нека се задоволим с класическата рокада по върховете на властта след Френската революция от 1789 г., при която влезлите в парламента представители на *третото съсловие* не само че не губят идентичността и не се превръщат в мутанти на класовата идентичност на държащите монопола на властта до този момент аристократи, а напротив – принуждават аристократите да се откажат от произхода, имената и статута си и да си припишат съвършено нови имена и фамилии, и да станат от роялисти републиканци, и т.н. Фактът, че във всички епохи и типове общества винаги има субекти, които се опитват да придобият *монопол* над властовите ресурси, е безспорен, но той не означава, че смяната на тези субекти не води след себе си до сериозни последици, някои от които са тясно свързани с идентичността на губещите или печелещите властта, като под нея се разбира не само личностната, но преди всичко класовата, идеологическата и пр. идентичност. Нали влезлите в парламента буржоа не стават аристократи, но аристократите се *преправят на буржоа*, за да оцелеят, макар и формално, публично губейки своята предишна аристократична *идентичност* и статутност. А освен това тезата на Цакова противоречи и на тази на Парето, който, от една страна, увековечава властта на елитите, а от друга, прискърбно описва или тълкува историческата трагедия на аристокрациите, които не само че променят идентичността си по

време на своите исторически възходи, апогеи и падения, но и напълно, а и безвъзвратно изчезват в небитието, което е равносилно на тяхната предишна идентичност⁷⁰.

Всъщност може би най-точна оценка на такива плиткоумни, но претенциозни „трудове“ ни дава изследователят Мишел Мафезоли, който с тревога отбелязва: „Все повече стават нямащите какво да кажат, които обаче приказват на висок глас. Именно това се стреми да се налага. Отблъскваща идеология, в която посредствеността и господството (...) се впитат в кръвосмесителен спазъм“⁷¹.

Прости им, Господи, те толкова си могат! – ще заключим ние.

След това кратко отклонение, връщайки се към точката, отново ще изтъкнем, че един от най-съществените структуроопределящи компоненти на глобалния състав на управляващата класа е **политическата олигархия**. Тя представлява **ограничен и тесен кръг от ръководния елит в обществото (излъчено от висшия партиен елит), или такова ограничено малцинство, в което практически е концентрирана почти цялата политическа власт**. С други думи политическата олигархия е ядрото на всяка управленска система и класа, от която в най-голяма степен зависи правилността или неправилността на взиманите решения, защото в ръцете на олигархията са съсредоточени значителна част от основните властови ресурси. Тоест налице е **свръхконцентрация на властта в ръцете на малка група хора**, които произлизат от вездесъщата партийна олигархия.

Позицията на господстващия олигархичен кръг хора във властта по отношение на управляваните произтича от един принцип, който **М. Вебер** нарича „предимство на малкия брой“⁷², или реалната възможност господстващото малцинство по-бързо да се споразумее и да вземе едно или друго важно политическо решение. Главно на тази основа олигархичните групи в политиката от само себе си се обособяват в почти от никого неконтролирани свръхелити, доколкото абсолютно винаги са обединени около съответ-

⁷⁰ Вж. **Мизов**, М. Цит. съч., с. 326 – 327.

⁷¹ **Мафезоли**, М. Ритъмът на живота. София: Проф. Марин Дринов, 2011, с. 12.

⁷² **Вебер**, М. Цит. съч., с. 118.

ните **политически лидери**. По правило в състава на тези микроелити влизат преди всичко най-високопоставените партийни функционери, заемащи отговорни ръководни постове в различните политически партии, или т.нар. „**висша партийна олигархия**“. Така в лицето на челния партиен авангард и изготвяните от него кадрови предложения след избори в най-общи линии се формира (при това предимно от партийната олигархия) доминиращата част от висшето политическо малцинство във всички институции на властта. Това – едно. Друго – в съвременните демократични общества съществува относителна отвореност на политическите олигархии, която се изразява в привличане на нови членове към тесния кръг на управляващите малцинства – водачи на партии, избрани функционери, видни интелектуалци, синдикални лидери и т.н. Обикновено тези представители на различните елитни малцинства в обществото (учени, експерти, специалисти) са близки до управляващите олигархии или до партията, която е на власт, и затова се включват в целокупния корпус на висшите управници, без това да променя коренно функционалната същност на политическата олигархия.

Ако трябва обаче все пак да конкретизираме въпроса за **състава на властващата политическа олигархия** на първото, структурното, равнище, то бихме го разграничили според владенето на лостовете на четири отделни части: **1) партокрация** – състояща се от висшите партийни лидери и ръководства, или от т.нар. „партийна олигархия“ (една от най-същностните и близки до политическата олигархия опори), която почти се слива със същинската политическа олигархия, защото обикновено става преливане и взаимозаменяемост във властта според изборната цикличност, и която партократична олигархия според М. Дюверже обикновено приема три олигархични форми – управляващ елит, затворена каста и вътрешен кръг;⁷³ **2) същинска олигархия**, която се характеризира с това, че за нея политиката е особен вид професионална дейност, при която се владеят ключови държавни властови ресурси и постове – твърде доходен занаят и неизчерпаем източник на привилегии от най-разнообразно естество; **3) плутокрация**

⁷³ Вж. Дюверже, М. Политическите партии. Москва: Академический проект, 2000, с. 205.

– това е съставката на политическата олигархия, която забогатява от продължителното (или не) присъствие във властта; и **4) представители на другите социални елити** – икономически, финансови, интелектуални и т.н., включвани на приливи и отливи във властта в зависимост от тяхната лоялност към същинската олигархия. **Взети по съвкупност, четирите части на автентичната политическа олигархия представляват нейния качествен и количествен състав (около няколко хиляди души) в първата и най-висша степен (равнище) на проявление на тази олигархия в политическата система на обществото.**

Бидейки още по-прецизни, би следвало да обособим и **друго структурно-институционално равнище**, което се определя единствено от върха на властовия вертикал както в политическите партии, така и в държавните институции. На това второ, функционално, равнище се развиват няколко вида олигархични съставки – **парламентарна олигархия, олигархия на изпълнителната власт, съдебна олигархия, партийна олигархия и т.н.**, които и качествено, и функционално могат да се причислят към целокупния състав на политическото малцинство, независимо че една част от тях **постоянно фигурира** във високите ешелони на властта (несменяемите висши магистрати). А що се отнася до другата част – **сменяемата олигархия** (съобразно с мандатния принцип), тя, когато не е на власт, пак си остава в състава на висшата олигархия – партийната, но само до поредните избори, въпреки че не са изключени случаи на някои персонални (олигархични) промени. Извършвани или не обаче, кадровите замени в състава на партийната олигархия не променят съществено характера и смисъла на това структурно разграничение.

Съществува и **трета степен на диференциация на политическата олигархия**, произтичаща от пирамидалната структура на властта, която включва **три нови олигархични звена: централно** – обхващащо в себе си всички останали олигархични прослойки, каквито са административната (зам.-министри, шефове на държавни ведомства и др.), мениджърската (управители на големи държавни фирми), военната (висш генералитет) и др., които, макар и косвено, все пак са свързани със същинската олигархия, защото изпълняват нейните политически решения, и именно в това си качество са специфична олигархична съставка; **средно (междинно)**

звено – включващо малоброен състав от областни управители, окръжни председатели, съдии, прокурори и др.; **и местно звено** – на равнище община, където се формира тънък олигархичен слой, в който влизат предимно шефове на държавната власт по места, кметове, председатели на общински съвети, както и някои други „малки“ величия. И тук подобно на второто висше равнище също са възможни (и се извършват) какви ли не кадрови рокади, но те така или иначе не играят съществена роля за промяната в статута на изведената структура на олигархията (третата степен), тъй като и двете структурни звена са важен персонален резерв за рекрутиране на нови лица в състава на същинското политическо малцинство (вж. Схема № 2).

Схема № 2. Състав и структура на политическата олигархия

Източник: Манолов, Г. Политическият елит... Цит. съч., с. 171.

Както се подразбира, между същинската политическа олигархия и трите нейни диференцирани степени съществуват сложни корелационни връзки – преки и косвени, вертикални и хоризонтални, партийни и непартийни и мн. др. Въпреки тяхната сложност и комплицираност обаче „функционалното“ господство на политическата олигархия въобще не се затруднява, защото е белязано от вече посочените характерни черти – властовите ресурси, политическите привилегии и натрупаното богатство. Един труднооспорим и неизменен аргумент от гледище на същността на господстващото (политическо) малцинство, който неслучайно още в древността кара гениалния Аристотел да определи олигархията не толкова като форма, колкото като лоша форма на държавно управление, при която властването на шепа богати люде изразжда битието на цялото общество.

От изложената схема се вижда, че **висшата политическа олигархия и на трите структурни равнища е ключовият носител и притежател на различни видове привилегии**, тъй като те (привилегиите) не само по право принадлежат на тази олигархия, но и самата тя единствено може да ги определя, разпределя и консумира в държавата.

Как се поддържа, развива и обновява политическата олигархия? Това става с помощта на различните **политически слоеве**, които перманентно захванват формирания малцинствен елит. Конкретно в българския език значимостта на термина „слой“ ни насочва преди всичко към т.нар. „йерархичен аспект“. При това „не само и не единствено върху групирането в нещо общо, в някакво индивидуално цяло, но и особено върху факта на йерархична, с различен ранг по социалната вертикала неравнопоставеност спрямо другите образувания от същия тип и вид“⁷⁴. В случая извеждането на йерархичността като основна същина на термина „слой“ е твърде важно и за определеността на политическия слой като цяло.

От такива позиции **политическият слой представлява малка или голяма група хора, в която се включват както тесен**

⁷⁴ **Тилкиджиев, А.** Увод в проблематиката. Социална стратификация и неравенство. София: М-&М, 1998, с. 18.

кръг висококвалифицирани специалисти и експерти от съответната йерархия, така и значителен брой партийнополитически активисти от различни социални сфери (и елити), непосредствено обслужващи в една или друга степен всички съставки на управляващата класа.

Съществена слабост на повечето изследвания за политическите слоеве е, че те почти не се интерпретират от генетико-историческа гледна точка. Тази слабост обаче е преодоляна още от **Мак Вебер**, който при обосновката си на тезата за професионалните политици щателно разработва въпроса за политическите слоеве. Той изтъква, че още при формирането на професионалните политици тогавашните владетели в борбата си със съсловията се опират на **пет типа политически слоеве**: първият от тях са **духовниците през Средновековието**, които са много начетени и грамотни хора, – свещеници, епископи, будисти и др., и непрекъснато се включват в политическата дейност; вторият слой са т.нар. „**хуманитарно образовани книжовници**“, или тези, които се обучават да произнасят речи на латински език и да пишат стихове на гръцки език, за да станат политически съветници или съставители на меморандуми за някой владетел; третият слой обхваща вездесъщата **дворцова аристокрация**, която е използвана за политическа и дипломатическа служба, като част от нея впоследствие се превръща в професионални политици; четвъртият слой е специфично английско създание, наречено „**патрициат**“, обемащо дребни благородници и градски рентриери, които са „хвърляни“ от владетеля за борба срещу бароните, както и за участие в службите за местно самоуправление срещу бюрокрацията; и последният, пети, слой се състои от **получилите университетско образование юристи** в Западна Европа, които като професионален експертен състав абсолютно навсякъде революционизират политическия живот по посока на рационалната държава.⁷⁵

Изводът тук се налага еднозначно: ценността на Веберовата разработка е изключително голяма, понеже неговият анализ на

⁷⁵ Вж. по-подробно: **Вебер**, М. Ученият и политикът. Въведение от Реймон Арон. София: Еон-2000, 2000, с. 69 – 72.

произхода и характера на политическите слоеве засяга цялата човешка цивилизация от Древна Индия, Китай и Япония до капиталистическа Англия през XVIII в., при това в контекста на началния процес на формиране на съвременните политически партии на европейския континент тогава.

За разлика от политическата олигархия и управляващия елит разнообразните политически слоеве нямат хомогенен характер и много по-рядко участват във властовата йерархия, защото обикновено имат друго, нюансирано, предназначение. Тяхното основно задължение е да обслужват политическия елит и олигархия с най-разнообразни видове експертни и други дейности (разработка на документи, програми и платформи, подготовка на проекторешения, извършване на анализи и т.н.), докато второстепенната им функция се състои в това, да бъдат кадрови резерв на този или онзи партийнополитически елит.

„В рамките на политическия слой – пише известният политолог Р. Дал – се наблюдава значителна степен на специализация...“, защото членовете на този слой съвсем не са еднородна група „...и между тях има огромни различия не само по обема, но и по формата на участие в политическия живот“. Освен това „в политическия слой някои личности се стремят да влияят на управлението на държавата много по-енергично, отколкото други...“, което практически формира два типа хора в границите на слоя: единият – от „...стремящи се към влияние, и другият – от влиятелни лидери“⁷⁶.

Лаконичната съдържателна характеристика на политическите слоеве, извършена от Р. Дал, директно ни насочва към сърцевината на изследвания проблем за **отделните видове слоеве** (политически) и за тяхното същностно предназначение в модерното демократично общество. Този проблем има и друго важно измерение, защото чрез неговото изясняване е възможно още по-задълбочено да се вникне и в специфичните връзки, характерни за един или втори слой, и във вътрешната динамика на процесите, протичащи в управляващата класа, както и в непрекъснатото реструктуриране на политическите слоеве и обновлението на

⁷⁶ Дал, Р. Съвременният политически анализ. София: ЦИД, Св. Кл. Охридски, 1996, с. 139 – 141.

собствените им структури съобразно с изискванията на политическия живот.

В по-съдържателен научен смисъл разнообразните категории и слоеве на политическата класа могат да се диференцират според три основни типологични критерия – структурно-функционален признак, степен на участие в политическия живот и брой на участниците в съответните слоеве.

От гледна точка на **структурно-функционалния критерий** политическите слоеве на управляващата класа биват **три вида: вътрешни слоеве** – състоящи се от най-тесния кръг на (и около) партийната олигархия и елит в лицето на партийния апарат, експертите и специалистите, в т.ч. и висшите партийни кадри, които имат двойствена същност, доколкото някои от тях хем са представители на олигархията, хем успоредно с това изпълняват експертно-съветнически функции; **външни слоеве** – съставени изключително от представители на другите социални елити (икономическите, финансовите, интелектуалните, научните, културните и т.н.), извършващи при определени условия различни обслужващи дейности, подпомагащи на експертна основа политикоолигархичния елит, част от които в дадени моменти могат да станат и стават представители на самия политически елит; и **междинни (или гранични) слоеве**, чийто състав трудно може да се дефинира с точност, защото в тези слоеве участват членове и на вътрешните, и на външните слоеве в зависимост от конкретната политическа конюнктура, както и от гъвкавостта на политическия елит да ги използва възможно най-рационално в името на своята кауза. Най-важната особеност на междинните слоеве е тази, че те непрекъснато се преливат ту към външните, ту към вътрешните слоеве (по-рядко), което е ярък показател за вътрешното реструктуриране на слоевете съобразно с динамиката на политическия живот.

Според критерия „**степен на участие в политическия живот**“ **слоеве следва да се подразделят на два вида: постоянни (активни) слоеве**, или такива, които под една или друга форма на дейност активно се включват (почти без прекъсване) и подпомагат политическия елит посредством своите специализирани звена – социологическите агенции, научните институти, консултантските къщи, групите за експресни анализи и др.; и **временни (пасивни)**

слоеве, които спорадично обслужват политическия елит, активирайки своята дейност само по конкретни поводи, например участвайки в подготовката на предизборни кампании на политическите партии. Дейността на тези слоеве е много важна, тъй като тя засилва експертно-професионалното начало в политиката посредством научното обслужване на управляващите елити.

И в зависимост от **количествения критерий** различните политически слоеве, включващи се в граничния обхват на управляващата класа, също биха могли да се диференцират на **два други своеобразни вида: малобройни (стеснени)**, т.е. слоеве, изградени предимно и само на експертна основа, като се започне от работещи другаде, но близки до съответната политическа сила експерти и се свърши с привличането на елитни интелектуалци за индивидуално участие при разработката на важни въпроси, от които се нуждае политическият елит; **и многобройни (разширени) слоеве**, в които освен водещи специалисти в различните области масово се включват и множество симпатизанти, активисти и други сподвижници на политическия елит (и политическата сила), помагачи на една или друга политическа партия било при организацията на големи митинги и демонстрации, било по време на предизборни кампании, било на каквито и да са сходни публични и непублични прояви. Интересни данни за обхвата на тези политически слоеве – малобройните и многобройните, изнасят американските учени Верба и Най, които твърдят, че в САЩ например около 3/4 от пълнолетното население може да се причисли към тях⁷⁷ (слоевете), защото активно се включва в различна политическа дейност.

В заключение ще изтъкнем, че **между отделните политически слоеве няма издигната китайска стена въпреки тяхната строга специализация и конкретна дейност, определяна главно от спецификата и собствения строеж на разнообразните видове слоеве. Те (слоевете) носят всички вътрешнопротиворечиви белези (позитивни и негативни) на управляващата класа, влияят се от политическата ситуация в дадена държава, поради което често се преливат едни в други – от вън навътре и от вътре навън, без това да променя радикално тяхната същност и да означава, че са**

⁷⁷ Цит. по: Пак там, с. 140.

невъзможни процеси на разпадане или консолидация около други политикоолигархични кръгове и елити.

Такава е според нашето виждане относително по-цялостната „структурно-функционална философия“ на политическата класа и нейните основни съставни елементи, представена в по-общ методологически ракурс, който се опира на динамичните политически процеси и проявяващите се закономерности в политиката в съвременните демократични общества.

Но ако искаме да се вгледаме още по-надълбоко в същностните аспекти на управляващата класа, и особено на нейните присъставни части – политическия елит, олигархията и слоевете, следва да откροим и някои **по-специфични особености, присъщи на различните елементи (на класата)** в глобалния съдържателен обхват на тази класа. Или, „центърът на тежестта“ тук ще падне върху най-съществените отлики на всеки един елемент поотделно, доколкото всички те са свързани с една единна и обща основа – властта.

Едната съществена особеност е от изключително значение, защото иде реч за **голямата роля и място на политическите лидери (и лидерство)** в реализацията на целокупния управленски процес, в претворяването на различни политики и стратегии, в циркулацията на политическите елити и т.н. По същество политическите лидери представляват не само органичен елемент от управляващата класа, но и най-важният и основен двигател на „държавния кораб“, поради което винаги трябва да им се обръща специално внимание.

И другата отличителна особеност на политическата класа може да се сведе до следното: **докато господстващото политическо малцинство е изключително консервативно и неподатливо на съществени кадрови промени, то политическият елит (и особено неговите слоеве) е значително по-отворен от гледище на своята сменяемост и обновление** поради факта, че се владеят различни по сила и значение властови ресурси – при олигархията най-големи, а при елита и слоевете по-малки. С това се обяснява и прекомерната „затвореност“ на политическата олигархия за разлика от относително „по-отворения“ характер на политическия елит и на кръжащите около него слоеве.

От посочената особеност произтича и друга, която се отнася до различните видове **политически слоеве, при които се забелязва развитието на своеобразен процес на „свиване и разпускане“ на техния социален (и количествен) състав в зависимост от целите, поставени от партийните централи и олигархии, от променената политическа конюнктура, от новите политически задачи и т.н.** Тоест при слоевете се откроява значително по-динамична „кадрова обтекаемост“, която има поне две предназначения: едното позволява на олигархията и елита да подбират и да се обграждат с подходящ (от тяхна гледна точка) състав от разнородни специалисти в различните области на живота; а другото дава възможност на същата тази олигархия гъвкаво да жонглира и винаги да се освобождава от такива експерти (и други представители на слоевете), които вече не са ѝ необходими. Така практически се осъществяват и **специфично, бихме го нарекли, манипулирано вътрешно реструктуриране и движение на кадрите (и на част от елита) в границите на политическата класа по следната схема: от далечните експертни слоеве, през управляващия елит, до властта олигархия и обратно** (когато се освобождават неудобни или компрометирани политици). Сиреч получава се **специфична ротационна система от няколко концентрични кръга, при която въпреки демократичния характер на нейната относителна отвореност достъпът до висините на властта на представители на слоевете, на част от политическия елит и изобщо на нови, висококвалифицирани, хора почти винаги става само с благословията на същинската политическа олигархия.**

И така, след като дотук синтезирано представихме някои фундаментални понятия, термини и категории, пряко отнасящи се до разглеждания проблем, нека сега насочим и съсредоточим нашето внимание върху следващата глава от настоящото изследване – за същността, диференциацията и класификацията на политическите привилегии.

Глава втора ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРИВИЛЕГИИ КАТО ФЕНОМЕН

Историята на човешката цивилизация е осеяна с множество факти, доказателства и примери за това как функционират различните общества, през какви перипетии преминава развитието на държавните институции, как еволюират изконните човешки права и свободи и т.н. И въпреки това специално в науката въпросът за зараждането и състоянието на политическите привилегии като социален феномен не е изследван по-подробно и задълбочено. Поради тази причина ние тук ще концентрираме вниманието си в поцялостно интерпретиране на явлението политически привилегии (дефиниране, класифициране, характеризиране, особености) в опита си да разкрием възможно най-пълноценно неговите реални исторически, политически и социални проявления.

1. СЪЩНОСТ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРИВИЛЕГИИ

Преди да се впуснем в нашето „теоретично пътешествие“, би било полезно да припомним, че докато за отделните видове граждански права (политически, икономически, социални и др.) има десетки изследвания, монографии и публикации, то за различните политически привилегии те са оскъдна библиографска книжнина. Това състояние на нещата донякъде е обяснимо, защото немалък брой от изследователите например свързват органически властта с привилегиите и обратно, поради което се счита, че политическите привилегии са иманентен, вътрешноприсъщ и естествен атрибут (и продукт) на властта, и оттук се правят изводи за техния генетичен произход. Това – първо. Второ, немалко специалисти смятат, че самите привилегии винаги са били функция на властта и поради това те „по право“ се полагат на политиките като някаква тяхна даденост. Трето, намират се и такива експерти, които недвусмислено твърдят, че привилегиите в политиката не представляват нищо

друго, освен важен структурен елемент на властта. Четвърто, популярна сред някои учени е и тезата, че като придобивки на властта политическите привилегии са механизъм за извличане на всякакви облаги на личностна основа от висши държавни политици. Пето, особено популярно и общоприето за редица социални среди е схващането, че привилегиите са някакво регламентирано право, т.е. че „права“ и „привилегии“ са идентични понятия (и като такива се полагат на политиците). И шесто, изключително разпространена в масовото обществено съзнание е представата за това, че борбата за власт, а и самата власт, е „битка“ за колкото се може повече привилегии, облаги и предимства в политиката. Тоест, разбирали като знак, белег, символ и емблема на властта, политическите привилегии най-често се схващат или като ярък компонент на властта, или като персонална изгода от властта, или като двете, взети заедно. Този обобщен експертен и граждански израз за характера на привилегиите е колкото верен, толкова и непълен, доколкото едностранчиво интерпретира дълбоката същност на политическите привилегии. Поради това ще разгледаме много по-обстоятелствено самото понятие „привилегии“ в етимологичен и теоретичен аспект, след което ще изведем неговата същност и характеристика.

Терминът „**привилегия**“ (*privilegium* – от *privus* – извън, и *leges*, *leges* – закон) има латински произход и неговата буквална семантика означава „нещо, което е извън закона“. В различните речници, справочници и материали тълкуването на привилегиите не е еднозначно, затова ще цитираме само някои по-важни източници тук: 1) например в Речника на основните термини на римското право привилегията има законен характер и се прилага само за определена категория лица или група лица; 2) в друг правен източник срещаме следната по-обстоятелствена интерпретация на привилегията като понятие: закон, който се отнася само за едно лице; особено право (привилегия) в полза на някои категории лица (предимно по-образовани); специални права на наследници; характерни права при многобройните съсловни привилегии на средновековните духовници, в частност и освобождаване от данъчни и други повинности; 3) в авторитетния речник „Современная западная социология“ привилегиите се тълкуват като изключителни

права и предимства, които де юре и де факто се отнасят (притежават) за отделни лица, класи и групи и които са недостъпни за мнозинството хора, защото са уредени политически и юридически; 4) в престижния Оксфордски политически речник привилегията представлява право на изпълнителната власт да не предоставя в определени случаи информация на законодателната власт и на съдебните органи; и 5) в прочутия речник на Жак Атали понятието „привилегия“ се разбира като някакъв финансов порядък (преференции, предимства), който от такъв следва да се превърне в правов ред, за да се създаде истинска социална справедливост.¹ Наред с това в социалната практика този термин е придобил граждански смисъл и легитимност като някакво изключително право и предимство на конкретен субект (личност, персона, група, класа) върху определени материални имуществва (вещи и предмети) и духовни блага (ценности и придобивки). Този граждански смисъл обаче далеч и далеч не означава, че това е общоприетото и правилно схващане за същността на привилегиите в обществото. Напротив, от теоретична гледна точка съществуват редица неясноти, спорове и неопределености относно дефинирането на привилегиите (в социален, правен, политически и пр. аспект), поради което ще изложим накратко част от по-съществените възгледи по този въпрос.

Забележителен е фактът, че още великият **Аристотел** в своята ненадмината „Политика“, когато разглежда олигархията, недвусмислено подчертава, че за нея са характерни два основни типа имуществен ценз – по-нисък и по-висок. Гражданите с по-нисък ценз трябва да участват в обикновените длъжности, а тези с по-висок – в по-важните. „Този, който притежава нужния ценз – пише

¹ Вж. последователно: **Дюнан**, Жан-Филип, Паскал Пишона. Римско право. Речник на основните термини. Второ преработено и допълнено издание. София: Сиела, 2010, с. 214; **Бартошек**, М. Римское право. Понятия, термины, определения. Москва: Юридическая литература, 1989, с. 259 – 260; **Современная** западная социология. Словарь. Составители: Давидов, Ю. Н., М. С. Ковалева, А. Ф. Филипов. Москва: Политическая литература, 1990, с. 275; *политика* – В: *Толковый словарь*. Originally published by Oxford University Press. Под редакцией: Айна Маклина. Москва: Инфра-М; Весь мир, 2001, с. 500 – 501; и **Атали**, Жак. Речник на XX век. София: ЛИК, 2000, с. 190.

той, – да може да има граждански права и чрез ценза да се допускат в числото на гражданите (*т.е. политическия елит – бележката моя, Г. М.*) такъв брой хора от народа, че гражданите да са по-силни от нямащите граждански права. Но тези граждани трябва да се приемат винаги от по-добрата част от народа“². Или, според древния мислител имущественият ценз представлява конкретен израз на тогавашните политически привилегии въпреки всеизвестното обстоятелство, че Аристотел не е привърженик на олигархичната форма на управление.

През епохата на Средновековието един от най-радикалните политически мислители, какъвто безусловно е французинът **Еманюел-Жозеф Сийес**, в своите памфлети „Есе за привилегиите“ (1788 г.) и „Що е това трето съсловие?“ (1789 г.) категорично отхвърля съсловните привилегии като напълно несправедливи и изцяло противоречащи на общопоставените обществени цели. Същевременно абат Сийес детерминира привилегиите, привилегированите и привилегированите съсловия, както следва: под „привилегирован“ се разбира всеки, който излиза извън общото право – било защото претендира, че изобщо не е подчинен на общия закон, било защото претендира за изключителни права, тъй като всяка привилегия по своето естество е несправедлива, омразна и противна на обществения договор. Освен това за нацията една привилегирована класа е онова, което за гражданина са частните облаги, и също като тях тя изобщо не може да бъде представявана. Но дори това не е достатъчно, понеже за нацията привилегированата класа е същото, каквото са вредните за гражданина частни облаги, и когато ги премахва, законодателят изпълнява своя дълг. Тази съпоставка представлява последната отлика, а именно, че една вредна за другите частна облага поне е полезна за онзи, който я притежава, докато една привилегирована класа е бич за нацията, която я търпи. Иначе казано, за да се стигне до по-точно сравнение, е необходимо да гледаме на привилегированата класа в нацията така, както на ужасната болест, разяждаща живата плът

² Аристотел. Цит. съч., с. 186 – 187.

по тялото на нещастника.³ Следователно поради естеството на привилегиите привилегированите са станали действителните врагове на общия интерес и естествено не може да им бъде възложено неговото опазване – заключава авторът. Тоест още през XVIII в. абат Сийес определя привилегиите като нещо, развалящо обществото, защото са вредни и неморални.

В своите популярни размишления за Стария режим и френската революция известният либерален теоретик **Алексис дьо Токвил** категорично смята, че привилегиите на благородниците са техни изключителни права, които ги различават и издигат над другите граждани и които лесно могат да се открият, защото са наследени от бащите им⁴ или са получени от краля. Тези права са от най-различно естество – политическо, икономическо и пр., и перманентно се увеличават, каквито са например данъчните намаления, привилегиите на военните и т.н.

Големият германски философ **Георг Вилхелм Фридрих Хегел** също не остава равнодушен към привилегиите, като обръща специално внимание на съсловните привилегии и техните модификации в тогавашното буржоазно общество. Той категорично отхвърля (критикувайки идеята за благородническите привилегии) държавния ред, който трябва да ги допусне при реализацията на т.нар. „общо благо“ в държавата. От тези позиции Г. Хегел излага своята теза за същността на привилегиите в тогавашните дебати (за тях), както следва:

1) Привилегиите следва да се разбират като права на клон на гражданското общество, групиран в корпорация, изцяло различаващи се от привилегиите, типично разбирани според тяхната етимология, поради факта, че последните са изключения от общия закон (схващан съобразно инцидентността, докато първите са правни определения, намиращи се в особеностите на един съществен клон от обществото).

³ Вж. **Сийес**, Еманюел-Жозеф. Що е това „трето съсловие“? София: Сиела, 2004, с. 112; 120.

⁴ Вж. **Токвил**, Ал. дьо. Бившият режим и революцията. София: Избор, 1992, с. 40.

2) **Привилегията**, схващана като организирана специализация на трудовия клон на гражданското общество, **без това да наанся щети на държавния ред, защото представлява добродетел за него.**

3) **Привилегията**, разбираана като изключение от закона (например данъчни облекчения или прерогативи за търговия), представлява предмодерен анахронизъм, който под формата на средство за общото благо и патерналистичното управление на обществото „заговорничи“ срещу съвременната политическа организация, където наистина да изкрystalизира равенството пред закона.

4) **Привилегиите в крайна сметка не представляват частни закони, които се противопоставят на универсалното законодателство, а по-скоро това са неговите конкретизации, които специфицират един трудов клон на обществото и в същото време чрез корпорациите проектират отделните инстанции**, чрез които неорганичните елементи на обществото са пренасочени към държавата, и по-специално в парламента.⁵ Ето защо Хегеловата концепция за привилегиите според Д. Х. Росанович, интерпретирана като органично разгръщане на различните клонове (разновидности) на труда, е не само напълно съвместима с установения ред, но и е идеалният инструмент за създаване на връзката между съсловията и корпорациите, тъй като критериите, по силата на които функционира тя (връзката), гарантират наличието на чувство за държавност у техните членове.⁶ Видно е, че Г. Хегел успява да предефинира понятието „привилегии“ от тези през XVIII в., като решително се дистанцира от монархическата правна традиция (относно привилегиите) в контекста на своите възгледи за конституционната монархия и ограничената съсловност по онова време. По този начин германският философ категорично отхвърля съсловните привилегии като антидържавни, като несъвместими с идеята за органичната държавност и като специални права, които пречат на единството на държавата.

⁵ Цит. по: <http://dx.doi.org/10.5209/RPUB.54995>.

⁶ Вж. пак там.

Междувременно ще отбележим, че през размирния откъм социални колизии XIX в. в зародилото се марксистко учение се среща друго категорично тълкуване на проблема за привилегиите. Това проличава от анализа на **К. Маркс** на резултатите от Парижката комуна (1871 г.), който в съчинението си „Гражданската война във Франция“ пише, че „...придобитите привилегии и представителни пари на висшите държавни сановници изчезнаха заедно със самите тези сановници. Обществените длъжности престанаха да бъдат частна собственост на протежетата на централното правителство“⁷. Впоследствие болшевишкият водач В. И. Ленин изразява своята безусловна подкрепа на тази марксистка постановка, като подчертава, че „работническата класа е против всякакви привилегии“⁸ в социалистическото общество. Или, теоретиците на марксизма, без да дават някаква по-точна определеност на привилегиите, също имат отрицателно отношение към тях (това не важи за двуразовата позиция на В. И. Ленин, което ще изясним по-нататък в изложението).

Много по-късно по повод на същността на привилегиите в своето знаменито есе „Основи на либералната политика“ **Лудвиг фон Мизес** през XX в. изтъква: „Привилегията представлява институционална уредба, облагодетелстваща отделни индивиди или определени групи за сметка на останалите“ и като такава „...съществува, макар да е в ущърб (...) на мнозинството (...) и не носи изгода на никого, освен на този, в чиято полза е била създадена...“. Сиреч подобна привилегия никога „...не е била нищо повече от източник на добри приходи“⁹. И още нещо съществено: Мизес изрично доуточнява, че институционализирането на привилегиите на политическия елит не бива да се решава въз основа на това дали са изгодни за една класа, група или индивид, а главно според ползата, която носят на цялото общество.¹⁰ С други думи има привилегии и

⁷ **Маркс**, К., Фр. Енгелс. Съчинения. Том 17. София: БКП, 1965, с. 340 – 341.

⁸ Цит. по: **Мальцев**, Г. В. Иллюзии равноправия: правовое неравенство в мире капитала. Москва: Мысль, 1982, с. 80.

⁹ **Мизес**, Л. фон. Основи на либералната политика. – В: *Философите на капитализма*. София: Перо, 1996, с. 142.

¹⁰ Вж. пак там, с. 143.

привилегии: едните са тези, които елитът придобива по наследство в политиката, характерни за феодалите през Средновековието; докато другите, т.е. съвременните, трябва да се получават само ако допринасят за развитието на общото благо в държавата или само ако политическият елит е тласнал напред социалната еволюция на съответното общество. Това е същностен момент в днешните представи за характера и смисъла на политическите привилегии, защото те винаги са се смятали за естествен придатък към властта, по което в крайна сметка се отличава и т.нар. „политически елит“ от всички останали видове елити.

Като изтънчен познавач на историята на Великата френска революция известният учен **Франсоа Фюре** също детерминира феномена привилегии, определяйки го по следния начин: привилегиата представлява неотменимо право на дадена група по отношение на централната власт, на привилегирования статут на някой град, на правилата на кооптиране в дадена корпорация и на освобождаването от данъци на определена общност.¹¹ Тук източниците на привилегиите са многобройни, датират от паметивека, утвърдени са от традицията, като кралят невинаги отнема привилегии, а само ги преразглежда (заедно с техните носители) обикновено срещу солидни суми, завършва авторът. Тоест привилегиите се интерпретират като някакво изключително право, принадлежащо на ограничена по състав и количество група малцинствен елит.

Интересни размисли относно определеността на привилегиите през XXI в. изказва и **Жак Атали**, който на реторичния въпрос „Какво трябва да се има предвид под това понятие?“ отговаря: привилегии означават ползи без легитимни основания за получаващите ги, или такива ползи, които нямат законова основа. Нещо повече, Атали доразвива мислите си, като казва, че привилегиите не са достъпни за всички; представляват пречка за доброто функциониране на обществото; възпрепятстват социалната мобилност; не поощряват към някакво усилие и съзидателност; и като цяло ограничават всекиго само в клетката на неговото раждане.¹² Иначе речено, привилегиите за този съвременен мислител

¹¹ Вж. **Фюре**, Фр. Да мислим френската революция. София: Критика и хуманизъм, 1994, с. 127 – 128.

¹² Вж. <http://www.attali.com>.

представляват нещо вредно, незаконно и несправедливо в модерните демократични общества.

Проблемът за същността и смисъла на привилегиите частично е разглеждан и от някои български учени, чиито мнения ще изложим накратко тук. Например според юриста **проф. П. Венедиков** привилегиата е качество, което законът дава на известни вземания и поради което те са предпочитани пред останалите вземания,¹³ т.е. привилегиата се тълкува като качество и предимство на едни хора спрямо други хора; според икономиста **доц. Д. Грибачев** привилегиите изобщо са някакви изключителни права и предимства на една група хора по отношение на други групи хора, отделяйки я (групата) от общественото цяло,¹⁴ или от всички останали обществени групи; и според историка **проф. Б. Гаврилов** привилегиите представляват система от специални права, които дадена група притежава по отношение на своята собственост или по отношение на други групи и институции.¹⁵

Специално трябва да отбележим, че в България се среща една-единствена разработка по тази проблематика, която притежава висока теоретична стойност. Това е студията на **д-р Ива Пушкарова** „Привилегиите в тоталитарната държава“, в която от правна и политологическа гледна точка е направен задълбочен анализ на привилегиите като социален феномен. Този анализ не е палиативен или ограничен, защото далеч надскача теоретичната нищета на идеологическата догматика, поради което ще му отделим подobaващо внимание.

Според автора **привилегиата представлява обособено право или благоприятно правно положение, предоставено от държавата или оправомощен субект на човек или силно ограничена**

¹³ Вж. **Венедиков**, Петко. Ипотеки, залог, привилегии. Трето издание. София: Сиби, 1994, с. 253 – 254.

¹⁴ Вж. **Грибачев**, Димитър. Драмата на социализма през XX век. Пловдив: Паисий Хилендарски, 1997, с. 176.

¹⁵ Вж. **Гаврилов**, Б. „Държавата – това съм аз“. Франция в епохата на Краля Слънце 1638 – 1715. София: Св. Кл. Охридски, 2002, с. 121.

група хора, изградена по признак, който естествено не предполага такава правно положение.¹⁶

От своя страна привилегиите създават много по-благоприятно правно положение на титуляря в сравнение с други членове на обществото, вкл. и на групата, към която той принадлежи по определени други признаци (различни от привилегироваността). Това положение най-често намира израз в няколко **ключови за привилегиите качества: имунитет срещу реализиране на видове юридическа отговорност; освобождаване от определени задължения или изграждане на облекчен ред за изпълнението им** (например освобождаване от военна служба, неплащане на учебни такси или заплащането им в намален размер); **улеснен достъп до определени публични блага** (например образование, медицински грижи, лекарствени доставки); **достъп до блага, които не са общодостъпни** (например марка превозни средства, вид учебно заведение, особен вид пенсии и парични помощи); **власт да се въздейства произволно върху чужда правна сфера** (например да се решава дали едно лице ще се ползва от пенсионни права или не).¹⁷ В този смисъл д-р Пушкарлова изрично подчертава, че въпросните качества не са приоритет на мнозинството, а на очертан от властта малцинствен кръг от субекти, единствено ползващи се от различни привилегии.

Очевидният **извод** до момента, който произтича от направения кратък теоретичен преглед на възгледите за привилегиите, може да се резюмира в **три тезисни пункта: първо, почти всички изказани гледни точки за привилегиите – философски, правни, исторически, икономически и др., са верни, но непълни, частични и еднозначни; второ, в повечето случаи доминират юридическите тези, дефиниции и тълкувания за сметка на всички останали; и трето, твърде малко са аргументираните политологически оп-**

¹⁶ Вж. **Пушкарлова, Ива**. Привилегиите в тоталитарната държава. [онлайн]. www.justicedevelopment.bg, с. 2 – 3.

¹⁷ Вж. пак там. (Тези качества на привилегиите са валидни за тоталитарната държава според автора, но ние ги отнасяме и към демократичните държави, тъй като повечето се прилагат и в тях.)

ределения за същността, съдържанието и смисъла на привилегиите в политиката, особено що се отнася до тяхната роля и място в днешните времена (в обществата, държавите).

От такива позиции и както вече отбелязахме, привилегиите в обществото могат да се детерминират поне в два по-обща аспекта: **в социален** – като някакви изключителни права на една група хора върху друга група хора, лишени от такива права; и **в правен** – като специфично право или благоприятно правно положение, предоставено от държавата на оправомощен субект (или силно ограничена група хора) и обособено по признак, който по естествен начин не предполага такова правно положение.

Що се отнася до **политологическата им същност, привилегиите** биха могли да се определят като **изключителни права и предимства на малка група хора (олигархия, върхушка, слой) по отношение на други групи хора (социални групи, общности, класи), лишени от такива права и предимства, които се притежават от някаква малцинствена социална общност (отличавайки я от всички останали групи) благодарение на политическата ѝ власт в държавата.**

Погледнато исторически, тези права и предимства се налагат от обичаите или законите на класовите общества, защото привилегиите отделят дадена група хора от общественото цяло, обособявайки я в малка и изключително затворена общност (наричана „политически елит“).

За разлика от правото, където привилегиите се формират и мотивират от установения легитимен (и законов) ред, с който се ангажират всички правни субекти, вкл. и държавата (чрез своите институции), при политическите привилегии това съвсем не е така въпреки установената правна регламентация в повечето демократични държави. Тук **най-дълбокият източник (генератор, мотиватор) на различните видове привилегии е самата политическа власт, упражнявана (легитимно или нелегитимно) от различни персонални или колективни субекти.** Или, в политическата сфера привилегиите винаги се запазват от източниците на властта независимо от характера на политическия режим (демократичен, тоталитарен, авторитарен). Нещо повече, политическите привилегии твърде често се мотивират от **„едноличната воля на властта, която**

я предоставя“ (Ива Пушкарлова), без последната задължително да се съобразява с привилегированите права, които самата тя им предоставя. Тоест властта и властовите ресурси изобщо, както и едноличната власт (и прерогативи) в частност, са основният двигател на политическите привилегии в държавата. Това е ключовата разделителна линия между политическите привилегии и тези в другите обществени сфери, тъй като без функционирането на политическата власт няма да има никакви привилегии в политиката. И тук е мястото да припомним, че за дълговечното съществуване на привилегиите в политиката като обобщен вариант могат да се посочат два изключително важни фактора: единият е от обективно естество и както нееднократно посочихме, произтича от природата на политическата власт, предоставяща редица облаги, изгоди и предимства (под формата на привилегии); и другият е от субективен характер, тъй като се отнася до личния егоистичен стремеж към властта на всеки човек, който иска да се включи в структурите на политическата власт (чрез избори, назначения, партии и т.н.).

Вече подчертахме, че с помощта на **привилегиите** една или друга малцинствена група в политиката (олигархия) си осигурява и гарантира редица собствени **предимства**, по-важните от които са:

1) **най-висок социален статут** (олигархична върхушка, прослойка, слой);

2) **най-благоприятно използване на материални и духовни блага** (изгоди, ползи, предимства);

3) **най-ярка обществена автономност (независимост)** от други социални групи и слоеве (олигархия, елит, общност);

4) **най-видно политическо господство върху всички останали социални общности** (групи, слоеве, колективи);¹⁸

5) **най-изгодно правно третиране на конкретна група лица**, обособени по посочен в законите критерий (висши държавни длъжности, постове, рангове);

6) **най-улеснен достъп до определени публични блага** (образование, медицински услуги и др.) и до такива, които не са общодостъпни (луксозни автомобили, високи пенсии и др.);

¹⁸ Тези четири предимства са разгледани във: **Манолов**, Г. Сталинизмът като модел на тоталитарно общество. Пловдив: Симплекс дизайн, 1995, с. 65; **Грибачев**, Д. Драмата... Цит. съч., с. 176 – 177.

7) **най-добре уреден имунитет** (функционален и пълен) като гарант срещу видовете законови отговорности на привилегированите малцинствени групи;

8) **най-облагодетелстван правен статут в длъжностната държавна йерархия** за тесен олигархичен елит спрямо останалите обществени групи и слоеве;

9) **най-разнообразни привилегии и високи възнаграждения за т.нар. „политически елит“ (и олигархия)** във висшите държавни институции – парламента, правителството, съда и т.н.;

10) **най-фрапиращи материални, имуществени, предметни, духовни, културни, ценностни и други неравенства** между различните социални групи в държавата.

Всъщност създадена е безупречно смазана и перфектно **работеща „система от облаги“** (М. Уолзър), която непрекъснато се самопроизвежда, самосъхранява и саморазвива благодарение на скрижалите на властта.

Разбира се, подобна автентична характеристика на **политическите привилегии** би могла (и е необходимо) да се дообогати и доразвие с още няколко **отличителни белега**, с които още повече ще разширим представите за истинския лик на този „приказен“ социалнополитически феномен.

Като основен генератор на политическите привилегии във всяка обществена система властта подхранва тяхното перманентно съществуване в няколко важни аспекта: най-напред, властта е тази, която иманентно съдържа в себе си потребността от наличие на привилегии и ползване на облаги и която притежава изключително приятна, примамлива и изкушаваща страна – да възпроизвежда честолюбието, да увеличава самочувствието и да поддържа властолюбието на политиките; след това, властта отново е тази, чрез която се прихващат такива хронични „болести“, като грандоманията, самонадеяността, високомерието, всезнайковщината, дърдорковщината, недосегаемостта и пр., които обективно формират стремежа към какви ли не политически ползи и облаги; и още, властта наистина е тази, с чиято помощ се изгражда самочувствие у елита като усещане за самодостатъчност, за погазване на обществените норми и правила, за формиране на политическа недосега-

емост и в крайна сметка за ползването „по право“ на всякакви привилегии в политиката от високопоставени нейни субекти. Или, тогава, когато – пише **Майкъл Уолзър** – разширяването на борбата за реализация на общественото благо става неимоверно разнообразна, то и властта чрез своите колективни и персонални носители придобива редица вътрешноприсъщи ѝ качества: „**почит, уважение, ценене, хвалене, престиж, обществено положение, репутация, достойнство, ранг, възхищение, стойност, отличителност, зачитане, оценяване, слава, прочутоост, известност**“¹⁹ и привилегии – ще добавим ние.

Едва ли може аргументирано да се оспори тезата, че основният двигател на създаването и развитието на привилегиите в политиката е мотивираният личностен **интерес**. Този интерес (вкл. и политическият) е първичен по отношение на ценностите и затова няма ценностно разбиране за властта и политиката, преди да се породят към тях някакъв интерес. Тоест интересът винаги е първичен, а ценностите – вторични като начин на проявление. Тъкмо затова и политическият интерес лежи в основата на всякакви възможни привилегии като стремеж за тяхното придобиване, разбира се, чрез политическата власт.

При изясняването на политическия интерес се налага да отбележим сериозните тезиси на **доц. Бл. Благоева** в нейната статия „Проблемът за политическите интереси: някои теоретични аспекти“. В нея авторът определя понятието „**политически интерес**“ като активно, селективно и целенасочено отношение на субектите на политическия процес (индивидуални, колективни, институционални) за утвърждаване, закрепване или промяна на ценена от тях политическа конфигурация чрез използване и/или контролиране на политически властови ресурси.²⁰ Наред с това е извършен обстоен теоретичен обзор на писанията по тази проблематика от наши и чуждестранни учени, въз основа на което е направена качествена характеристика на различни страни на политическия интерес. В

¹⁹ Вж. **Уолзър**, М. Цит. съч., с. 391.

²⁰ Вж. **Благоева**, Бл. Проблемът за политическите интереси: някои теоретични аспекти. Поуките от историята и ефективността на политиката. – В: *Юбилеен сборник*, посветен на проф. д.и.н. Трендафил Митев. София: УНСС, 2020, с. 487 – 488.

този смисъл авторът обобщава, че политическият интерес е избирателно отношение на институционални и социални субекти на политиката към политическите процеси и явления. Той е вътрешно осъзнат мотив на политическото поведение, свързано с постигането на определени цели. С други думи политическият интерес представлява субективен израз на обективно съществуващи политически отношения за реализиране на социалните цели на съответните политически субекти, като **обектът** на този интерес са властта и властовите отношения, механизмите за осъществяване на властта, политическата дейност на партиите и др.; **предметът** е съвкупността от политически процеси, които са оценени от политическите субекти като полезни за постигане на определени цели; а **съдържанието** на политическия интерес се детерминира от конкретните обекти и цели на самата политическа дейност.²¹ Плюс това доц. Бл. Благоева извежда на челно място и една от най-същностните особености на политическия интерес като комплицирано взаимоотношение на взаимовръзката общ – частен интерес в обществото. Оттук произтича и една друга, много **важна връзка (корелация) – между политическия, частния и личния интерес, в чийто цялостен обхват (зад булото на публичността) се проявява себичният интерес на политиките. Тази същност на политическия интерес е вечният перпетуум мобиле на абсолютно всички привилегии в политиката, без които не би могъл да съществува нито един политически елит и неговата олигархия (вж. Схема № 3).**

Схема № 3.

Това е „вечният двигател“ на привилегиите в политическата история, който перманентно се задвижва от механизмите на властта (особено на политическата), нескончаемо захранва със

²¹ Вж. пак там.

свежа „политическа енергия“ различните видове привилегии, разбира се, с услужливото съдействие на парите – „тази всеобща куртизанка на света“ (К. Маркс).

Както и следва да се предполага от досегашния анализ, политическите привилегии в голяма степен представляват определен вид **неравенство**, доколкото тези предимства на малцинствени елити в управлението (регламентирани или нерегламентирани) изцяло са за сметка на всички останали обществени групи. Следователно – изтъква Ива Пушкарлова – привилегията се обособява като политическо и правно положение, предоставено на определени лица, за да им даде незаслужено и неоправдано предимство пред останалите граждани и по този начин формиращо **неравенство в обществото**. Няма никакво съмнение, че в различните държави (и особено в тоталитарните) този ефект е целенасочено преследван от държавната политика въпреки официално прокламираното равенство. Защото въпреки всичко неравенството е толкова по-ясно изразено, колкото по-голяма е интензивността, с която законодателят си служи с привилегията като инструмент за регулиране на обществените отношения. Тази интензивност изцяло зависи от броя на въведените привилегии и от обхвата на тяхното приложение в зависимост от числеността на привилегированите субекти и видовете социални сфери, в които привилегиите действат. В случая интензивната законодателна политика на установяване и умножаване на привилегиите поражда пряко процес на фрагментация на обществото на съсловия или на класи, разграничени по тяхното правно положение.²²

Не е трудно да се разбере, че неравенството е един от най-определящите белези на политическите привилегии, колкото и да не се приема подобна теза. Защото тук се сблъскваме с явно противоречие за същността на равенството изобщо, което прозира от рационалната постановка на **Дж. Сартори**, а именно: „Когато казваме, че определени равенства са формални, имаме предвид, (...) че те са преди всичко **равни третирания (отношения)**, и това, което прави едно отношение равно, е точно формата, в която то е изразено. Оттук следва, че ние нямаме право да отстраним юридико-

²² Вж. Пушкарлова, Ива. Цит. съч., с. 5.

политическото равенство, като го обявим за **нереално**. (...) Ако е вярно, че политическите и юридическите равенства поддържат (като необходими условия) всички други равенства, тогава те са също толкова реални, колкото това, което произтича от тях²³. Следователно формалното равенство представлява израз на действителна реалност и затова няма как да не приемем, че политическите привилегии са неговата коренна противоположност, което е видно от разработената таблица по-долу (вж. Таблица № 1).

Таблица № 1. Разлика между равенството и привилегиите на гражданите в демократичното общество (в политически аспект)

№	РАВЕНСТВО (граждани)	№	ПРИВИЛЕГИИ (политици)
1.	Равни политически права (по конституция)	1.	Неравни политически права (властови прерогативи)
2.	Равнопоставеност пред закона (юридическа)	2.	Неравнопоставеност пред закона („законова“, чрез привилегии)
3.	Избирателен процес (един избирател – един глас)	3.	Избирателен процес (много гласове – повече привилегии)
4.	Участие в политическия процес (легитимно, според законите)	4.	Влияние върху политическия процес (нелегитимно, чрез властовите лостове)
5.	Неманипулиране на изборния процес (само участие в него)	5.	Манипулиране на изборния процес („търговия с гласове“, контролиран вот и др.)
6.	Нормални доходи (високи, ниски, според образованието и длъжността)	6.	Високи доходи (надбавки, облаги, според поста във властта)
7.	Непривилегировани медицински услуги (държавни и частни лечебни заведения)	7.	Привилегировани медицински услуги (в специализирани лечебни заведения)
8.	Различни почивни бази на пазарни цени (хотели, санаториуми и др.)	8.	Специални почивни бази на ниски цени (резиденции, вили, станции и др.)
9.	Храна и хранителни продукти на пазарни цени	9.	Храна и хранителни продукти на ниски ведомствени цени, според длъжността

²³ Вж. **Сартори**, Дж. Цит. съч. Кн. 2, с. 144 – 145.

10. Никакви други политически права (например безплатен транспорт за депутатите)	10. Други привилегии (например безплатен транспорт и др.)
--	---

От приложената таблица може убедително и недвусмислено да се заключи, че **привилегиите в демократичното общество, първо, са тотален антипод на равенството; второ, представляват своеобразни „права над равенството“, тъй като се захранват от властта; и трето, те (привилегиите) в известен смисъл се проявяват като някакви „права над правата“ за конкретен малцинствен кръг (олигархия), независимо дали са регламентирани, „полурегламентирани“ или нерегламентирани.**

Като постоянно действащ белег на властта, неизменно съпътстващ ежедневно битие на всяка управляваща класа, **политическите привилегии имат специфично и двояко проявление**, което надхвърля границите на тяхното формално съществуване и контрастира на общоприетите схващания, наложени в масовото обществено съзнание. По същество това нееднородно проявление (на привилегиите) намира конкретен израз в два отличителни пункта: **първо**, както е известно от историята, няма управляваща класа или елит, който в някаква степен да не консумира властови привилегии, без значение от тяхната регламентация или не (става дума за формалноправовото основание на елита да ползва привилегиите на властта); **и второ**, формалното право да се ползват властови привилегии при определени други обстоятелства, както например се случва в условията на авторитарни, тоталитарни и „полудемократични“ режими, може да видоизменя външния характер на самите привилегии, превръщайки ги едновременно и във формален, и в съдържателен компонент за различаване на политическата класа от всички останали социални групи. Дори и в държави с утвърдени демократични традиции и плуралистични политически системи тази двойственост на привилегиите нерядко придобива закономерен характер особено когато се прескачат параметрите на социално допустимото им разпространение и обхват, сиреч, когато множеството видове политически привилегии

в редица отношения са прекомерно раздути, безцеремонно натоварвайки държавния бюджет с нереалистично завишени средства, които са необходими за тях.

На фона на тези отличителни черти на политическите привилегии закономерно възниква **въпросът възможно ли е привилегиите въобще да се тълкуват, считат и възприемат като някакво обществено благо.**

Отговорът на този въпрос не е еднозначен, доколкото той произтича от двойствения характер на самите привилегии поради безспорния факт, че: веднъж (или при благоприятни демократични обществени условия) тези привилегии са конкретно социално благо тогава, когато те се дават за заслуги към държавата и обществото (на изтъкнати учени, видни общественици, изявени военни и др.) под формата на държавни награди, ордени, медали, пенсии, намаления и т.н.; и втори път, привилегиите почти винаги се оспорват като признато обществено благо тогава, когато се утвърждават за едни или други политици (депутати, министри, висши чиновници и др.), тъй като, макар и регламентирани, те се отпускат за вършене на работа, а не за свършена вече работа, т.е. за политически длъжности и заслуги. Така че **има едни привилегии, или такива, които хората получават по заслуги, и други привилегии, или такива, които политиците получават само заради властта. В този смисъл първите справедливо могат да се смятат за част от общественото благо, докато вторите – за част от антиобщественото благо** (особено когато са в прекомерни размери и неестествени мащаби).

От изведената същностна характеристика на **политическите привилегии** може да се направи заключителният **извод** относно тяхната социална роля, като: **на първо място, те, привилегиите в политиката, имат противоречиво двойствена същност, защото предпоставят равни права, но формират неравно положение на хората в обществото; на следващо място, това неравенство е резултат от формалното прилагане на законодателството, понеже въпреки узаконяването на правата чрез привилегиите тези права грубо се нарушават посредством приемането на разни закони, правилници и наредби от легитимните държавни институции (парламента, правителството, съда); на трето място, системата от**

привилегии (системата от облаги) представлява своеобразна вътрешна подсистема или част (затворена, херметизирана, закрыта) от самата политическа система на обществото, и даже може да се определи като скрит, но изключително жив, гъвкав и динамичен организъм, който от избори на избори вътрешно се самообновява и възпроизвежда, увеличавайки мащабите на съществуващите привилегии за политическия елит; и на последно място, чрез регламентирането на политическите привилегии реално се заличава границата между политическите и неполитическите права (социалните, икономическите и пр.), защото се погазва принципа на справедливост във всяка една обществена система.

2. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПРИВИЛЕГИИ

При изучаването на политическите привилегии се забелязва сериозен пропуск, свързан с обстоятелството, че няма каквато и да е подредба, систематизация и диференциация. Тази констатация е валидна за всички исторически епохи от древността до наши дни, защото дори и в модерното ни ежедневие трудно могат да се намерят подобен род класификации. Това е съществен изследователски проблем, тъй като от неговото научно изясняване в значителна степен зависи и осветляването на обхвата на политическите привилегии, доколкото с течение на времето те се развиват в самостоятелна система. Нещо повече, въпросът за класификацията придобива още по-голяма значимост, защото обикновено привилегиите се оправдават (и мотивират) от политическите елити с потребността от облекчаване на дейността на властта и създаване на максимално добри условия за работа на всички високопоставени политици (депутати, министри, съдии, прокурори и др.). И все пак има едно рядко изключение за подредбата на привилегиите, извършено от германския юрист **Хайнц Монхаупт**, който диференцира специалните съсловни привилегии, съществуващи през XVIII и XIX в. на **пет основни вида**:

а) **Прерогативи, свързани с предоставянето на дадено право на специфично съсловие**: така то ще притежава привилегии, свързани например с митнически хонорари или доходи от специални данъци, които касаят конкретно него.

б) **Специални права, разбирани като изключение:** отделните съсловия се освобождават от задължението да спазват данъчните задължения или законите като цяло (данъчни освобождавания, случаи на имунитет).

в) **Привилегии, разбирани като „защита“ на права:** различните съсловия имат специални права от втори ред, за да се гарантира спазването на обикновените права в случаите, когато поради различни причини тяхната валидност е застрашена.

г) **Отстъпки, тълкувани при мълчание на закона:** дадено съсловие, което притежава специална привилегия, проявявайки повисш статут (по отношение на конкретен въпрос), трябва да се ползва под формата на естествени привилегии от неписани такива, които могат да бъдат изведени от други, вече написани, привилегии.

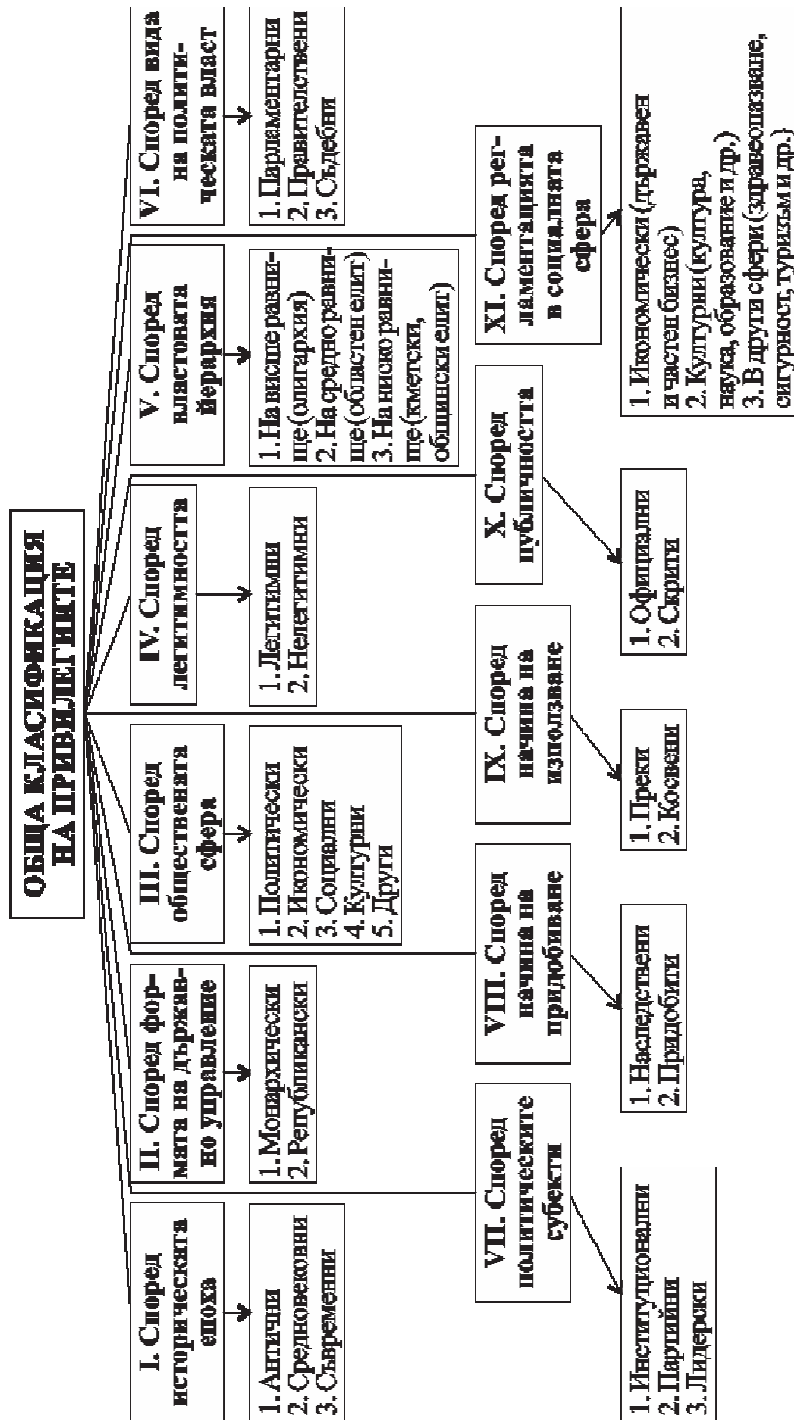
д) **Прерогативи, разбирани като специални права:** като се има предвид липсата на йерархично организирана правна подредба, в определени случаи принцът трябва да спазва специалните договори между частните лица и собствениците на земите, в които са установени конкретни съображения по отношение на плащането на данъци.²⁴

Вярно е, че тази класификация се отнася приоритетно до германските съсловни привилегии преди столетия, но тя, освен че е рядко срещана, и изцяло отразява наложените традиции относно разпространението на привилегиите тогава. Още повече че петият вид от тях (привилегиите) директно визира наложените и утвърдени специални права на принца и политическия елит в страната.

В този контекст една по-съвременна квалификационна характеристика на политическите привилегии би била много полезна, понеже по-отчетливо ще открие връзката между извършваната обществена дейност от политиците и обема на получаваните привилегии в зависимост от тяхната работа. И макар че невинаги можем да разграничим точните критерии за **класификация на привилегиите** (според определени изисквания), ние смятаме, че поцялостна представа за техните мащаби би могла да се представи в следната логическа последователност (вж. *Схема № 4*):

²⁴ Вж. <http://dx.doi.org/10.5209/RPUB.54995>.

Схема № 4

I. Според историческата епоха

1. Антични
2. Средновековни
3. Съвременни

II. Според формата на държавно управление

1. Монархически
2. Републикански

III. Според обществената сфера

1. Политически
2. Икономически
3. Социални
4. Други

IV. Според легитимността

1. Легитимни (регламентирани)
2. Нелегитимни (нерегламентирани)

V. Според властовата йерархия

1. На висше равнище (олигархия)
2. На средно равнище (областен елит)
3. На ниско равнище (кметски, общински елит)

VI. Според вида на политическата власт

1. Парламентарни
2. Правителствени
3. Съд, прокуратура, следствие
4. Други

VII. Според политическите субекти

1. Институционални
2. Партийни
3. Индивидуални (лидерски)

VIII. Според начина на придобиване

1. Наследствени (при монархиите)
2. Придобити (при тоталитаризма и демокрацията)

IX. Според начина на използване

1. Преки
2. Косвени

X. Според публичността

1. Официални (публични)
2. Скрити (непублични)

XI. Според регламентацията в социалните сфери

1. Икономически

- държавен бизнес;
- частен бизнес;
- други

2. Културни

- култура
- образование и наука
- изкуство и литература
- други

3. В други обществени сфери

- здравеопазване
- национална сигурност
- туризъм
- спорт
- други

В граничния обхват на тази най-обща класификация на привилегиите е наложително да се маркират още няколко **важни характерни особености**.

Първо. Оставяйки настрана факта, че повечето от привилегиите са мотивирани от политически подбуди, напълно основателно можем да говорим за **т.нар. „първични, или фундаментални привилегии“**, т.е. за такива, които произтичат изцяло от властовите функции (и прерогативи): взимане на политически решения, приемане на закони, изготвяне на нормативи (правилници, наредби и пр.). Такива в случая са високите заплати и всякакви привилегии, които съотнасяме към политическата власт, властовата йерархия, политическите субекти и др.

Второ. Друга част от класифицираните привилегии следва да се нарекат **„вторични, или производни привилегии“**, т.е. тези, които също са политически, но представляват „бонуси“ (и надбавки), идващи „по право“ от самата власт и висините на нейната йерархия (например скъпите коли, специализираното здравно обслужване, евтините станции за почивка и др.). Тези привилегии изцяло се причисляват към висшия политически ешелон във всяка държава.

Трето. Специално място трябва да се отреди на **т.нар. „косвени политически привилегии“** (според получаването и ползването), които на пръв поглед са незабележими, но, реално погледнато, не само съществуват, но и имат изключително голяма притегателна сила (за политиците). Става дума за участието на различни политици в разни бордове на държавни и общински фирми, в съставите на подобни управителни съвети и т.н., и т.н., които под благовидната цел за реализация на държавен контрол получават солидни финансови възнаграждения (заплати, премии, добавки). Освен това изобщо не бива да се забравя, че управленските елити в отделните държави притежават и редица други, скрити привилегии от рода на търговия с влияние, гласове и длъжности; различни корупционни схеми, личностни изгоди на политическа основа; участие в патронажи, попечителства, егиди и пр. Тоест все форми и начини, които „генетически“ са обвързани с привилегирования властови статут на високопоставени политически функционери.

Четвърто. Измежду привилегиите на политическите субекти ще откroим тези, които твърде рядко **се наричат „партийни политически привилегии“**, въпреки че техните измерения никак не са за подценяване. Това са колективни привилегии, които държавите регламентират за собствените си партии и чиито материални и парични параметри се изразяват в няколко водещи елемента: прилични държавни субсидии, финансиране на кампании, ниски наеми на офиси и т.н. (този въпрос ще разгледаме в следващите токове, глави и точки). Тези привилегии са предназначени за облекчаване на партийната дейност и, разбира се, проблемът не е в това, а преди всичко в неразумните необосновани и раздути размери на подобни финансови облекчения, които стават обективна предпоставка за привилегирован статут на партиите и респективно за развъждане на корупционни практики от техните елити (забележете, с помощта на държавата!!!).

Налага се да обобщим, като изтъкнем, че **независимо от факта на регламентиране или нерегламентиране на привилегиите тяхното проявление и съществуване в политическия живот на обществата винаги са водили до това да се разпределят неравномерно различни социални блага, да се дава незаслужено пре-**

димство на (и да се фаворизират) отделни граждани, да се преразпределят неоправдано икономически (материални и финансови) ресурси и т.н. Сиреч всички политически привилегии винаги са водили до **абсолютно несправедливи и крещящи неравенства в обществото, потърпевши от които са били милиони и милиони човешки същества за сметка на шепа облагодетелствани олигархични елити** (през цялата човешка история). Този извод се потвърждава и от реализацията на водещи демократични принципи (всеобщото избирателно право например), които в съвременните условия днес наистина се нуждаят от ново и критично преосмисляне.

3. ВСЕОБЩОТО ИЗБИРАТЕЛНО ПРАВО – РАВЕНСТВО ИЛИ ПРИВИЛЕГИЯ

В специализираната литература отдавна е прието да се смята, че всеобщото избирателно право е висша ценностна изява на равенството между хората и ярко проявление на политическата демокрация. Това е закон в съвременната правна и политическа наука, който днес почти никой не оспорва поради изконно демократичния характер на това фундаментално човешко право.

Мимоходом ще напомним, че принципът на всеобщо избирателно право най-напред се прилага във Франция, където през 1848 г. официално се регламентира в тогавашната френска конституция (чл. 24). В нея е указано, че държавните длъжности вече не могат да се предават по наследство (чл. 18), както е било дотогава. Така идеята за републиката се смесва с понятието „демокрация“ („всеобщо управление“).²⁵ Докато демокрацията – това е равенство и участие на равни в правата си и в управлението хора. Освен това за демокрация могат да говорят и да участват в нея достигналите пълнолетие и притежаващи морални качества мъже. Тук всеки може да е участник не защото е владеец, а поради това, че съществува като индивид, тъй като демокрацията „те прави гражданин и избирател така, както Бог те е направил човек“. Ето защо възможностите, чрез които гражданите на равни основания могат

²⁵ Прело, М. Конституционное право Франции. Москва: Иностранная литература, 1957, с. 189.

да участват в законодателството и в управлението на страната, са чрез гласуване при всеобщо изборително право. Тъкмо затова съвременниците приравняват всеобщото изборително право и демократията („това е едно и също“²⁶).

По смисъла на Френската конституция (1848 г.) **всеобщото изборително право** има няколко възлови характеристики: то е **равно**, защото всеки изборител има само един глас; то е **еднократно**, тъй като всеки изборител може да гласува само един път и на едно място; то е **пряко**, защото всеки изборител избира непосредствено депутат; то е **факултативно**, тъй като всеки изборител може да се въздържи от гласуване и не носи отговорност за това; то е **лично**, защото изборителят е длъжен да подаде гласа си еднолично, без да го предава на някой друг гражданин; и накрая то е **тайно**, доколкото само изборителят може да знае съдържанието на написаното от него в бюлетината.²⁷ Иначе казано, всеобщото изборително право гарантира напълно нов демократичноизборителен процес на всички хора, които отговарят на конкретни условия (определена възраст, пол и т.н.). С това се обясняват и множеството дитирамби по адрес на това демократично право, които го определят като апотеоз на равенството най-общо и на политическото равенство в частност. Разбира се, това безусловно е така особено когато говорим за отмяната на привилегиите във Франция след приемането на Декларацията за правата на човека и гражданина (след революцията), с което действително се утвърждава нов тип историческо равенство между хората.

Въпреки склонността на някои да възхваляват миналото и да подценяват настоящето обаче закономерно се поражда цяла серия фундаментални въпроси, като: **какво равенство формира всеобщото изборително право; този принцип наистина ли ограничава неравенството в обществото; кого обслужва това изконно демократично изборно право (всеобщото); премахват ли се реално привилегиите, или само се модифицират в други съвременни форми; и т.н., и т.н.**

²⁶ Вж. пак там, с. 190; и **Киселова**, Н. Цит. съч., с. 101 – 102.

²⁷ Вж. пак там.

За да отговорим на тези съществени въпроси, които и досега нямат изчерпателни и задълбочени отговори, първо ще се позовем на три достатъчно авторитетни становища, изказани от двама чуждестранни учени и един български юрист.

Още през далечната 1861 г. известният либерален философ **Джон Ст. Мил** в книгата си „Размисли върху представителното управление“ изтъква няколко сериозни критични аргумента срещу универсалните и равни изборителни права: единият аргумент е, че хората на социални помощи не трябва да имат право да гласуват, тъй като паразитират на гърба на данъкоплатците; вторият аргумент е против принципа „един човек – един глас“, защото не всички хора трябва да бъдат равни в обществото (или поне докато всички не заслужат равенство като човешки същества); и последният аргумент е този, че представителите на различните класи трябва да имат право на различен брой изборни гласове въз основа на своя образователен ценз (т.е. неквалифицираният работник – 1 глас, майсторът – 3, адвокатът, лекарят и свещеникът – 5 или 6, и т.н.).²⁸ С други думи Дж. Ст. Мил не приема изцяло всеобщото изборително право, понеже е привърженик на цензовата система за избиране на институциите поради важното обстоятелство, че само образованите и имотните хора (аристократите и буржоазията) могат да бъдат качествени управленци.

С присъщия си острокритичен тон в труда си „Философия на неравенството“ (1923 г.) известният руски философ **Н. Бердяев** безалтернативно твърди, че преброяването на гласовете, което зависи от милион случайности, не говори абсолютно нищо за качеството на народната воля. „Всеобщото изборително право – изтъква той, – което и до днес е за мнозина от вас безпрекословна догма, буди огромни съмнения. **Всеобщото изборително право е напълно механичен количествен и отвлечен принцип.** Всеобщото изборително право не познава конкретните хора с техните различни качества и различна тежест, то е свързано изключително с отвлечени хора, с атоми и математически точки. То не познава и

²⁸ Цит. по: **Фукуяма**, Фр. Политически ред и политически упадък. От индустриалната революция до глобализацията на демокрацията. София: Изток – Запад, 2016, с. 470.

органичните социални групи. **Всеобщото избирателно право е отвлечено от качествено съдържание на живота, то не иска да знае за качествения подбор.** Откъде тогава идва увереността, че по такъв начин може да се стигне до висококачествено общество? Това е хипноза на идеята за равенство. Вие повярвахте, че равенството, не пропорционалното, а механичното равенство е велика истина и велико благо и че всичко е добро, което му приляга. Но това обоготворяване на равенството е първороден грях, то води до подмяна на конкретната качествена индивидуална природа на човека с отвлечена количествена и безлична природа²⁹ (*подчертаното е мое – Г. М.*). Иначе казано, Н. Бердяев е категоричен, че принципът на всеобщо избирателно право не само не решава проблемите на равенството, но и в значителна степен ги задълбочава, тъй като той не извършва качествен подбор на най-добрите и най-способните във властта, като по такъв начин създава обективни предпоставки за изкласяването (и виреенето) на демократичните привилегии.

Именитият български юрист **проф. Л. Владикин** не по-малко остро критикува **всеобщото избирателно право**, смятайки, че макар и демократичен, този принцип е несъвършен. Той е на мнение, че в основата на това право **стои мистичната вяра, че народът ще изпрати в парламента най-добрите от своята среда**, макар че всички избирателни закони по света взимат изключително минимални мерки, за да улеснят качествения подбор или поне да попречат да се дава доверието на явно неподходящи лица. Защото според автора при реализирането на принципа такива особени умствени качества, като образование, подготовка и компетентност, за избираемостта не се изискват.³⁰ И още повече че за влизането в парламента „...законът не изисква никакви интелектуални способности, освен тия, които са необходими за обикновения избирател“³¹ (проф. Бартелеми). Следователно за проф. Л. Владикин всеобщото избирателно право не дава относително по-цялостен и положителен отговор за това дали то може да реши проблемите на

²⁹ Бердяев, Н. Философия на неравенството... Цит. съч., с. 127 –128.

³⁰ Вж. Владикин, Л. Организация на демократичната държава. София: SPS, 1992, с. 293 – 294.

³¹ Цит. по: пак там, с. 294.

равенството в политиката, независимо че с него от средата на XIX в. се извършва „демократична революция“ в политическите системи на западните общества.

В различните теоретични източници съществуват и редица други становища, постановки и тези, които или са близки до изложените, или са по-критични спрямо клаузите на всеобщото избирателно право (и които не е необходимо да интерпретираме тук). Затова ще изразим накратко само нашето мнение по този въпрос – разбира се, пречупено през същността на опозицията равенство – привилегии.

И така, нека отново припомним, че като безспорен демократичен механизъм, от една страна, **всеобщото избирателно право е най-ефективният елемент за реализиране на политическото равенство в обществото днес (право на глас, на свободен избор, на участие в политическия процес и т.н.).** От друга страна обаче, **що за политическо равенство е реализацията на това право, което регламентира купища привилегии на властовото малцинство след провеждането на изборите (високи заплати, специално потребление, ниски цени и др.) и което по същество представлява грубо нарушение на всякакви права и на демократичните конституции, тъй като равният „изборен старт“ е за всички гласоподаватели, докато ползването на привилегиите е само за управляващата олигархия.** От трета страна, **що за осъществяване на политическо равенство е това, когато доказани сред обществеността непрофесионалисти благодарение на партийните листи се спускат с парашути в депутатските кресла, заемайки местата на тези, които действително заслужават да бъдат депутати.** И най-сетне, **що за демократично политическо равенство е това, когато пред очите на всички хора полуинтелигентни, полуобразовани и полуграмотни люде (с дипломи за висше образование) биват избирани и назначавани на висши ръководни постове (депутати, министри, директори и пр.) само защото такава била целокупната народна воля.** Нещо повече, нещата придобиват краен негативизъм, когато поради липса на демократични механизми за контрол или неефективен демократичен процес не могат да бъдат свалени от власт едни или други управници, които вече са изгубили своята политическа легитимност. Това обаче е изключително порочна слабост на

всеобщото избирателно право, защото неговите постулати „генетически“ не могат да гарантират качествен политически състав на бъдещите политици, не могат да отсеят зърното от плявата и в крайна сметка допускат до висините на властта не чак толкова извисено политическо представителство и изцяло манипулирани партийни предложения (и листи).

От такъв теоретичен ракурс не е трудно да се обобщи, че **чрез всеобщото избирателно право и утвърждаването на привилегии впоследствие (след избори) по категоричен начин се погавза както равенството изобщо, така и съществуващото политическо равноправие между хората, тъй като политиците, още преди да заработят своите доходи, вече сами са си гласували (в парламента) допълнителни материални и финансови стимули** като управляваща олигархия. Това е така, защото, както справедливо изтъква **Ален Турен, политическото равенство**, без което, разбира се, демокрацията не може да съществува, **не е само** и единствено **предоставяне на еднакви права на всички граждани, а е и средство за компенсиране на социалните неравенства в името на моралните права**³² на хората. Този акцент на френския социолог е твърде показателен, понеже става дума за морала в политиката и за дълбоките поражения, които нанасят необоснованите и раздути политически привилегии в социалнополитическия живот на обществото.

Прецизността на анализа и тълкувателните аспекти на **всеобщото избирателно право** изисква да отбележим още нещо съществено, което можем да определим като негова **двойствена природа**, защото: **първо**, това право е демократично за **политическите елити**, доколкото им **регламентира всякакви привилегии** в зависимост от заеманите длъжности; и **второ**, то пък е абсолютно недемократично за **електората**, тъй като **тотално го изключва от обхвата** на различните политически привилегии. Тази двойствена природа представлява върховна социална несправедливост, понеже е в крещящо противоречие и дисонанс с демократичната същност на всеобщото избирателно право – всенароден политически вот

³² Вж. **Турен, Ален**. Цит. съч., с. 28.

(един човек – един глас) и ограничаване на привилегиите от политическо естество. Или, излиза, че са налице **формално изборно равенство за всички хора, имащи право на глас, и друго, при това узаконено, „привилегировано равенство“ за водещия управленски елит и олигархия.**³³ Но и това не е съвсем така, защото в случая можем да говорим по-скоро за т.нар. **„легитимно неравенство“**, което изцяло произтича от провеждането на различни видове избори, когато равенството по отношение на правото на глас автоматично се превръща в неравенство, доколкото шепа елит в политиката придобива привилегирован статут спрямо мнозинството избиратели. Така драстично се нарушава политическото равноправие между хората, тъй като на законова основа се делегират привилегии на политическата олигархия, произтичащи от прилагането на всеобщото изборително право в демократичните държави. Всъщност това практически обезсмисля в някаква степен и идеята за реализация на политическата демокрация поради няколко видими причини: номинират те и те предлагат демократично, но те отхвърлят недемократично (ръководствата на партийните централи); избират те демократично, но вземаш привилегии недемократично (нарушение на принципа един човек – един глас); работиш демократично, но получаваш привилегии недемократично (политическата олигархия сама си ги определя); трудиш се от време на време в парламента, но почиваш съвършено демократично с предимство (ниски цени във ведомствени станции на властта); и т.н., и т.н.

След като в предшестващото изложение на тази точка изяснихме някои основни проблеми на принципа на всеобщо изборително право в контекста на политическите привилегии, неизбежно се налагат няколко фундаментални извода, произтичащи от извършения теоретичен анализ, чрез които ще се опитаме да отговорим и на зададените в началото въпроси.

Безспорно е, че още много и много традиционни наслоения „тежат“ на теорията, която третира „политическото равенство“, и

³³ Проблемите на формалното политическо (и изборно) равенство задълбочено са разгледани от д-р Иван Винаров, поради което ние тук само ги поставяме, още повече че те не са специален предмет на нашето изследване (Вж. **Винаров, И.** Българската изборна система от Освобождението до днес. История, тенденции, модели за усъвършенстване. Пловдив: ВУСИ, 2021, с. 402 – 411).

затова съвършено ясно и точно трябва да се каже и разбере веднъж завинаги: **няма, не може да има и никога няма да има дори някакво приблизително социално равенство между обществените групи, ако няма действително политическо равенство между хората.** Сиреч такова адекватно равенство в политиката, при което всеобщото избиращо право не се прилага формално, а в своите реални съдържателни измерения – равни права, равнопоставеност и непривилегированост на всички хора (участващи в политическия живот), разбира се, доколкото това е възможно.

Както навярно се подразбира, **всеобщото избиращо право** не е някаква „вълшебна пръчка“, с която се избират само стойностни политици в демократичния политически процес. Точно обратното, известно е, че това право **приоритетно регламентира определени количествени характеристики в политиката (брой на избирателите, депутатите, възраст, години) и не толкова високо качество на избраните от електората политически елити.** По този начин се увеличава некомпетентността в държавното управление, като несправедливостите в политическата система са далеч по-тежки и дълготрайни дори и спрямо пазарните несъвършенства. Защото, както сполучливо изтъква Джон Ролс, политическата власт бързо се натрупва и става неравна, докато всеобщото избиращо право не е достатъчно като противовес особено когато партиите и изборите се финансират не от обществени фондове, а от множество частни дарители.³⁴ Казано иначе, в сегашния съвременен вариант всенародният вот на гражданите се проявява едновременно и като конкретен вид неравенство, и като сигурна спирачка на общественото развитие (поради количествените измерения на посочения вот).

Не може да не се отбележи и абсурдното обстоятелство, че един от най-сигурните **инкубатори на политически привилегии е всеобщото избиращо право**, което потвърждава максимата, че в реалния свят самите демокрации никога не осъществяват напълно своите основополагащи идеали за свобода и равенство. В този смисъл напълно прав е прочутият западен учен Фр. Фукуяма, който подчертава: „Права често се нарушават, законът никога не се

³⁴ Вж. Ролс, Джон. Цит. съч., с. 276 – 277.

прилага към богатите и могъщите така, както се прилага към бедните и слабите; гражданите, макар да имат възможност да участват в управлението, често предпочитат да не я използват. Нещо повече, **между идеята за свобода и идеята за равенство има вътрешен конфликт: по-голямата свобода често води до по-голямо неравенство**, а опитите за уравниловка намаляват свободата. За да е успешна, **демократията се нуждае** не от оптимизиране на идеалите си, а от баланс – **баланс между индивидуалната свобода и политическото равенство и между ефективната държава, която упражнява легитимна власт, и институциите за защита на върховенството на правото и за отчетност, които се стремят да я ограничат**. Но действителното признаване на гражданите като равноправни и отговорни хора, способни да взимат политически решения, е минимално условие за всяка либерална демокрация³⁵ (*подчертаното е мое – Г. М.*). Впрочем конфликтът между идеите за свободата и равенството (вкл. и политическото равенство) има и друго същностно измерение на принципна основа, защото: **вместо съдържателно прилагане на всеобщото избирателно право ние практически се сблъскваме с формално избирателно право; вместо реализиране на автентичния народен суверенитет в управлението почти винаги се срещаме с узурпация на властта от тясна група политическа олигархия (кръг, клика, шайка, прослойка); и вместо осъществяване на относително политическо равенство между управляващи и народ в обществото ние отчитаме неразумно привилегироване (и забогатяване) на властващото малцинство (олигархия), при това чрез напълно законни регламентации в нормативната база на демократичната държава**. Следователно всеобщото избирателно право е „майка“ за политико-олигархичните елити, понеже ги охранява с легитимни политически привилегии, и „машеха“ за огромното електорално мнозинство, защото то в голямата си част е лишено от всякакви изгоди и предимства, доколкото изобщо не принадлежи към политическата класа на обществото. Или, казано вкратце: **всеобщото избира-**

³⁵ Фукуяма, Фр. Идентичност... Цит. съч., с. 59.

телно право е равенство за всички и привилегия за елита независимо от обстоятелството кой как възприема това в съвременната социалнополитическа действителност.

* * *

Такива са по-съдържателните теоретични аспекти на някои ключови понятия и на политическите привилегии като социален феномен, чиято същност, класификации и характеристики разгледахме в настоящото изложение. Нека сега въз основа на това да се насочим по-конкретно и към реалните превъплъщения на привилегиите във властта и политиката, и по-специално към техните десетки форми и модификации през всички исторически епохи от Античността до модерния XXI в.

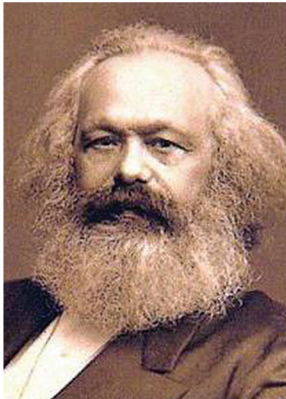
Вилфредо Парето

Гаетано Моска

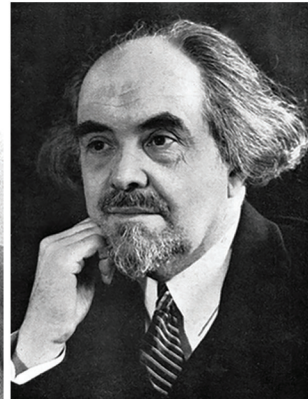
Робърт Михелс

Карл Маркс

Макс Вебер

Николай Бердяев

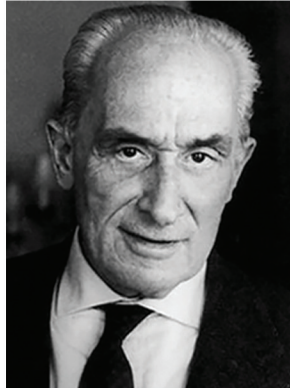
Харолд Ласуел

Фридрих Хайек

Хана Аренд

Джовани Сартори

Франсис Фукуяма

Лудвиг фон Мизес

Джон Ролс

Жак Атали

Мишел Фуко

Volume One
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES

Author: Prof. GEORGI L. MANOLOV
Doctor of Political Science

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION61

Chapter One

THEORETICO-METHODOLOGICAL ISSUES74

1. The terms "political power", "political class",
"political elite" 75

2. The equal, rights and privileges in the politics 107

3. The political oligarchy and the privileges 121

Chapter Two

THE POLITICAL PRIVILEGES AS A FENOMENON.....140

1. Aim of the political privileges 140

2. Classification of the political privileges..... 159

3. Universal suffrage – equality or privilege 165

TABLE OF CONTENTS of Three-volume book176

FOREWORD in English.....181

**THREE-VOLUME BOOK
POWER AND PRIVILEGES IN POLITICAL HISTORY
(XXX CENTURY B.C. – XXI CENTURY A.D.)**

Author: Prof. GEORGI L. MANOLOV
Doctor of Political Science

TABLE OF CONTENTS

Foreword

THE PRIVILEGES OF POWER –

THE ETERNAL PROBLEM OF CIVILIZATION15

VOLUME ONE

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES

INTRODUCTION61

Chapter One

THEORETICO-METHODOLOGICAL ISSUES74

1. The terms "political power", "political class",
"political elite" 75
2. The equal, rights and privileges in the politics 107
3. The political oligarchy and the privileges 121

Chapter Two

THE POLITICAL PRIVILEGES AS A FENOMENON.....140

1. Aim of the political privileges 140
2. Classification of the political privileges..... 159
3. Universal suffrage – equality or privilege 165

TABLE OF CONTENTS of Volume One175

FOREWORD in English.....181

VOLUME TWO

ANTIQUITY, MIDDLE AGES, MODERNITY

INTRODUCTION 9

Chapter One

PRECLASSICAL ANCIENT PRIVILEGES

(XXX – VII CENTURY B.C.)10

1. The tribal power and the privileges 11
2. Privileges of power in Mesopotamia,
Sumer and Akkad, Babylon and Assyria..... 21
3. The privileges of the pharaohs in Egypt..... 35
4. The evolution of privileges in Persia, China and India 51

Chapter Two

ANCIENT POLITICAL PRIVILEGES

(VIII CENTURY B.C. – III CENTURY A.D.)75

1. The political privileges in ancient Greece 75
 - 1.1. Political regimes in ancient Greece..... 75
 - 1.2. The privileges of the Hellenic polis democracy 98
2. Ancient Rome: political Institutions and privileges 111
 - 2.1. The kingdom institution and the privileges 111
 - 2.2. The Rome republic: privileges of the nobles 123
 - 2.3. The Imperial privileges in the Roman Empire..... 138

Chapter Three

THE MEDIEVAL POLITICAL PRIVILEGES (V – XVIII CENTURY).....201

1. Development of privileges in the Early
the Middle Ages (V – XI century) 204

1.1. Privileged elites in the Byzantine Empire	206
1.2. Privileges in Eastern theocracies and the caliphates.....	255
1.3. Otto's privileges	263
2. Privileges in the classical medieval era (XI – XVI century)	266
2.1. Secular power, papacy and privileges	270
2.2. The Privileges in the Ottoman Empire	278
2.3. The Sultan's Harem – privilege of the Ottoman autocrats	310
3. Scale and decline of the Middle Ages feudal privileges (XVII – XVIII century).....	320
3.1. Feudal political privileges in Europe – Spain, Italy (cities-republics), England, etc.	332
3.2. Political privileges in absolutist France	352

Chapter Four

THE CONTEMPORARY POLITICAL PRIVILEGES

(FROM XIX CENTURY TO 50'S OF XX CENTURY)415

1. Status and scope of privileges through XIX and the beginning of XX century.....	416
1.1. The Great French Revolution (1789 – 1799) and the collapse of feudal privileges	416
1.2. The revival of privileges in the XIX century. Qualification privileges	427
1.3. The Paris Commune and the privileges	440
2. Totalitarian political privileges in XX century	450
2.1. Power under totalitarianism.....	450
2.2. The privileges of the nomenclature class in the former USSR.....	459
2.3. The privileges of the Nazi elite in Hitler's Germany	503

Chapter Five

DEMOCRACY AND PRIVILEGES IN THE MODERN WORLD

(FROM 50'S OF XX CENTURY UNTIL TODAY) 532

1. Democracy as a system of government.....	532
1.1. Theoretical foundations of democracy.....	533
1.2. Definition, stages and characteristics	542
2. Democracy and the legitimacy of privileges	553
2.1. Political and legal aspects	554
2.2. The privileges of politicians in the Western world	555
3. The crisis of democracy and the privileges.....	594
3.1. The crisis, the oligarchies and the privileges	594
3.2. Anti-crisis measures and limiting privileges	621

TABLE OF CONTENTS of Volume Two 626

VOLUME THREE

THE PRIVILEGES OF POWER IN BULGARIA

(FROM 1878 UNTIL TODAY)

INTRODUCTION 7

Chapter One

"ROYAL" PRIVILEGES

IN POST-LIBERATION BULGARIA (1878 – 1946)..... 9

1. Privileges of the monarch	13
2. Parliamentary privileges	23
3. Executive power and privileges	33

Chapter Two

NOMENCLATURE "SOCIALIST" PRIVILEGES (1947 – 1989)..... 52

1. Genesis of privileges under "socialism"	60
2. The privileges of active fighters against fascism and capitalism (AFAFC).....	63

3. The privileges of the higher political nomenclature	74
4. The privileges of the first party and head of state.....	98

Chapter Three

THE DEMOCRATIC PRIVILEGES

OF THE POLITICAL ELITE (FROM 1989 UNTIL TODAY)120

1. Legislature (Parliament)	125
2. Executive (government)	151
3. Judiciary (court, prosecutor's office, etc.)	160
4. Other institutional privileges	168

Overall Conclusion

THE FUTURE OF THE PRIVILEGES201

BIBLIOGRAPHY.....211

SOURCES OF PHOTOGRAPHIC MATERIAL233

TABLE OF CONTENTS of Volume Three234

Foreword
PRIVILEGES OF POWER –
THE ETERNAL PROBLEM OF CIVILIZATION

The analysis of contemporary topics of the current political process is among the most important tasks that representatives of political science have to deal with today. Especially in countries like Bulgaria, whose people have borne (and still bear) on their shoulders all possible adversities related to the struggle for democracy. Because this great transition in our case was vitiated by a "primary dream" of the newly emerged elite - looting of the national wealth! Life has proven that in such an environment, scientists cannot always specify in time and clearly enough precisely which problems in reality are to all intents and purposes relevant to the nation's agenda, which are "more relevant", and ultimately which are "most relevant". And as a result, they become an unchanging commitment to political analysis. This is due to the fact that the troubadours of the New Age are constantly covering up the ugly truths of modern times through their appearances on the television screen and in the pages of printed publications. Regardless of whether the data of sociology is used, or the facts related to a specific management activity are summarized. In this way, the purposeful interpretations of the facts do not allow the truths that affect the majority of the Bulgarian people to be presented in the public space in time, which is why an "information blackout" occurs. However, it also does not allow political analysis to always and in time react with reasonable proposals to remove what is contrary to civilized social development. As a result, in reality "two types of political science" arose and existed in Bulgaria for more than three decades. One - in its two main sub-variants - "left" and "right", plays the role of a servant in relation to power. This academic stratum welcomes all governments willingly, from which it earns solid financial dividends, insofar as it also "owns" reserved media time.

However, there is also a significant second category of Bulgarian scientists working in this field of humanities, who not only continue, but also essentially enrich the best traditions of social science in our country. These are people with nationally responsible political thinking, who analyze the democratic social reality objectively despite the difficulties of an informational nature. They have a clear awareness of their responsibility: to always tell the truth about society and the state in time, so as not to be allowed to get stuck forever in one place with our notorious "insoluble problems"! These Bulgarian scientists fulfill their duty with dignity, because they believe that the objective and useful analysis of the most pressing topics in a democratic society is one of the most straight-forward ways to remove its obstacles on the path of constructive evolution. But in order to carry out this highly humane and public-beneficial mission, considerable personal courage is required of them. Only with the presence of this quality in a person's character can the professional analyst stand tall before his/her people and bring to light what can and should with every reason be considered the "unworthy secrets" of the vaunted "representative democracy" in its Bulgarian version.

Georgi Manolov Ph.D. is among the leading representatives of the second main group in the personnel structure of modern Bulgarian political science! With his academic career, he created and permanently imposed in the public space the image of a determined and consistent advocate for the disclosure and explanation of what is truly new and relevant as knowledge for the citizens of the young and painfully emerging democratic social order in Bulgaria. Yet not with empty words, but with deeds realized consistently in a dozen fundamental scientific studies published during the last quarter of the century. About twenty years ago, he most unexpectedly proposed a major doctoral dissertation project on topic of "The Political Market." Word of his unconventional initiative then stirred pseudo-critics in the political science community. What is this new knowledge that appears on the horizon? Can we really talk about the existence of "market relations" in politics? Is such a thesis provable? Such were the questions that were heard in the public space at that time? However, when in 2008 the author published his work as a monograph in two volumes, it became extremely clear (already based on the rich facts and convincing argumentation of the text) that in politics we can indeed speak of a

special kind of market-type bidding (though not for the exchange of material goods, but of important political values) and that in this process there is competition (however, not between commodity producers, but between parties that develop their different political programs). With these, they protect the basic values of those citizens who follow them in the current political process. And, of course, the logical thing happened: the critics fell silent, and the doctrine of the "political market", formulated by Georgi Manolov, became established as a fundamental scientific achievement, without which today it is impossible to analyze what is happening on the public scene.

Subsequently, colleague Manolov published a series of new monographic works dedicated to the complex subject related to the essence and specifics of the political elite, investigating the phenomenon of political image, election campaigns, the transition to democracy, totalitarian political models, etc. With these new initiatives implemented by him, it became clear that his bold approach to the most current scientific research topic was not a random accident. In this case, it was about the belief of a scientist who understands his mission as a critical thinker, called to tell the important truths to his people on time and in maximum detail. And especially for what is most closely related to the national present and future. As a result of the implemented large-scale research program, Georgi Manolov gained both invaluable experience and his own information resource, he also formed his own specific depth of view in understanding important political problems. All this provided him with knowledge, convictions, and self-confidence to tackle the extremely topical topic of **political privileges**. And that in view of the fact that until now it was visibly shunned by the collegial political science community in Bulgaria.

In fact, this topic was avoided for a number of objective reasons until recently! First of all, if one focuses their efforts on it, it is very important to decide which period of the development of the world (and of Bulgarian society) is good to research. Is there any point in bothering with the privileges of bygone eras at all. Will one's labor be well received if they turn their attention to the privileges of their own time. The thought of whether one can explain the national specifics surrounding this topic, if one does not take into consideration its global manifestations, also raises concern. However, in order to explore the

privileges outside of Bulgaria, which social reality is best to get to know in its entirety? For the simple reason that it has had the strongest influence on the picture that has settled on the national political terrain? Furthermore, are there or are there no connections between privileges in two different socio-economic formations existing in parallel or following closely one another. What are the consequences of privileges in antiquity, the Middle Ages and the New Age for the fate of peoples and states in general? All of this is a fundamental scientific problem, the answer to which only allows them to make a prediction in relation to what will happen to society, still enslaved today by the syndrome of the inevitability of privileges for those in power.

These and a number of other additional questions have so far distanced Bulgarian scientists from the field of political science from the great and extremely important topic of political privileges. Its complexity, its laboriousness, as well as the uncertainty of the expected result instilled respect in the researchers. And somewhat logically, it was Professor Georgi Manolov, who had already gained crucial experience in overcoming the "difficult obstacles" of the political terrain, who tackled it. At the same time, he decided to study and explain the private scientific issues not "piece by piece" - only for Bulgaria or for a certain socio-economic formation. **In the style of his determined enterprise in science, he proceeded to explore the privileges associated with politics and power in general! From ancient times to the present day both on a global scale and in the "Bulgarian case" in particular! A commitment that has no close analogue as a creative endeavor of a Bulgarian political scientist in the previous few decades.**

However, the author's approach, precisely because it is a creative precedent, created the only opportunity to build a thorough and complete picture of the role, place and consequences of the creation and use of privileges in the political culture of Mankind. So today we already have in our hands a scientific result that sheds as much light as possible on this complex political matter. By virtue, its intricacy is by no means accidental. It derives from the complexity of the dilemma that, on the one hand, in order to have effective governance of the state, the people who hold the power in their hands must in truth be sufficiently financially and materially secured. That is because they are expected to

voluntarily surrender "their own business" to be "servants of their people". This requirement is an axiom in statesmanship! However, the other side of the dilemma is also crucial: in what dimensions, i.e. how far the exceptional rights of people in power should extend. That is so that political parasitism does not arise among them, in which management positions are already used quite consciously as an easy way for personal enrichment. On that note avoiding such danger is also a fundamental rule of statesmanship. These two dilemmas - firstly, how to provide the ruling elite materially to a sufficient extent for its management activity to be effective, and secondly, how to avoid the possibility of abusing the rights obtained from having the power - turn out to be the eternal and insoluble problem in the evolution of human civilization. Its consistent realization in political history has been studied and presented to us today as systematized scientific knowledge by Professor Georgi Manolov in his latest monograph "**Power and Privileges in Political History (XX century BC - XXI century AD)**".

The overarching subject of the large-scale scientific research undertaken has necessitated long and difficult work on the part of the author, in order for him to collect enough empirical material, without which his work would not be complete. Therefore, Professor Manolov has worked long and hard to secure the essential worldwide primary documentary and information resource. Based on it, we have before us today the unfolding picture of privilege in world political history. It goes without saying, however, that the accumulation of the immense factuality in a single volume would create some excessively voluminous book. In practice, it will be difficult for readers to grasp it as an information array for perception and meaning. Therefore, the author has rightly divided his exposition into three relatively stand-alone but logically inter-connected volumes.

The first volume clarifies the main theoretical-methodological issues, without which it is difficult to understand and explain the emergence, existence and evolution of privileges. Quite reasonably, politics, power and political elites have been identified as the main drivers for the emergence and imposition of this reality in human civilization. Politics is that variety of human thinking through which the need is realized, the benefits are defined and the directions for the application of privileges are indicated with a view to the organization and functioning

of the human collective. Power is the direct instrument through which privileges are realized as concrete material gains and non-material products in their vast diversity around those in power. To the extent that it covers the luxurious daily life of the empowered, it guarantees their endless economic opportunities and their significant advantages in the field of non-material life. Hence the political elites are viewed by the author of the work as "the eternal winner". Regardless of the nature of the social system, it is this layer that is the real factor that regulates the volumes of specific privileges; provides the necessary material resources for their existence; also exercises control over the institutions guaranteeing the inviolability of the privileged consumption of material and non-material goods.

On this basis, Professor Manolov makes the first and only so far complete scientific classification of political privileges. They are grouped into eleven leading directions. The features of the historical era, the form of state government, the level of legitimacy and the place in the power hierarchy of the respective users of privileges are considered the main distinguishing features. In addition, the method of acquisition and use, as well as the degree of publicity and the level of legitimacy of the privileges are also taken into account. At the end of the first volume, the main theoretical question that democratic societies are interested in relation to privileges is objectively presented: Universal suffrage, which is considered the "sanctum" of modern representative democratic social systems, will it finally liquidate (i.e. can it combat) the undesirable dimensions of many privileges in society? As alarming as it may sound, the theoretical answer to this question is that, for now, no definite positive answer can be given! This is based on the fact that after the election comes the empowerment of the elected. Hence, they receive "immunity" that allows them to immediately resort to the privileges protected by all sorts of constitutional or legal texts. Thus privileges to this day prove to be the eternal indestructible deity accompanying civilization. It only permanently changes its forms, but invariably resurrects and reproduces itself in even newer forms. Thus, thanks to the skillful application of the theoretical-problem analysis, Professor Manolov has laid a solid scientific foundation in order to move on to the detailed clarification of the specifics related to privileges in human political civilization in the second volume of his research.

The second volume mainly concerns the combination of the historical-chronological sequence in the presentation of the facts, accompanied by their analytical summary. In such manner, the specifics of the conditions and forms in which both "eternal" and "concrete" privileges are manifested during the various epochs of the development of human civilization stand out. Since the author has undertaken to fully explore the history of this political phenomenon, he rightly starts from the realities of ancient **tribal societies**. The founders of the individual tribal societies and their elders are naturally indicated there, as the originators and users of exceptional rights. They step on customs and traditions, with the help of which they organize and lead the assembly of people who are still equal in their material means. Here the universal benefit of the son's right to inherit the family property is realized; the need for the oldest and most experienced men to have a decisive voice in the creation of reliable weapons and tools of labor, as well as to guide the course of various rituals with a non-material and emphasized educational purpose. On this basis emerge those more particular rights, which I think can be broadly defined as the "authorities" of the aforementioned patrilineal elite. Thanks to them, early human societies built an organizational immunity that allowed them to survive. Inside them, on the basis of accumulating experience and skills, an upward development of the means of production and non-material values is ensured. As a result, even a surplus of material goods, necessary for the survival of families, gradually began to appear. The powers of the leaders in the tribal society are, however, still exercised by people who live among those who they lead; their personal standard is not drastically different from that of the average person; the activity of the rights holders is objectively useful for everyone, because it guarantees the economic and non-material evolution of the human race.

At the same time, however, the logic by which human development proceeds is gradually being complicated (this is the main paradox of history), during which the second historical era begins, during which "authorities" begin to turn into "privileges". Already with a radically different essence and role in the development of society. In the course of generative evolution, the opportunity arises for the top people in the hierarchy to begin to appropriate the emerging economic surplus. On this basis, social differentiation gradually started in human society. The intra-

societal conflict and the politics related to the striving for supremacy on the part of one social reality over the neighboring ones arise. In the end, in the wars that have been fought, one is defeated and another is victorious. Slavery was also born as a way of life and existence for most people. All this complicated reality necessitates the creation of qualitatively new tools to guarantee the emerging social reality that did not exist until then and is incomparably more complex and difficult to manage.

This is how the ancient state organization appeared. A permanent power elite emerges within it. It possesses another type of power that is no longer used entirely only for the benefit of society as a whole. At the top of the most ancient states are those individuals who managed to impose their authority over the new processes in society and some of whom became almighty kings. They surround themselves with people in power, who are being given special political privileges in return for their obedience and surrendered control to the figure in power - the monarch. This is the main food chain environment thanks to which the most ancient professions, paid for by the state budget, were launched. Firstly to those who analyze, understand and explain the essence of the new social realities. They will lay the foundations of politics. And then to those who deal with the transformation of political ideas into management reality - all possible representatives of the state administration.

To illustrate the historical picture, Professor Manolov has studied and systematized the new type of privileges that arose in the ancient states of Mesopotamia, Sumerian and Akkadian empire, Babylon, Egypt, Ancient Persia, China and India. The variety of all the privileges we find there is set forth in the text of the work, which the reader will have the pleasure of perusing. Therefore, we will not list here everything that is related to the new way of life for the political elite in the ancient absolute monarchies. We will note only that which is truly new, because it did not exist in earlier tribal societies. First of all, the author rightly points to the fact that the privileges in ancient states are already associated with the emergence of a radically different standard of living and activity opportunities for those who are at the head of the state, opposite to the people. Their power allows them to deploy for the first time a new activity which, in our opinion, can tentatively be defined as **"privileged political creativity"**. In its course, the conditions were created for the use of material goods by the empowered on a scale that

was neither conceivable nor possible for ordinary people within the state to achieve. In order to ensure the durability of this new type of privilege, the first legal regulation of the new benefits available to the people of the supreme state power was launched. The Laws of Hammurabi are cited here as a classic example. After their launch, encroachment on the positions of the privileged is already interpreted as an attempt to illegally usurp power by those who oppose those who have the privilege to dispose of everything within the state. **Privileges are therefore now treated as an "exclusive right" - a non-negotiable monopoly that belongs only to the authorized ruler.** Its goal is one - to guarantee the eternal supremacy of politicians in the state. Privilege is therefore already a benefit that is not useful to the entire population - as is the case with what is created by the "powers" in tribal society. Privileges are solely an advantage for the emerging new political elite. Therefore, he lives in different conditions (in palaces) as opposed to the primitive material conditions in which the life path of the common man passes in the ancient absolute monarchies. The food, clothing, and entertainment of the privileged in power and the common people are no longer the same. As a result, what will later be called the "political class" is objectively born. It already has different and markedly vested interests. Based on them, the indomitable thirst for power started as an easy way to riches.

It is a known fact that for a number of objective reasons, even in ancient times, Eastern societies were distinguished by a high birth rate, and the countries there were settled by excessively populous nationalities. In order to exercise control over them, the first political studies appeared in China, whose authors tried to explain the possible effectiveness of the relationship between the government and the people. There is already an attempt to clarify the particular qualities that are necessary in order for the power of the ruler to survive under the new conditions, and in such a way that it is effectively applied. On this occasion, however, Shang Yang also points out the forceful methods by which the privileges of the empowered can and should be protected. For example, in Ancient India, the numerous human mass was divided into 4 separate castes. Two of them have a monopoly over the right to possess power, including the privileges that result from it. While the rest in the two remaining castes are called upon to serve only as creator

of economic goods in the state. In the Egypt, the king was even declared a deity that could not be judged by anyone in the state. Because of the limitlessness of his power, the economic and non-material privileges there reach such proportions that they cover even the afterlife of the ruler. He was supposed to "carry-on" to infinity from within the unprecedented in their scale stone pyramids built by slave labor, erected around the course of the Nile River. The conclusion of the analysis of the entirety of this immense factuality is one: as a result of the new processes that have already taken place within the borders of the ancient states of the Middle and Far East region, privileges create two diametrically opposed political realities in human society: one is personified by the eternal privileged ruler elite, and the second is invariably represented by the disenfranchised vast masses of people who are placed in uncontrolled dependence (and in all ancient states). This is also the main objective result of the emergence, imposition and evolution of "privileged political creativity" within the ever evolving but class antagonistic human society.

The picture related to privileges in the ancient Greek world is outlined by Professor Manolov as, conditionally speaking, **the third phase** in the overall evolution of political privileges. Quite conditionally, it can be said that for the first time there was a certain "correction" associated with the dominance of the ancient Eastern type, completely uncontrolled political privileges of the elites. The main reason for this change is related to the fact that the life of the people in Hellas differs significantly from the realities that exist in the eastern despotisms. First of all, the human contingent that needs to be organized and managed in the southern areas of the Balkan Peninsula is significantly smaller than the ethnic realities of the East - for example in India and China. Because of this, the state of the Greeks - the city-state, the polis - was significantly smaller. Defending the walls of Athens or Sparta, for example, in a situation of external threat is a much "easier" task to solve than if one had to defend the borders of a huge, sprawling empire like Ancient China, say. On the Balkans, the seasons are also different, as well as the conditions for the production of material goods, compared to societies in Egypt or the Delta of Asia Minor, for example. These features already allow several different state-political systems to emerge

and be successfully implemented by ancient Greek society. Accordingly, Professor Manolov has clarified and specified the volumes of privileges that were possible and were used under aristocratic, oligarchic and tyrannical regimes. In Ancient Hellas, however, another very important feature is already present: **due to the presence of the mentioned specifics, the Greeks discovered and succeeded for the first time in implementing political democracy as a functioning reality.** As a result of this multiplicity of regimes, political privilege cannot help but mark a visible diversity expressed in a new "privileged creativity".

In order to outline its real dimensions and the guidelines related to the particular application of privileges, the author of the present monograph trusts the best informed people of antiquity - the founders of political science, Plato and Aristotle. Besides being the first classical theorists of politics, statehood and democracy, they are also direct witnesses of the privileged reality in Ancient Hellas. Tyranny is described by them as the power of an unchecked dictator who gained his power by demagoguery, but then imposed on it unlimited rights in terms of privileges. The aristocracy is characterized by the fact that only representatives of the wealthy strata are elected for life as members of the supreme governing body of Athens - the Council., while democracy is defined as the power of the people. As a result, senior officials in the Greek polis also receive high royalties from the treasury for their activities; they not only use cash supplements for food but are also released from military service, and it is even their right to sit in the front rows in the National Assembly, including in the theater, etc. Based on this information, Professor Manolov justifiably concludes that even within the ancient Greek political systems, the privileges of those in power do not lose their importance. Apparently, however, they take on a different form of application. There is also an electoral authority with opportunities to periodically change its member composition. So, as the author of the present monograph states, in Ancient Greece, in general, there was "less latitude in the arrangement of privileges" around power due to the presence of the democratic political regime. Material aid is also a novelty, given to poor citizens, even "money for spectacles" is given out, so that ordinary Greeks can regularly attend theater performances. At the time of Solon, lavish private wedding celebrations of

the elite were even prohibited. But in general, changes in privileges towards the common people are neither a constant trend, nor are they applied simultaneously under all regimes and in all Greek poleis. Put in a general sense, due to the specifics of Hellenic society, the privileges undergo some changes, but in general they do not disappear, because the power in the state needs them - regardless of its peculiarities.

As the fourth conditional phase in the overall evolution of what we have defined as "privileged political creativity", Professor Georgi Manolov has outlined the situation in Ancient Rome. **One can state something even more concrete: there the author finds the first indisputable climax, in which privilege marks its unprecedented evolution, to the possible maximum of absurdities.** This tendency was particularly visible during the era of the Roman Empire - from the 1st to the 5th century AD. For the first time during this period, a country permanently spread over three continents - Europe, Africa and Asia. It is the epitome of the "civilized world" of the era! Outside its borders there is no similar political creation to threaten the future of Roman world domination. At the same time, however, the empire was a country inhabited by many forcibly conquered peoples, such as Greeks, Arabs, Thracians, Dacians, Illyrians, Gauls, Saxons, etc. Therefore, external enemies are not a problem, but internal instability is a constant source of fear for the central figure in power, the emperor. That's why the mighty Imperial Army exists. It is there that the roots of both the reasons and the arguments with which the uncontrolled mightiness of the Roman emperors are built. During their rule (almost without exception) the privileges marked solely a tendency to grow, complicate and increase the negative effect - both for the authority of the power and for the future of the state itself.

The conditions under which the Roman emperor operates allow him to appear as the sole master of power, not subject to sanctions by the laws (they do not apply to him!); he is in control of the treasury, but for greater security of his actions he creates and disposes of his own separate treasury, the revenues for which are allocated from the state treasury, of course; for the first time the imperial cult arose, which was materialized by countless statues glorifying him, erected in the squares of Rome and in the provinces; the emperor is the largest slave trader in

the state; he is the source and author of corruption, because he personally appoints greedy individuals to important government positions, so that, after their obvious compromise, he can remove them and appropriate the wealth accumulated by speculators; the emperor is constantly thinking of what new taxes to create to secure new revenues; the head of state's family receives food from the state; the emperor himself organized the most extravagant feasts, the likes of which the history of mankind had not known before and since (it is not by chance that Nero even exclaimed: "**Only when I am extravagant do I feel that I am an emperor!**"); during feasts in the palace, the guests first consume to excess, lying on special beds, and then drink famous wines to their heart's content. The menu is unprecedented in its content to the point of extravagance: "**fish liver, pheasant brains, flamingo tongues, male moron milk!**"? Often, however, the emperor and his guests also had to vomit what they had ingested, which is why special balms were created to relieve this disgusting "relieving procedure"; unprecedented opulence reigns in the imperial palace, including orgies accompanied by public sex are often organized there - even with the participation of underage children?!, etc., etc.

There is no way that such a reality, described in great detail by Professor Manolov, cannot be appreciated as a visible culmination in the overall evolution of the privileges for the people at the top of power in the ancient states. **Here the privileges are growing into the most disgusting political picture that has ever been observed around people in power.** It cannot be defined in any other way than as "political debauchery". The absurdity of what the Roman oligarchy was doing in the realm of privilege was the basis for the emergence of that political "pseudo-culture" that would begin to drain the resources of the once all-powerful empire. In order to reach the situation where it became possible for a "barbarian people" without their own state - the Visigoths, in the middle of the 5th century to deal a crushing blow to the power of Rome. Thus, the history of political privileges enables the author of the present monograph to make another fundamental conclusion about the objective consequences of their uncontrolled use. **There is no other, more formidable internal enemy for the present and future of any state, even the strongest at any given time, than the unchecked privileges of those in power. They certainly spell doom for**

the people who have allowed the privileges to suck out the vital forces of the respective ethnic group so that it becomes a victim of the external enemies of the state.

The collapse of the Roman Empire, of course, is also connected with the deep and unavoidable crisis in the slave-owning socio-economic and political system. Against the background of the reigning lawlessness and arbitrariness in the domain of power, slave labor became unproductive over the centuries. Both in the center of the empire and in its provinces. The appearance of a series of "new peoples" in Southern Europe, which occupied dominant positions in the former Roman possessions - the Visigoths, the Slavs, and later the Bulgarians, is connected with the emergence of the new type of statehood. The main thing about it is the absence of slaves and slave exploitation, which have been replaced by the predominance of free political but economically entrenched peasants. They become the new main productive factor in the economy. Based on the overall colossal transformation experienced, European societies passed into the phase of feudalism. This historical era is connected with the formation of the permanent nationalities of the continent, which already have their own common language, unified religion and cultural traditions. And here, quite naturally, the logical question also arises: What happens to the privileges of the people around the power during this obviously "renewed" but no less complex social reality that exists and undergoes its own autonomous self-development between the 6th and 18th centuries?

Professor Georgi Manolov seeks the answer to this question in the stand-alone chapter three of the second volume of his research. For the basis of his exposition, he adopted the reality that existed in Byzantium, in the feudal monarchies of Western Europe and the Ottoman Empire. And a peculiar new peak in the evolution of the feudal type of political privileges, the author rightly seeks in the realities that existed in absolutist feudal France, during the reign of the Sun King - Louis XIV. The facts prove that the reality associated with the privileges in Byzantium was not identical to that political debauchery and uncontrolled revelry that existed in the Roman Empire. The reasons for this are both objective and subjective. Byzantium is not identical to the Roman Empire either in area, nor in economic opportunities, nor as a monopolistic state in the field of world domination. It is forced to "shrink"

within the borders of the Southern Balkans, Asia Minor and small parts of North Africa. South of it, however, arose the powerful Arab caliphate, and on the northern border rose the mighty Bulgarian state, later Serbia and the Russian Empire. These are all new realities that have an impact on the performance opportunities of those who reside in the zones of central political power in the new capital of the state - Constantinople. **Derived by subjective reasons, the role and importance of the newly emerging Christian church organization must be taken into account. It preached a significantly more humane doctrine of ideas related to the brotherhood between people, promoting the need for them to help each other, while also giving forgiveness to the sinners.** Thus crystallized that new political and cultural reality which became the source of grounds and arguments for the continued existence of the system of privileges, albeit partially reduced, at least as far as the senseless revelry of the Roman emperors was concerned.

On the basis of a huge volume of factual evidence, Professor Georgi Manolov has proven that as far as Byzantium is still one of the main "Great Powers" of the feudal era, its head of state - the emperor - retains the exclusive privileges of being commander-in-chief of the army, as well as the right to be supreme judge in the state. In order to ensure a reliable political environment, the emperor preserved the ancient right to bestow estates on the highest representatives of the administration; lives in a glittering palace, served by a vast army of courtiers and servants; introduces and distributes 18 titles to senior administrators; each of these privileges is redeemed by the awardee and brings corresponding new goods for him; as a result, senior administrators - especially senators, are exempt from military service and some other obligations; after reaching a certain age, the representatives of the close imperial entourage received high lifetime pensions. However, the representatives of the Eastern Orthodox Church began to receive privileges for the first time. In Byzantium, the famous principle of "Caesaropapism" prevailed. According to him, the supreme representative and holder of power in the state is the emperor, and the patriarch is the spiritual head of the people, who is subordinate to the ruler. To the extent that the church in Byzantium became the main ideological support of secular power, its prelates were also exempted from military service and other state burdens; church properties are

exempt from taxes; the revenues from the villages in the immediate vicinity of the monasteries were provided for the use of the clergy there, etc. Over the centuries, these privileges also began to exhaust the state, which is why in the 14th century the emperors were forced for the first time to resort to the liquidation of part of the ecclesiastical privileges. Too late, however, because at that time a new conqueror was heading towards the Balkans - the Ottomans, who would liquidate not only Byzantium, but also the other feudal states around it.

The reality in Western Europe during the Middle Ages in terms of privileges is characterized by Professor Manolov as analogous compared to the picture existing in Byzantium, but also as a reality with its own visible distinction. The general thing is that in both directions those in power retain their privileges. A new and very significant moment in the development of politics and growth of power in the West, however, is the appearance and imposition of the principle of "**Papocaesarism**". According to his dogmas, not the kings, but the Roman high priest, was the supreme representative of both spiritual and secular authority, which had been delegated to him by almighty God. Because of this, the popes began to "dominate" in the full sense of the word. Accordingly, their uncontrolled power provides them with those privileges, without which the central figure in the supreme institution in the Middle Ages is unthinkable as a real master in the political system. Popes live in luxury; they became large landowners, which provided them with extremely high incomes; they distributed lands and other properties to monasteries, and even to some of the rulers in Western Europe; the high clergy in places is not controlled by the respective ruler, but by the Pope in Rome; the norms by which the activity of the church clergy is evaluated or judged are not the secular laws, but the dogmas laid down in the canonical rules of the Bible; the Catholic Church has the ability to constantly increase the wealth of the main religious orders, including by confiscating the properties of "heretical communities", etc. So, despite the presence of the formally philanthropic preaching of the Christian Church, political privileges are also adopted and imposed by the Popes. Because they are a tool for maintaining their political power in the more specific feudal state-political system that existed in Western Europe during the Middle Ages.

The realities linked to the privileges of those in power in the Ottoman Empire during the era of late feudalism, Professor Manolov rightly considers as the next extremely indicative example of the new evolution of what is important for power: the presence of a permanent opportunity to rule unchecked! For the sultans, this task is of particular importance, since they are building their new great state by forcibly subjugating a number of old and well-developed Balkan nationalities, such as Greeks, Bulgarians, Serbs, Albanians, Vlachs, part of the Hungarians, etc. The vital political leadership of the first figure in the new state was ensured by enforcing the principle that the sultan is the sole holder of supreme power. Therefore, only he by "firmans" can promulgate any and all laws to settle all sorts of complicated matters in the empire. Accordingly, the padishah lives in a special, heavily guarded sarai; he has the right to fetch minor children from the "Christian rayah" for the recruitment of the main striking force of the army - the janissary corps; after war and the capture of prisoners 1/5 of them rightfully vested in the Sultan, these "new slaves" being used as oarsmen in the galleys and as all kinds of servants around the palace. The dominant religion in the state is Islam, and the holy book for Muslims, the Koran, is the main source of values on which the Sultan's law-making is based. Because of this, the representatives and the Muslim church organization also receive privileges similar to those granted to Catholics in Western Europe.

However, what is truly an "innovation" in the history of European political privilege realized by the sultans during the age of feudalism is the creation and functioning of the sultan's "harem". Beautiful young women, brought by way of captivity or as a "donation" by a high Ottoman dignitary in the provincial areas of the state, were forcibly brought there. Depending on this new type of parasitism, fallen for life in the debauchery of harem pleasures, the representatives of the supreme power will notice a permanent tendency of gradual spiritual degradation. It will ultimately have a fatal effect on the effectiveness of government in the country. This is the main reason why, if at the head of the empire at the beginning there were really notable military leaders, such as Mehmed II the Conqueror and Suleiman the Magnificent, then by the end of the 18th century characterless and depraved sultans were already sitting on the thrones, unable to reform their dominions model

of European countries. The Ottoman Empire will decline in order to give a start to the national liberation movements of the enslaved peoples in Southeast Europe. In the 19th century, they will gradually rise for a new political life within the borders of their already free national states. The history of the Ottoman Empire also proves Professor Manolov's emphatical conclusion that states in which privileges reach absurd dimensions do not and cannot have a secure future. In the specific case, of course, for the best from the point of view of the interests of those whose state independence was done away with at the end of the 14th century, among whom are the Bulgarians.

Undoubtedly, one of the most interesting examples of the scale of privileges in feudal society was discovered and studied by Professor Manolov in the situation that arose in France from the second half of the 17th century to the 80s of the 18th century. This was the era of French absolutism, epitomized by the reign of the Sun King – Louis XIV. Here, as the author emphasizes, lies one of the most interesting paradoxes of the New Age. Europe has already played a decisive role in the discovery of America, Australia and New Zealand. The great countries in this part of the planet are embarking on a furious race to conquer new lands. The peoples inhabiting them have been turned into colonies for the plunder of their natural resources. As a result, a qualitatively new type of economic processes, which are already based on stock-money relations, was launched. Their bearer is the newly appeared "third caste" - the people of money, the prototype of the modern bourgeoisie. Thus, in France, the monopoly of the feudal-clerical supremacy in power is gradually facing a new alternative: the possibility of taking away the primacy of the state from the new, sufficiently serious public forces. And in order to bring some "equilibrium" into the relations between the opposite social poles thus formed - the feudal aristocracy and the bourgeoisie, the role of the king as a political balancer grew sharply. Louis XIV realized the new opportunities before him and naturally took advantage of the situation to the maximum extent. Thus he gives scope to his fantasy of a new, true "pseudo-renaissance" of monarchical privileges. **"The king cannot do wrong"** - reads the main power maxim of the ruler, proclaimed to be no more, no less than **the Sun King**?! Therefore, he began to hand out new posts without control to obedient aristocrats; the Palace of Versailles became the center of

an extremely noisy and lavish elite life; the lunches in the royal chambers, paid for from the state budget, are often attended by more than 5,000 people; the favorites of the monarch also get apartments within the outlines of Versailles; this tendency became something of a fashion, to which even famous representatives of the French intellectual elite began to strive; and putting on the royal shirt in the morning, as well as taking it off in the evening, before the dignitary retires to their chambers to sleep, becomes an official state ceremony, realized in public, in the presence of dozens of the highest-ranking aristocrats of the power elite!?!)

On this basis, Professor Manolov has outlined the next inevitable perspective. Aware of the insanity of the existing political situation based on privilege, the first prominent minds of the New Age, such as S. Montesquieu, D. Diderot and J.-J. Rousseau, qualitatively developed the new doctrine of the division of powers within the state. So to enable the realization and functioning of the contract theory. According to its creators, the people, not the king, is the supreme sovereign (owner) of power in the state. And through regular elections, the nation can elect the representatives of the supreme legislative and executive power. They in turn, in partnership with the independent judiciary to put an end to royal and aristocratic privileges. This is the way to guarantee the possibility of turning the freedom of the people into a democratic political reality. The ultimate result of the impact of the new theoretical political thinking, as the author of the present monograph rightly notes, is the accumulation of that spiritual potential which makes possible the outbreak and victory of the Great French Revolution. On July 14, 1793, the people rose up, took over the Bastille and appointed the representatives of their new revolutionary power. The picture related to the consequences of the presence of excessively inflated privileges is once again repeated, already as a logical regularity. A government that turns its privileges into an end in itself, sooner or later confronts the state and the people with new tests. They are most often overcome with decisive changes in the field of management. The ideal case in overcoming them is the presence among the respective people of a sufficiently prepared new public elite, which is able to create such a state-political system in which privileges will not play such a fatal role in the people's destiny.

If we adhere to the conventional numbering adopted in our exposition, related to the changes of privileges in the course of history, in the three-volume work of Professor Manolov, the contours of that pseudo-political culture can be found, which is placed within the framework of the next, seventh in a row, phase of the overall evolution of the privileges accompanying humanity. Professor Manolov has studied them in the stand-alone fourth chapter of the second volume - "Modern Political Privileges". There, the author included the privileges representative of people from the sphere of power in the political systems that existed from the beginning of the 19th century to the 50s of the 20th century. Formally speaking, this period of time - a century and a half, is incomparably more a short period in human history compared with the half-millennium of the Roman Empire or the thousand-year reign of feudal privilege. However, what is associated with privileges here turns out to be a reality distinguished by a new evolution both in the breadth of their application and in terms of the forms under which privileges are used. **Even in political systems whose representatives, in the sunset of feudal society, plead for a new state order, in which there will be no people with uncontrolled opportunities to enjoy goods at the expense of the state budget.**

However, the reality turns out to be quite different. It is true that immediately after the victory of the Great French Revolution there was a short period in which the first organized, and at the same time crushing blows were inflicted based on feudal privileges. Professor Manolov has convincingly demonstrated that this was done with the adoption of the "Declaration of the Rights of Man and of the Citizen", the "Decree of Abolition of Privileges" of 1793, as well as with the new legal matter related to power and government, which proclaimed the famous "Napoleonic Code" of 1804. These previously non-existent normative acts marked the "beginning of the end" of the differences among Western European society based on feudal rights and privileges. The bourgeois class essentially stands at the top of state government. **In practice, however, it turns out that in this case it is only a "temporary privilege break". Or, more precisely, for something new that can be defined as "political mimicry" in terms of privilege!** Because the socio-economic and political realities in the new bourgeois states of the West already about the end of the first quarter of the 19th century are facing another

type of tests that did not exist in the past. They are related to the results of the ongoing industrial revolution, creating a new type of class division. The empowered bourgeoisie, in its turn, for the first time faces the acute problems to which the people of wage labor - the working class - are looking for a solution. Consequently, and in order to guarantee once again the "stability" of the central power in the bourgeois state, the panacea has again and again been sought in the privileges of the people in power.

The notorious "electoral qualification" was introduced. According to it, the right to vote and be elected is given only to citizens who possess a certain material status and a high level of cultural development. Thus, for example, in new, "democratic" France, only about 240,000 people, out of a population of nearly 30 million in the country, actually receive the right to vote. Poor men, women, and uneducated citizens have no voting rights; in England the royal person retains the exclusive right of "civil list" to support the crown and its surroundings with funds supplied, of course, from the state budget; the English monarch even retains the right to bestow aristocratic titles (eg. "Sir") under the formal pretext of maintaining the "equilibrium" between the lower and upper houses of the British Parliament.

The census system introduced in the US after the American Revolution favored the religious affiliation of citizens; as a rule, voting rights after the revolution there were primarily given to Protestants; Jews, Indians, and some other communities remained outside the reach of these new political privileges; **and the biggest paradox of the New Age - women in Western Europe throughout the 19th and the first half of the 20th century did not have voting rights. They were only given to them around the eve and after WWII!?** The conclusion here is self-evident: it is more than obvious that in the situation in which the bourgeoisie is forced to "defend" its own power, it simply finds new forms of securing privileges for the people in power. They only guarantee its interests in the representative democratic political system. Here is hidden the main glob of those fundamental contradictions in the supposedly democratizing European social reality that led to the outbreak and victory of the Paris Commune of 1871. Professor Manolov proves with convincing examples that its actors are making efforts to liquidate the newly imposed privileges on the part of the

bourgeoisie, but their experiment fails. The author of the present monograph looks for the main reasons in the fact that unprepared cadres from the social lowlands were appointed to head the self-government of the Commune. Also relevant is the fact that French society as a whole has not yet matured enough to part with the privileges born of the political mimicry carried out by the nouveau riche.

The Paris Commune fails, but European society does not accept the privileges imposed by the empowered bourgeois class. Especially in countries like Russia, where the old feudal and the new bourgeois privileges at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries are intertwined in an extremely complex sphere. And as an exponent of the broad popular aspirations for changes on the Russian political scene at the beginning of the new century, the Bolshevik Party, led by V. I. Lenin, emerged as a decisive factor. It ensured the victory of the October Revolution in 1917. It marked the beginning of the Soviet socialist social order. In a parallel plan, Germany's loss of the First World War and the severe sanctions imposed on its people by the victors created those objective conditions among the German nation that allowed the National Socialists to take power there in 1933, through a peaceful, purely electoral process. Adolf Hitler's party. **Thus, the two most striking examples of the totalitarian state system arose in Europe, where political privileges experienced their new "pseudo-renaissance".** We can tentatively place this reality related to political pseudo-culture within the eighth phase of the overall evolution of privilege in human history. Professor Manolov has researched the specifics of the new reality in parallel, in order to reveal both the ordinary and the extraordinary in the use of privileges in the two political regimes, which are different in design, but identical in the consequences they led to.

A characteristic feature of totalitarian privileges in both cases is the presence of a monopoly party at the top of state power, whose elite is the sole holder and user of the privileges. As early as 1922, the adoption of the first decrees "For the improvement of the life of party workers" began in Moscow, to reach 1932, when under the auspices of Y. V. Stalin a slender and wide-ranging system of privileges was already built. Its main users are already the nomenclature cadres of the ruling communist party. Thus, it becomes possible for an apparatus of about 18,000 people to own many times larger dwellings compared to the

square footage that the average Soviet worker is officially allowed to live in; the special "canteens" were built, where the nomenklatura dines at a much higher quality and variety in relation to what the workers consume; the nomenklatura gets the right to open bank accounts from which it can withdraw additional funds, despite the large salaries given to it by the state budget; the first party and state leaders live in huge villas with all kinds of improvements, guaranteeing the domestic and official luxury of their inhabitants; since the income of the nomenclature is huge, the saving of huge sums in Swiss banks commences. (Lenin, for example, managed to "hide" there for "rainy days" some 75 million dollars, Leo Trotsky - 90 million, F. Dzerzhinsky - 80 million, etc.) A huge army of bodyguards revolves around this top of party power, drivers and all kinds of servants, who also use many and the most diverse privileges to which the average Soviet person has no access at all.

With the far-right fascist totalitarian system in Germany, things are repeated as an image in an opposing political mirror: there, too, the National Socialist elite enjoys the right to preferential treatment in state institutions; it is easier to go to universities; also has the opportunity to save his "money for rainy days". Adolf Hitler, for example, received 4 million dollars only for the orchestrated distribution in Germany of his infamous book "Mein Kampf", Goebbels deposited "savings" in Swiss banks in the amount of 4.6 million dollars, Himmler - 6 million, etc. In the course of this in-depth and richly illustrated analysis related to the newly imposed privileges of the totalitarian political elites, Professor Manolov basically clarifies to the reader what are the inevitable objective reasons for the ultimate collapse of both totalitarian social models. In the German case, the unchecked privileged power of the National Socialists allowed them to provoke the greatest military adventure of the 20th century – the Second World War. In its course, the German nation was brought a second time to utter disaster. And in the Soviet case, the truth is reaffirmed for the umpteenth time that the exaggeration of privileges for people from the sphere of power compromises that power in the eyes of its own people. Regardless of the initial expectation that the socialist transformations would finally bring to the broad masses of people in the Soviet Union a social reality of truly equal people. At the same time, without exceptional opportunities for anyone in the state to enjoy privileges.

The last major topic that Professor Manolov has duly analyzed in the second volume of his study is related to the privileges observed in the political system of our everyday life. Both within the national democratic states and also at the level of the European Union. Because in Brussels, for the first time in the history of mankind, a huge administrative body was created and has been functioning for half a century. Its purpose is to coordinate pan-European efforts to establish lasting democracy on our continent. For this purpose, the author has collected, systematized and summarized the facts related to the realities of privileges in the USA, Japan, France, Germany, Italy, Austria, Portugal, Finland, the Netherlands, Switzerland, Sweden, etc. Despite the existence of certain differences in the volumes, and in the manner in which privileges are granted there, Professor Manolov has rightly established that even today this is an important (conflictual) issue for democratic societies. Because the salaries of people in power are incomparably greater than what even the most important representatives of the scientific, technical and humanitarian intelligentsia receive, on whose shoulders the economic progress and spiritual life of the modern world rest. There are privileges for the free distribution of documents by mail, but they are also often used for purely promotional purposes, especially in election situations. Members of the legislature and the executive bodies enjoy state insurance in large amounts. Their expenses are paid extra for activities carried out "on duty", without being completely clear neither the reasons nor the real benefits of such initiatives of those in power. Not to mention that the empowered use free travel by all possible means of transport, while they are provided with excessive sums for financially assisting the support staff, and are provided with new information technology every 3-4 years without any real reasons for this, etc.

It should be noted that what Professor Manolov defines as an absurdity, surpassing all arguments of normal human logic, are precisely the privileges granted to those working in the institutions of the European Union. Salaries of 18,000 euros per person; 1.5 billion euros for the maintenance of 755 deputies in the European Parliament; costs of around 9 billion euros for the maintenance of 33 thousand additional support staff; a total of over 10 billion per year to cover all the costs that accompany the existence and functioning of the bureaucracy in the EU within one year!? **In this case, there is also the unique privilege**

where no one but the European Parliament can check and assess the legitimacy of this unprecedented extravagance. Thus, all the privileges - both at the national level and in the EU, in recent decades have become "legitimate" as a result of pushing texts for them both in the constitutions of individual countries and in the special supplementary laws voted afterwards. The fact that today there are no more "secret privileges" as in totalitarian societies, however, loses its civilizational value to a considerable extent, according to Professor Manolov, in the presence of the indisputable truth that excessively large volumes of the national budget are still wasted on the functioning of the management elites today and the means provided for the functioning of the Euro-bureaucracy. The world saw, the scientist stated, that until now a regime that was completely freed from the oligarchic privileges of its political elite was not possible. This circumstance also makes today's democracy "not democratic enough". In some of its dimensions, it even becomes "apparent". However, such a reality does not bode well for the future. Because if the representative democracy of the modern type is allowed to degenerate further, the unknowns before societies and states will increase with new force and in new dimensions.

Logically, against this background, Professor Manolov has made an effort at the end of the second volume of his work to formulate some basic political ideas that have the potential to limit the extent and consequences of existing political privileges. First of all, he proposes to continue the efforts of the civilized world to improve the representative democratic political model. Serious reservations are contained in the increase in the forms of control over the funds from the state budget, which accompany the activities of deputies and ministers. There is logic in reducing the number of people's representatives in parliaments and ministries, in the executive power, in order to reduce the total volume of unproductive expenses; by strengthening the role of direct democracy and civil society, the autonomy and omnipotence of the ruling elite can be reduced; to sharply limit the use of lobbying, giving more space to the application of "deliberative democracy", in which those in power periodically consult the people, and they give their assessment of what they intend to undertake in their daily lives; there is every reason to introduce the principle that "politicians should

be paid only for what is actually useful for society, which they have actually done during their mandates"; all laws that grant one or other privileges must also be repaired, etc. Political creativity could grow further and further in order to achieve the main goal of a democratic society, Professor Manolov states at the end of the second volume, "to remove the present tyranny of privilege surrounding men in power".

The third volume of the present study is subtitled "**The privileges of power in Bulgaria (from 1878 to the present)**". The isolation of this issue in a separate body of work is a rational decision of the author for a number of objective reasons. First of all, to examine independently what interests the Bulgarian reader the most, namely: how things stand in the "Bulgarian case" in terms of power privileges. In the second place, in order not to "drown" the Bulgarian subject in the boundless ocean of privileges in world history. And last but not least, to make an effort to outline both the commonality between the privileges in Bulgaria and what is characteristic of them in the New Age around the world, and also to measure and explain the indisputable specifics of the facts. This is important because the post-liberation Bulgarian society lacks its own feudal class, so it is necessary to limit its privileges first. After the Liberation, the Bulgarian nation, figuratively speaking, is a relatively "uniform and slightly undulating" social sea of approximately equal human beings in terms of their political rights and economic status. Unlike the classic transition between feudal and bourgeois society, in Bulgaria privileges must be created from the beginning. It starts from a political "zero" in order to subsequently reach a level which, for the conditions of our country, becomes a serious challenge both for the possibilities of the budget and for the moral values embedded in the democratic worldview of the citizens.

Structurally, the third volume of the work is divided into three main chapters. Each subject has a strictly defined research period. The first, of course, is related to the emergence and development of privileges in the conditions of bourgeois society in our country, from the Liberation to 1946. In order to outline the main initiators, the main trends and the specific results in this area of Bulgarian "pseudo-political creativity", the author has picked three spheres of public life, where the topic has the most active presence, and the achievements are the most tangible. The first sphere is related to the privileges and efforts

made by the newly created monarchical institute in the Third Bulgarian State for their protection and expansion. Professor Georgi Manolov has clearly clarified the truth that even the Tarnovo Constitution guarantees the status of the prince, which has provided him with both opportunities and the need for both the use and growth of the privileges. The Bulgarian monarch alone holds the aristocratic title "Highness" (since 1908 "Majesty"); only he has a "civil list" provided to him by the state budget. With Bulgaria's progress, it shows a tendency towards constant and permanent growth. Huge funds have been spent on the construction of the representative residence of the head of state in the capital - Sofia, as well as on the maintenance of that large staff, without which no palace of a ruler in the world can function. Residences are being built (again with state money) both by the Black Sea and on the banks of the Danube River, and in some of the most beautiful corners of the Bulgarian mountains. As a result of all this, by the beginning of the 20th century, the monarch in Bulgaria became the largest and most versatile consumer of privileges in the entire country.

It was Alexander Battenberg who realized the benefits, while Prince Ferdinand of Coburg Gotthard managed to impose the introduction of the awarding of medals and distinctions in the country. This procedure quickly established itself as a new (perhaps one of the most important) tool for creating a palace camarilla of privileged representatives of the political elite. Therefore the possession of a medals and distinctions presented by the monarch began to be valued not only as an advantage, but also as "excellence". Hardly, and as proof of the "higher social status" of the one who holds the distinction compared to those who have not had the honor of receiving it. This maxim is proven by the fact that medal and distinction bearers are necessarily invited to the celebrations in the palace on the occasion of the person's personal holidays (birthdays, visits of relatives of the prince from Europe, etc.), as well as to the main state celebrations. The palace ceremonial in such cases foresees a sumptuous reception by the ruler, a richly arranged table with dishes and drinks for the invited, and in the course of conversations with the monarch, gossip is inevitably exchanged, a new promotion or honor is promised. Thus, with the help of the privileges, the palace managed to create a circle of loyal politicians who became obedient executors of the ruler's will. Therefore, if at the end of the 19th

century, Bulgaria was headed by statesmen of the rank of Petko Karavelov, Stefan Stambolov and Konstantin Stoilov, who would do honor to any civilized country, from the beginning of the 20th century onwards, governments consisting of obedient courtiers. It was they who failed to stop Ferdinand in 1913 and 1915, from taking the fateful steps at that time in the field of foreign policy, the Bulgarian people experienced two irreparable national catastrophes.

The second track on which Professor Manolov traced the emergence and growth of privileges in the now free Bulgarian society is the work of the parliament, the government and the state administration. To trace the historical events in this direction, the author has collected, systematized and evaluated a huge amount of facts. It is clear from it that if in the 90s of the 19th century the army of clerics and agents in Bulgaria numbered 20,743 people, and about BGN 32,099,515 was spent on its maintenance, then just one decade later - by 1904, there are already 28,940 people in this privileged group, for whose support 40,777,582 BGN are already allocated annually from the state budget. The Bulgarian people's representatives, of course, also have per diem, accommodation and travel money; in the parliamentary canteen, the food is high-quality, cheap and plentiful, and from one point on, "outsiders" are not allowed there, so as not to comment on what is happening inside; business trips abroad are often used because they are associated with high travel allowances; prime ministers withdraw money uncontrollably from banks; millions in foreign currency and BGN are stored even in the villas; ministers enjoy the highest salaries in the country, and after the end of their active political career, many of them also receive unreasonably high pensions compared to the general standard of consumption among Bulgarian society.

A very interesting section in the presentation of the first chapter is also the problem related to the creation of the first truly "privileged class" in post-liberation Bulgaria. In this case, we are talking about the outcomes of the Law passed in 1880 for the improvement of the situation of poor insurgents and militiamen. With this normative act, Bulgarians who took an active part in the national liberation movement during the Bulgarian Revival were given large pieces of rich land for cultivation and were granted monthly pensions. Objectively, this measure was justified from the point of view of the need for this category of

deserving citizens to the motherland to support themselves materially due to their advancing age, deterioration of their health and increased costs for supporting families.

Over the years, however, the category of "activists" has steadily grown. So from 438 people at the beginning of the 80s of the XIX century, by 1900 they grew to 1600 people. A trend proving the existence of unfounded claims for receiving the distinction, the arguments for which were deliberately created far after the announcement of the actual "activists" who sacrificed their lives for the freedom of the motherland. The most important thing in this case, however, is the political approach in determining the amount of support aid. Very often, truly deserving activists for national liberation either receive small monetary rewards or are sanctioned. Christo Botev's wife, Veneta, for example, receives only BGN 30 monthly pension; the brother of V. Levki - Petar, died young as a pauper; for political reasons, the pensions of P. Hitov and F. Totyu were reduced from BGN 200 to BGN 100, etc. At the same time, the wife of the dethroned Prince Alexander Battenberg - Johanna Leuzinger, is endowed with a pension of 40 thousand francs annuity! Regardless of the fact that the former first Bulgarian prince married her long after he was removed from the Bulgarian throne.

Thus, in Bulgaria, the foundations of a tradition that lasted more than a century were laid: to give privileges to certain citizens for "political merits". They are constitutionally justified and legally detailed as a specific practice. However, an important feature of the Bulgarian case is the fact that, despite the appearance of unfavorable consequences of the imposition of these privileges, Bulgarian practice still does not perceive and exploit the qualification restrictions in order to regulate the participation of citizens in the electoral procedures. Regardless of everything, the Bulgarian case also proves that privileges (although relatively more limited compared to what is seen in Europe) also give rise to corrupt practices and stimulate the construction of a clientelistic political model. Its apogee was the imposition of the "personal regimes" of the kings Ferdinand and Boris III. With them, the obedient political leadership allowed the Bulgarian people to experience almost three national catastrophes. In this sense, I see the first fundamental conclusion of Professor Georgi Manolov's research, related to the consequences of privileges in the bourgeois society of post-liberation Bulgaria: thanks

to them, both the state and the nation have been brought to severe crises, such as are observed in almost all of the studied civilizations, "based on the defects of political privilege".

The second chapter of the third volume leads us to the biggest paradox in the recent history of the Bulgarian people. And as it is logical to assume in the context of what has been said so far, it is related to the privileges of the second half of the 20th century!? Why? Because if on the Italian peninsula the culmination of the greatest arbitrariness of the rulers was 2000 years ago (when the emperors were at the head of the state), and in France it was three centuries ago - during the reign of the Sun King - Louis XIV, in Bulgaria the apogee of the power "privileged scandal" was achieved during the period of "socialist development" of the nation and the state. Then the "nomenclature privileges" that were given to the top functionaries of the ruling monopoly party in power – BCP (Bulgarian Communist Party) - were introduced and marked their culmination. Although after the coup on September 9, 1944, the beginning of the national effort to build a "free" society "of equal people" was formally announced!? The main promise of the propaganda is that man will be freed from exploitation and misery and all men will enjoy equally the achievements of civilization. A political reality that does not see the light of day in our motherland.

The reasons for the appearance of the fundamental defect of any power - its transformation into a slave of privileges, literally from the first steps taken by the new ruling coalition dominated by the communists, are not accidental. First, the existing practice in the state until September 9, 1944 in relation to the privileges had already given a certain "experience" with the benefits of this domestic reality and in terms of the future behavior of the new leaders. Secondly, the leader of the BCP - Georgi Dimitrov, returns from the Soviet Union. He lived there for nearly a quarter of a century and had the opportunity to personally not only get acquainted with the benefits of the existence of privileges in the socialist political system, but also to use them himself as a senior nomenclature cadre of the CPSU in his capacity as General Secretary of the Comintern. (About 2,000 Bulgarian political emigrants who returned from the Soviet Union also have gained "experience" in this direction.) The third reason is rooted in the limited social base of the Communist Party at the beginning of its active involvement in power. Data on the

numerical composition of the BLP(c) (Bulgarian Labor Party (c - communist)) after the coup of September 9, 1944 are contradictory, but, in general, it is assumed that they did not exceed 9,000 people. This is a contingent of people who could not in any way hold and exercise power for nearly half a century without using the privileges. The way out of the situation was found in the policy of granting privileges to engage a significantly wider contingent of people to stabilize power. **That is why one of the first actions of the new government is related to the imposition of privileges for a certain group of people, so as to expand the social base of power created by the FF (Fatherland Front) under the auspices of the BLP(c).** And literally one month after the seizure of power in Sofia (on October 12, 1944), when the Bulgarian soldier was preparing for his sacrificial participation in the final phase of the Second World War, in order to avoid the heavy sanctions of the future victors, in Sofia, an Ordinance-law was passed to support the victims in the fight against fascism and capitalism. Moreover, within only half a year - until May 1945, it was supplemented and improved four times!?! In this way, privileges are also provided for relatives of anti-fascists "up to the third degree of kinship"! This happens at a time when more than 33 thousand Bulgarians died on the fronts of Europe to save Bulgaria from a third national catastrophe! And the nation carries all the burdens of the post-war political and economic crisis on its back.

Professor Georgi Manolov has made great efforts to shed light on this markedly shady side of FF politics. Because subsequently it became a permanent topic of the new Bulgarian legislation, while political and historical science did not pay the necessary attention to it until recently. As a result of the efforts made by the author, today we have the complete picture of the discussed here unprecedented nonsense regarding the principles of freedom, equality and people's rights in Bulgarian conditions. Because in the following decades, the "legislation" related to the continuous refinement of the privileges of those in power has been constantly expanding. So it gradually covered the nomenclature of the BCP from all levels, without its representatives taking an active part in the resistance against the right-wing totalitarian regime that ruled until the middle of 1944.

The foreword of the present work will significantly reduce the pleasure of reading the author's text if everything related to the privileges in Bulgaria during the socialist era is told at the very beginning. Even though this is not our task, it is something that the reader must see for himself in the texts of this valuable three-volume work. Its purpose is to enable those who to this day think of the time after September 9, 1944 as being associated with the "better years" in which the nation lived, to see the truth as it really was. The picture related to privileges reveals in fact one of the "darkest sides" of that time. It is precisely this problematic that plays a decisive role in undermining the foundations of one-party political power and its replacement after 1989. Therefore, we will quite deliberately avoid detailing our exposition, so as not to deprive the reader of the pleasure of his/her personal encounter with the real ugly dimensions of the truth, related to those memorable years.

And yet, at least to provoke the initial interest of anyone who will touch the pages of the present work, we will mark a tiny part of that wealth of truths with which the reader is about to meet: in just 20 years - from 1970 to 1989, 749 million BGN were spent from the state budget to pay "people's pensions" to activists against fascism and capitalism. Although these people also receive pensions acquired through labor insurance (unfortunately, the data for the previous quarter of a century is missing as of now!?). For the same period, BGN 17,804,850 was distributed from the coffers of the notorious UBO (Security and Bodyguard Service) for "representational expenses" to the "top leaders"; From 1963 to 1989 alone, Todor Zhivkov received BGN 345,100 for food alone, apart from his other income, received as salary, royalties for his published "works" and representative money; the daughter of the top leader - Lyudmila Zhivkova, shopped for about "250 - 300 thousand BGN per year from an "open account"; Zhivkov's son - Vladimir, "per year made bills of BGN 100,000 just for treats" - sums that are also covered by UBO funds; for the use of villas, the supreme rulers of the state pay only BGN 12 monthly rent; Ognyan Doinov's villa in Dragalevtsi, built by a state-owned company (and with state funds), costs BGN 345,233, and the "proud owner" paid for it only BGN 70,000 from his modest savings; an additional BGN 49,582,380 was invested in the annexes and the improvements to the ambience and surroundings in the

"Euxinograd" palace to provide more luxury to the top representatives of the nomenclature vacationing there during the summer months; in the Mazalat hunting farm near Sevlievo, Carpathian bears are bred for to be hunted by Todor Zhivkov and his entourage, which are fed by the reserve guards with bread, rice, sugar, marmalade and other products favorable to the growth of the game; in the government restaurant of the "Rila" hotel in Sofia, the nomenclature eats and drinks at a ridiculously low cost; the food produced there is being delivered to homes to be used by families as well; the children of the people's leaders are admitted to higher education institutions "according to a list" personally signed by the Minister of Education - in reality without a competition, if they did not pass the entrance exam; cars, security, servants, doctors and what not are available.

This is only a tiny sample of that picture which the reader of the present work is about to encounter. In its totality, it is not only unsightly - it is shockingly outrageous, because all this unprecedented domestic debauchery is also realized in Bulgaria. In the situation that the majority of the people live with about 130 to 171 BGN monthly income, one has to go through great efforts in order to obtain a tiny apartment (which is paid for by the citizens down to a penny), and for a car - most often a "Moskvich" and less so "Zhiguli", waiting in line for no less than 15-20 years!? On this basis, Professor Georgi Manolov has drawn a series of logical conclusions. With full reason, he states that the one-party political system in Bulgaria created in the second half of the 20th century the most strongly developed scheme for applying privileges to people in the sphere of power. And it is no accident that a nomenclature oligarchy of communists was artificially created in the state, which became the core of the new ruling "political class". The great paradox of this reality lies in the fact that if similar privileges existed in class-antagonistic societies in ancient times and in the Middle Ages, then in Bulgaria this happens in the presence of "people's power" that guides the construction of a "socialist classless society"! So, the socialist nomenclature privileges are rightly assessed by Professor Manolov as a gross encroachment and ignoring of political and socio-economic equality in the state. Privileges in Bulgaria during the era of our socialism, more or less, are a form of legalized corruption and a deeply immoral act of power, applied for nearly half a century. While the most

disgusting side of the picture here is that the privileges are very often enhanced and enriched not by publicly accepted legislation, but by by-laws, decrees and decisions of the government. Their text, as a rule, is classified from the moment of its appearance. So the transformation of the nomenclature into a parasitic-wasteful social group is a natural result of the overall development of the socialist political system in Bulgaria. There are the roots of one of the most important reasons that contributed in no small measure to the undermining of the foundations of this society and its collapse at the end of the 1980s.

In the natural logic of the sequential exposition, the last chapter of the present monographic study is devoted to the "democratic privileges of the political elite" from 1989 to the present day. Without being a prophet, I will say that even upon touching the text, the leading impression that the reader will get there can be summed up with the short phrase "nothing new"! Observing both the national tradition and what is considered "just and necessary" in the modern democratic political systems around the world (mentioned above), even with the development of the new Constitution of Bulgaria from 1991, the foundation was laid down but not for the cancellation or at least for the serious limitation, on the contrary - for another "rollover" in the area of native privileges. So even today they continue to fight in the sphere of the supreme power completely legally, as its structural subdivisions and in the new century they enjoy an abundance of benefits. For their multiplication, the necessary new by-laws are created, which detail the matter down to specific benefits, provided with priority solely to the people's leaders.

In the field of legislative power, this role is fulfilled by the Rules for the Organization and Activities of the National Assembly. It is clear from it that the people's representative in the democratic Bulgarian parliament receives a basic monthly remuneration equal to three average monthly salaries of those employed under an employment contract according to the data of the national statistics; for work in the committees of a deputy, a 5 percent supplement to the remuneration is applied; in addition, 1 percent is paid in addition for each year of service until entering the parliament; 10 percent are also given for the possession of "Doctor" degree and 15 percent of the salary - for "Doctor of Sciences" (PhD); the state obligatorily insures every elected official;

money is needed for companions and assistants of the people's representative; annually 40 plane tickets are also used free of charge by lawmakers; MPs are entitled to accommodation and daily allowances when visiting their elected representatives by district; in Sofia, non-Sofia MPs are provided with free accommodation and furnished work space; additional "representational money" is paid to the Speaker of the National Assembly and his deputies, to the heads of parliamentary groups and to the chairmen of parliamentary committees; and in addition to all this, vacations during the summer months are also available at extremely low prices in "Evksinograd", on "Sunny Beach", on the base in Velingrad, etc., etc. As a result of the existing legally regulated system for the use of privileges by Bulgarian lawmakers, the basic monthly remuneration of the people's representatives in the 47th National Assembly amounts to BGN 5,616. But if the supplements that were mentioned are taken into account, then the salary of a Bulgarian MP today amounts to about BGN 10,000!? Given that the minimum pension in the state is only BGN 370 per month, and the maximum is about BGN 1,500! With the existence of realized work experience of the citizens for the benefit of the society for 40-45 years!?

For everything else - the low prices at which the people's representatives vacation in the government villas in the most beautiful corners of the homeland; for the ridiculous pennies they pay for meatballs and drinks at the office canteen; for the preferential medical care and for the ill-spent money in connection with the purchase of gifts and flowers; for the use of the 100 cars of the National Assembly, which are available to the deputies - we will not dwell on the details. This is once again, so as not to deprive the readers of the great pleasure of "discovering" for themselves the real dimensions of the truth, which is related to our modern law-makers "democrats"! This truth, has been revealed in detail, in great detail, with the help of specific figures discovered by Professor Manolov - however, collected after quite a lot of effort on his part. Certainly a part of them, according to ancient tradition, are either not in the public domain, or are very difficult to find. The author of the present monograph has managed to get hold of them in order to open the eyes of his contemporaries to what the democratic legislature has also done in its favor. Despite the contradiction that exists between today's reality in which the ordinary citizen lives and what is observed in

the field of privileges, and despite the loud denial of privileges from the era of "bad socialism" by the most active promoters of the advantages associated with the "transition to democracy"!

My prediction that the reader of the present monograph will further enrich his knowledge about the conditions under which the representatives of the other authorities - the executive, the judiciary and the partocracy - live is definite. It is so, because on the pages where this issue is analyzed, Professor Georgi Manolov has made enormous efforts to bring us face to face with the real truth. Under the conditions of the new democratic state structure, 142,613 Bulgarian citizens work in the structures of the central and local administration. Naturally, they are also very well provided for in material terms: monthly salaries vary from BGN 1,955 for a chief specialist to BGN 5,616 for a director of a directorate; the president's salary amounts to BGN 11,232, the prime minister's - to BGN 8,704, and that of the ordinary minister - BGN 7,300; the state administration uses over 3,000 official cars, served by 100 drivers; the people in the executive and judicial branches, as well as our legislators, vacation in luxury villas at low prices; they are allowed to buy fuel from special gas stations – again at lower prices; the privileges of the judiciary and the presidential institution are also detailed. However, what will make perhaps the strongest impression in this part of the work are the privileges enjoyed by the party elite - the leaders of the main political parties and their inner circle. However, we will deliberately keep this information under wraps in the preface of the monograph, so as not to reduce the interest with which the readers will touch this side of modern privileges in Bulgarian political life. We will only note that especially in this area, Professor Manolov has established and substantiated the presence of five "main misconceptions", which are in blatant contradiction with the elementary procedures in a truly democratic political process.

The last pages of the work are most unexpectedly devoted to the topic of "the future of privilege". If it is taken into account that the previous history of the world political process proves the impossibility of power without privileges, then in this part of the work we meet a really interesting approach of the author - to try to offer an alternative political reality "without privileges"! In the style of his creative provocation, Professor Georgi Manolov has made serious efforts to prove to his

readers that in this area of politics and power, things should not be perceived as completely "without perspective". In order to inaugurate a new era of power without (or at least with substantial limitation of) privilege, he believes that it is necessary to first rethink the theory of power as a value. In this case, the author makes a suggestion that the politicians are only compensated for what their real contribution is towards the reasonable solution of public problems, in contrast to "as it is now, by applying an equalizing approach" - i.e. equal compensation for all, regardless of contributions; according to the author, the expansion of the role of direct democracy and public control over power can contribute a lot; it will be useful to create specialized control bodies, which, based on a thorough analysis, will prove which of the current privileges should be preserved and which can and should be removed for good; Referendums can contribute quite a bit, so that through them the citizens of Bulgaria can express their opinion on the amount and type of government privileges; the establishment of a reasonable basic privileged minimum, and especially the abolition of party privileges, is also a field from which benefits to society may arise.

The author's last statement is of particular importance, and it must be emphasized very strongly. Because one of the most important privileges of the parties, related to the state subsidy (according to the number of votes cast for the party during elections), led to the big crisis in the multi-party political system in our country. Materially provided by the state through the subsidy, party leaders and their entourage operate freely in the political space, without being vitally dependent on the membership fees of their sympathizers and followers. As a result, the efforts of the party leaders to win over the citizens also decrease, and hence the role of the membership to maintain the parties in an active working condition becomes meaningless. A reality that only increases the dependence of political forces on their state-guaranteed privileges. And a democratic society that does not have a well-structured and actively functioning multi-party political system is doomed to vegetation and degeneration of the democratic political process.

* * *

Assessed as a whole, the present monograph aims to fill a huge gap in the knowledge of the Bulgarian reader, related to the history,

features and scale of privileges in the world political process in general and their specific manifestations in the Bulgarian case. As of today, we now have a comprehensive **"History and Theory of Political Pseudo-Culture"** of humanity! In its millennia of evolution, privileged ersatz creativity has generated far more negatives than benefits for the people. That is, regardless of the nature of the political system in which the specific privileges were manifested. **In our opinion, this is the main and most important scientific result achieved by the author. In reality, Professor Georgi Manolov has discovered and explained the truth related to a fundamental political regularity, which so far has somehow escaped our permanent attention.** As briefly as possible, its definition, in our opinion, can be formulated as follows: **"In a society where the empowered abuse the privileges, a lasting future for the people and the state cannot be guaranteed!"**. Discovering and explaining an important political law is always an event of lasting value in the development of science. Thus it is accordingly a fundamental contribution to its annals by the one who did it.

In order to substantiate his scientific statements leading to this general conclusion, Professor Georgi Manolov has collected immense empirical material from various documentary collections, summarized the achievements recorded in the works of 441 Bulgarian and foreign authors - political analysts and historians. He obtained specific data from 29 periodicals of the "State Gazette" and some of the most authoritative daily newspapers at home and abroad. 13 information sources from the Internet have also provided him with considerable statistical information. Since the exposition is related to the processing of a huge volume of statistical data, the systematized tables created by the author are also very useful. Thanks to them, both the specific volumes of material benefits used by those in power, as well as their continuous evolution, become visible. In addition, the author himself has created a series of graphics, which he has turned into convincing creative tools for delineating the contours of truth, especially in revealing the internal structure and hierarchy of power privileges.

The style of the author's text is thoroughly analytical, the arguments are logically connected to the course of the presentation, and the conclusions are presented as a natural consequence of the preceding specifics in the issue. Professor Manolov, however, knows how to

"play with words" very masterfully. A technique that is a rare exception in strictly scientific texts. However, he applies it aptly most often when he has to illustrate the ridiculous extent of certain privileges, and especially when delineating their contradiction with the principles of democracy and equality among people. Derived from the fact that the slight irony in the expression there, as well as the unequivocally provocative questions, also give artistry to the phrase, which enhances the emotional charge of the perceived scientific information. So, in addition to the knowledge, the presented three-volume monograph is also an extremely light, even to some extent, an entertaining read. A quality that is also extremely rare for strictly scientific works in the field of political theory, such as the present study. And all these features of the author's text are an additional reason for the present monograph to be met with interest by a wide range of specialists. Including lay readers who are interested in the secrets related to the power and survival of states. Thus here they will be able to touch most directly one of the most important "shady sides of politics" thanks to the scientific information collected by the author. Professor Georgi Manolov has put it on display with all the foulness of what interests politicians, and especially those who have the power. Because according to the logic of the "law of oligarchy", after winning the trust of the people, they always and immediately begin to steal benefits from the budget. At the expense, of course, of the destitution and non-material poverty of the masses of their fellow citizens. Hopefully, the author's optimistic forecast, given at the end, about the possibility of creating a tolerable in its dimensions privileged political reality in the future will become a reality. If not for us, modern parents, then at least for our children. Such is the original political philosophy embedded in the idea of democracy, developed in ancient times - that it is power by the people and for the people, equally useful for all citizens in the state.

*Plovdiv
July 6th, 2022*

Prof. D. Sc. (Econ) Trendafil Mitev

ГЕОРГИ ЛЮБЕНОВ МАНОЛОВ
професор, доктор на политическите науки

ВЛАСТ И ПРИВИЛЕГИИ В ПОЛИТИЧЕСКАТА ИСТОРИЯ
(XXX В. ПР.Н.Е. – XXI В. Н.Е.)

Том първи
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ВЪПРОСИ

Българска
Първо издание

Научен редактор: акад. Димитър В. Димитров
Рецензенти: проф. д.и.н. Трендафил Митев
проф. д.ю.н. Димитър Радев
Редактор: Олга Емилова
Коректор: Камелия Алексиева
Предпечат: Камелия Алексиева
Корица: Мариана Еленова
Издава: Издателски комплекс ВУСИ

Пловдив, 2022

ISBN 978-619-7343-55-7